

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

ON
ol
IAG

**HARVARD LAW SCHOOL
LIBRARY**

HUNGARY

76
4
MAGYARORSZÁG

ALAPTÖRVÉNYEI

KÖZJOGI FEJTEGETÉSEKKEL

ÉS

FÖLVILÁGOSÍTÁSOKKAL.

IRTA

EGY JURISTA.

PEST, 1861

KIADJÁK LAUFFER ÉS STOLP.

MAGYARORSZÁG
ALAPTÖRVÉNYEI

KÖZJOGI FEJTEGETÉSEKKEL

ÉS

FÖLVILÁGOSÍTÁSOKKAL.

EGY JURISTA

PEST, 1961

KIADJÁK LAUFFER ÉS STOLP.

HUN
961
MAG-

For Tr
M

APR 17 1933

Post 1861. Nyomatott Hers Jánosnál.

987
4

TARTALOM.

	Lap.
BEVEZETÉS.	
Az alaptörvények ismeretének szükségessége főleg a jelen korszakban	1
Általános ismeretek	6
ELSŐ FEJEZET.	
<i>Az arany bulla</i>	9
Magyar szövege	11
Latin szövege felvilágosító jegyzetekkel	22
Megjegyzések az arany bullára és némely javaslatok az alkotmányozó országgyűlésre	34
MÁSODIK FEJEZET.	
<i>A koronázási kir. hitlevél</i>	42
II. Ulászló koronázási hitlevele	49
V. Ferdinand koronázási hitlevele	55
A koronázási diploma körüli alapelvek	60
a) Az országgyűlésnek a diploma megalapítására vonatkozó joga	60
b) A koronázási hitlevél tartalmának megváltoz- tathatása, különösen az austriai rend után	63
Királyi eskü	71

II.

Lap.

A magyar királyi hatalom birhatásának feltételei.	
A királyi hitlevél kiadásának s a kir. eskütételnek lényeges feltételezése	73

HARMADIK FEJEZET.

A királyi örökösödési rend	78
1. Az 1687. or. gyűlés 2. s 3. törv. cz.	80
2. Az u. n. Sanctio Pragmatika az 1723. 2. s 3. törv. cz. alapján	85
Az 1723. I. törv. cz. magyar s latin szövege	87
Az 1723. II. t. cz. magyarul s latinul	89
Az 1723. III. t. cz. magyarul s latinul	92
Jegyzetek az 1547. 5 t. czikkelyre	98
A Sanctio Pragmatica közjogi következményei	104

NEGYEDIK FEJEZET,

A bécsi s linczi békekötés s az 1791. 26. t. cz. a protestansok vallásszabadságáról	113
Általános szempontok	113
A) Bécsi békekötés 1606 évből magyar s latin szövegével	114
B) Linczi békekötés 1646 évből magyar s latin szöveggel	122
C) Az 1791. 26. törvényczikk	131
Magyar szövege	132
Latin szövege	141
D) Az 1791. 27., az 1844. 3. és 1848. 20. törvényczikkek rendeletei	153

ÖTÖDIK FEJEZET.

Az ország függetlenségéről, önállásáról s politikai jogairól	
1791. 10. törvényczikk az ország függetlenségéről, magyarul s latinul	158
1791. 12. t. cz. a törvényhozó s végrehajtó hatalom önállásáról, magyarul s latinul	162
1791. 13. t. cz. az országgyűlés tartásának időszakáról, magyarul s latinul	164

III.

	Lap.
1655. 49. t. cz. ugyanaz tárgyról	165
1715. 14. t. cz. ugyanarról	166
1791. 19. t. cz. a nemzet <i>adókiáltási jogáról</i>	167
1715. 8. t. cz. ugyanazon jogról	168
1741. 22. t. cz. annak bővebb felvilágosítására	169
Jegyzetek az 1791. alaptörvényekre	169
1825. 3. t. cz. ezen alaptörvényekről	170
<i>A magyar országgyűlés hatásköre</i>	173
Az ide tartozó nemzeti jogok	174
1. <i>A törvényhozatal joga</i>	174
Ezen jog a reformok létesítésében	177
Az örök szentesítési záradékok érvénye	178
2. <i>Adó megajánlási s kivétési jog</i>	180
1827. 4. t. cz.	180
3. <i>Katonai erő meghatározása</i>	181
4. <i>Országos sérelmek orvoslása</i>	184
1659. I. t. cz. 3 §., az 1723. 7. t. cz. s az 1727. 5. t. cz.	185
5. <i>Belső zavarok s viszályok kiegyenlítése</i>	185
6. <i>Határok iránti viszályok</i>	186
1791. 11. t. cz. rendelete	186
7. <i>Indigenák stb. becikkelyezése</i>	187
8. <i>Nádor s koronaörök választása</i>	187
1608. 3. t. cz.	187
9. <i>Király választás</i>	188
Az országgyűlések régibb hatásköre	188

HATODIK FEJEZET.

<i>A király megkoronáztatásáról</i>	190
Az 1687. 2. t. cz. III. Károly kor. hitl. 5. §. 1791. 3. t. cz.	101
<i>A meg nem koronáztatás következményei</i>	194

HETEDIK FEJEZET.

<i>Az ország területi épségéről s fentartásáról</i>	197
---	-----

NYOLCZADIK FEJEZET.

<i>Az 1848-i törvények közjogi tekintete</i>	200
--	-----

IV.

	Lap.
I. Általános szempontok	200
II. Az 1848-i törvények alapelvei	202
III. A 48-i törvények alaptörvényi minőségének kérdése	209
IV. Az okt. 20-i diploma	213

BEVEZETÉS

*az alaptörvények ismeretének szükségessége főleg
a jelen korszakban.*

Minden időben, minden a hazáját hűn és valódi bensőséggel szerető honpolgárnak, elvitázhatlan érdeke van, sőt kötelessége is, hogy ismerje azon nemzeti törvényeket, melyek nemzetének sarkalatos jogait tartalmazzák, s a melyek éppen azért alaptörvényeknek neveztetnek.

A jelenben azonban éppen rendkívülileg nagy fontosságú szükség forog fenn aziránt, hogy ezen alaptörvények mindenikünk előtt részletesen ismertek legyenek; ezen ismeret a mostani időkben valódi életkérdésül levén tekinthető.

Mindenikünk előtt nagyon is ismeretes le-
rajzolhatlan szenvedéseivel, előszámlálhatlan jog-
sérrelmeivel azon 11 évi szomorú időszak, mely-
nek küszöbét csak imént hágtuk át.

Ezen hosszú évtized alatt nemzetünknek ez-
redéves alkotmányos élete megszünttetett; a

nemzetnekannyi koronás fejedelem által esküvel szentesített politikai szabadsága érvényen kívül helyheztetett; mindazon törvények, melyek önállásunkat, politikai létünket biztosító nemzeti jogok felett a fejedelem, és nemzet között valódi viszonyos, két oldalú szerződést képeztenek, egyoldalulag megsemmisítették.

Most azonban érkezett azon idő, mely az elnyomott igazságot ismét visszaállítja, a jognak az ő elidegeníthetlen érvényét újra visszaadja, midőn a nemzet régi alkotmánya ismét visszahozatik az életre.

És e ténynél, melynek küszöbén még egy lehető szebb jövő kecsegtető reményei, egy általános s alkalmasint utolsó nemzeti bukás kinteljes aggályaival a legelszomorítóbb, megrázkódtatóbb ellentétben találkoznak, e válságos, nemzetünk létre eldöntő percekben, mindenkifelt azon kérdés áll elő, hogy melyek tehát azon jogok, melyeket a nemzet visszakövetel, s melyeknek visszaadásával kecsegtetnek bennünket; miben áll azon politikai szabadság, melyre a nemzet ezredéves gyakorlat alapján igényt támaszt; és miben rejlenek azon nemzeti szabadságok, melyeknek újlagos érvényesítésével ősi alkotmányunk ismét valódiulag visszaállítandó lehetne?

Az ismeretes okt. 20-ki diploma oly tényezőül állítottatott előnkbe, mely a magyar alkotmányt visszaállítja, életre hozza.

Tudjuk azonban, mikép az egész nemzet minden kivétel nélkül, tökéletes összhangzással

azt nyilvánította, mikép azt, mi azon diplomában ígértetik, nem ismerheti el annak, mi nemzetünk ősi alkotmányát képezhetné; mikép azon jogok, melyek a diplomában tartalmaztatnak, távolról sem mindazok, melyek a nemzetet szerződéseiben szentesített alkotmánya értelmében megilletik, s melyekre jogosultsága folytán jogos igényt tartani soha sem szünhetend meg.

Mi tehát az, mi e diploma tartalmában a nemzet ősi jogai közül még mindig hiányzik? Mi az, mi szentesített alkotmányosságunk kiegészítésére még kívántatik? Melyek azon jogok, melyek még vissza nem adattak, és a melyeket a nemzet folyvást követel?

Hogy mindezen — életbe vágó kérdésekre megfelelhessünk, nem máshova, mint egyedül csak országunk alaptörvényeihez folyamodhatunk. — Csak ezek adhatnak felvilágosítást aziránt, hogy van-e a nemzetnek még azon diplomán túl is követelni valója, és hogy melyek azon jogok, melyek a nemzettől szerződés-törés nélkül el nem tagadhatók s meg nem vonhatók.

Ime! mily nagy fontosságú ok, hogy a jelen válságos korszakban alaptörvényeinket ismerjük.

Azon okt. 20-ki diploma az alkotmányosság szelleméből kiindulván, a nemzetnek annyi éven keresztül jogtalanul elvont országgyűlésének létrehozatalát biztosította — a mint összejövetelének határnapja már csakugyan ki is hirdettetett.

Mi leend ezen országgyűlésnek fő hivatása?

Kétségen kívül az alkotmányozás, azaz ősi alkotmányunknak tökéletes visszaállítása, s ennek minden tekintetben valósitása.

És ez mikép lehetne eszközölhető máskép, mint egyedül az alaptörvények alapján — melyekben van t. i. az alkotmány megalapítva, és az összes alkotmányos jogok elősorolva? Tehát azokból kell az alkotmányozó országgyűlésnek előkeresni azon elemeket, melyekből az oly hosszas ideig megszüntetett alkotmány ismét előteremthető legyen.

Mikor lehetne tehát az alaptörvények ismeretére nagyobb szükség, mint épen most az alkotmányozás perczeiben?

Ezen alkotmányozó országgyűlésen a törvényhozóknak mindenekfelett arra kellend lelkiismeretes gondjaikat fordítani, hogy előállítsák és szentesítsék azon biztosítékokat, melyek jövőben a nemzet önállásának s függetlenségének jogait biztosítsák, melyek a nemzeti jogok lábbal tiprását, a mennyire csak lehet, ezentúl lehetlenítsék.

Ily biztosítékok: a *királyi eskü és koronázási hitlevél*.

Miután ezekben nemzetünk ősidők óta nemzeti szabadságának legfontosb eszközeit vélte feltalálhatni, természetes, mikép legközelebbi országgyűlésünk főbb hivatását is az képezendi, megalapítani, mikép szerveztessenek azon közjogi tényezők, hogy nemzetünk szabadságának teljes biztositékaul szolgálhassanak.

Hogy megváltoztatható-e a koronázási hitlevél, hogy a 48 előtti legyen-e alkalmazandó, s hogy lehet-e és szükséges-e tartalmát újabb pontokkal, a nemzeti jogok mindannyi újabb biztosítékaival szaporítani — mind oly kérdések, melyek a jövő országgyűlésen mellőzhetlenek.

Es ennek felismerhetésére, a kitűzött kérdések olyképi megoldására, hogy a nemzet jövője újabb veszélyeknek kitéve ne legyen, kiindulási pontokul mi szolgálhatna más, mint alaptörvényeink, melyek politikai létünket egy ezredéven át biztosították?

A 14 év szomorú eseményei után a nemzet és fejedelem között kiengesztelődésre leendő szükség, mely a multakra a feledés homályát borítva, a jövőt tiszta derűben tüntesse elő.

E kiengesztelődés csak a koronázási hitlevélnek, mint viszonos, két oldalú szerződésnek terén létesíthető. Itt kell a korona jogainak megalapíttatni, melyek a nemzet intézkedési és befolyási jogainak határait mérik ki; míg ott kellend a nemzeti jogoknak is szentesíttetni, melyek a koronára nézve viszonos kötelezettségekül szolgáljanak.

E határvonalak a korona s nemzet jogai között — ismét csak az alaptörvényekből láthatók.

Mily számos és mily fontos okok, hogy alaptörvényeinket ismerjük, hogy azoknak segélyével a teendők iránt tisztába jöjjünk.

Ezeket fogjuk a következőkben megismertetni.

Általános ismeretek.

Habár maga ezen kifejezés : az államnak *alaptörvényei, leges fundamentales*, elég nyilvánossá teheti azon értelmet, melyet az magában rejt; mind a mellett nem épen fölösleges megemlíteni, mikép azok alatt azon nagy jelentőségű törvények értetnek, melyek a törvényes országgyűlés útján a fejedelem és nemzet között, mintegy viszonyos szerződés által alapittatván meg, mint ilyenek a felségi hatalom és kormányzat formáját s minőségét határozzák meg. Ily nemzet s fejedelem közti szerződések tárgyai szoktak lenni : a nemzetnek törvényhozási s kormányzati jogai, általában mind azon viszonyok, melyek az ország közjogi állapotjára vonatkoznak, s különösen : az uralkodók öröködési rendje, nagykorúság, gyámság s uralkodói helyettesítés szabályai, a nemzeti jogok biztosítékai, a nemzetnek szabadalmi stb. stb.

Semmi kétséget sem szenvedhet, hogy Magyarország is vannak ily alaptörvényei.

Elég bizonyosságul szolgálhatnak erre. már megok az 1848-ig divatozott *koronázási oklevelek* is, melyek — főkép az austriai uralkodás ideje alatt, miután mind tartalmuk, mind diplomatikai formájuk folytán, a magyar nemzet és fejedelmeik közti világos és valódi viszonyos szerződés természetét viselik. minden kétségen kívül Magyarország alaptörvényei közé sorolandók.

Magyarország alaptörvényei következők:

1. Az *arany bulla*.
2. A *koronázási kir. hitlevél*.
3. A *Sanctio Pragmatica* s többi öröködési törvények.

4. A *bécsi s linczi békekötések* s az 1791. 26. t. cz.

5. Az 1791 : 10. 12. 13. 14. 19. t. cz. a nemzet függetlenségéről, közjogi szabadságairól.

7. Az ország területi épségéről ;

8. A kir. koronázásról szóló törvények.

Ezek azon törvényeink, melyek legnevezetesebb jogtudósaink és államférfiaink összhangzó véleménye szerint alaptörvényeknek tekintendők.

Megvalljuk azonban, mikép azokon kívül vannak még törvények, melyek nagy fontossagu jogokat biztosítottak, olyakat, melyek bizonyos tekintetekben az elősorolt alaptörvények rendelkezései mellé állithatók lehetnének, mint nevezetesen a híres *I. r. 9.* czime s több egyebek. Hogy azonban ezek miért nem soroltnak, vagy sorolhatók az alaptörvények közé, annak helyén elő fogjuk adni.

Az 1848-ki *posonyi országgyűlési* törvény-cikkelyek nemzeti életünkben valódi korszakot képeznek. Azok oly köz- és magán jogi változtatokat teremtettek, melyek ősi alkotmányunk leglényegesebb alkatrészeit érintik.

Mily tekintet alá sorolandók ezek? Mily jogi állás tulajdonítandó azoknak törvényeink sorában? És tekintendők-e azok is alap törvényekül? Kétségtelenül oly kérdések, melyeknek

nagyszerű jelentőségét félreismerni senkinek sem szabad.

Ez okból lentebb ki fogjuk fejteni azt is: vajon az 1848-ki törvények tekinthetők-e alaptörvényeknek?

Nem mellőzhetjük figyelem nélkül az *okt. 20-ki diplomát* sem — miután közjogi életünkben, mint tényező fordul elő, melynek fontossága szinte tagadhatlan.

Meg fogjuk kísérleni kijelölését azon közjogi állásnak, melyet ezen okirat elfoglalhat nemzeti életünkben.

ELSŐ FEJEZET.

Az arany bulla.

Az *arany bulla* II. András királyunknak 1222-ik évben kelt azon törvénye, ¹⁾ mely a törvényes országgyűlés közbejöttével és a fejedelem szabadakaratu beleegyezésével, a magyar nemzetnek lényegeseb szabadalmairól, a kormány-hatalom irányábani jogairól, s magának a népnek is jogállapotjáról s biztosítékairól rendelkezvén, megalapította és szentesítette azon szabályokat,

¹⁾ Nagy nemzeti veszteség, hogy ezen nemzeti szabadságaink biztosítékául századokon keresztül szolgált okmány mindeddig eredetiben még fel nem találtathatott. Némely tudósaink azon hitben vannak, mikép eredetije leghihetőbben Rómában, hová a pápának II. András szavai szerint egy eredeti példány küldendő volt, a vatikáni levéltárban lenne fellelhető. Ha csak valamely véletlen reá vezetne, mint vezeté az angolokat *Magna Chartájok* eredetijének feltalálására, és pedig egy becsületes szabó műhelyében. Azon vatikáni levéltárból került elő ugyan azon II. Andrásnak egy más decretuma 1231-ről, mely némely új cikkelyeken kívül majdnem szóról-szóra megegyezik az Arany Bulla szövegével, csak hogy az ismeretes ellentállási záradék (31. cz. 2. §.) nem foglaltatik benne.

melyek szerint köteleztessenek a fejedelmek jövőben a magyar nemzetet kormányozni.

Arany bullának neveztetik, mert azon fejedelmi oklevél, melyben tartalmaztatik, a király arany pecsétjével erősített meg.

Hasonlítottak mindig az *angolok* u. n. *nagy kartájához* ¹⁾ — *Magna charta Angliae* — miután mint ez, úgy az is a nemzet politikai szabadságát szentesítette.

Lényegesen megjegyzendő ugyan, mikép arany bullánk nem szól kizárólag egyedül a nemességnek jogairól s politikai hatalmáról; hanem az ahhoz nem tartozó, vagyis mint azelőtt szokás volt mondani, az alkotmány sánczain kívül álló nép javadalmairól is.

Azon ellenvetések s alapok, melyek politikai szabadságunknak ezen *Magna Chartája* ellen hoztattak fel, s részben mostan is ismételtetnek, soha sem lehetének képesek annak érvényességét meggyöngíteni, vagy épen még le is rontani.

Mert maga az, mikép ezen palladiumunk okmánya minden fejedelmeink által uralkodásuk kezdetén ünnepélyesen megerősített, hogy ezen megerősítés világos törvények által eskü alatt kötelelességgé tétetett ²⁾ és hogy az minden alkalommal a koronázási okmány s fejedelmi eskü-

¹⁾ Nem is ok nélkül, mert nem csak egykoru azzal, hanem ahhoz mind tartalmára mind alakjára nézve is nagyon hasonló.

²⁾ A régiebb magyar királyok alatt csak a jogszokás s gyakorlat alapján, mint Verböczi II. r. 14. bizonyítja, csak később rendelték azt írott törvényeink.

tételi dekretum által nyilván szentesítettett, — teljesen elégséges bizonyíték — kizárván egészen mind a hitelesség hiányának minden gyanuját, mind a netán képzelhető kieroszakolás legcsekélyebb vádját is, — mind ez elégséges annak kétségenkívüli kimutatására, hogy az Magyarországnak valódi alaptörvényét képezi.

Az eskü általi szentesítés koronázáskor az austriai házból származott fejedelmeink által is mindig teljesítettett egész a legujabb időkig — V. Ferdinandig; csakhogy azon kivétellel, mikép I. Lipót óta azon nagyjelentőségű záradék a nemzet ellenszegülési jogáról s hatalmáról, mely az arany bulla 31. cikkének 2. §-ban foglaltatik, világosan kihagyatik.

Ismertessük meg tehát tartalmát.

Az *arany bullának* tartalma hű magyar fordításban ¹⁾ következő:

„A szent háromság és oszlohatlan egység nevében.

„Endre, Isten kegyelméből Magyar-, Dalmát-, Horvátország, Ráma, Szerbia. Galliczia örökös királya.

Mivel mind országunk nemcseinek, mind másoknak is szent István királytól alapított szabadsága némely királyok hatalma által, kik néha

¹⁾ *Szalay László* nagy tekintélyű történetbuvárunk által. kivévén a cikkelyek fejezetéül szolgáló czimeket. Lásd: Magyarország története I. köt. 307 s köv. lap.

haragukban boszut állottak, néha gonosz emberek hamis tanácsira is hallgattak, vagy saját hasznukat keresték, igen sok részben rövidséget szenvedett; nemeseink fenségünk és elődeink, az ő királyaik füleit gyakran verdesték kérelmeikkel és folyamodásaikkal országunk javítása iránt.

„Mi tehát tartozásunkhoz képest, az ő kérelmeknek mindenben eleget tenni akarván, kivált mivel közöttünk és közöttök e miatt már többször nem csekély keserőségek támadtak, mit, hogy a királyi méltóság teljesebben megőriztessek, illik kikerülni (mert ez jobban senki által sem eshetik meg, mint ő általok) megadjuk mind nekik mind országaink egyéb embereinek a szent királytól megadott szabadságot;

„és országunk állapotának javítására tartozó egyéb dolgokat is üdvösen rendelünk eképen :

I. cz. A szent király ünnepének évenként való megülésétől.

„Rendeljük, hogy évenként a szent király ünnepét, ha csak némi súlyos foglalkozás vagy betegség által nem akadályoztatunk, Székesfehérvárott tartozunk üllen, és ha mi jelen nem lehetünk, a nádor kétségkívül ott lesz helyettünk, s képünkben meg fogja hallgatni az ügyeket; és minden nemesek ¹⁾ tetszésök szerint oda gyűlekezzenek.

¹⁾ Az eredeti latin szövegben : *Servientes*-eknek mondatnak, miről, mint némely egyéb tudni valókról is,

II. cz. Az idézés nélküli el nem marasztathatásról.

„Akarjuk azt is, hogy sem mi, sem utódaink, bár mi időben le ne tartóztassák s el ne nyomják a nemeseket valamely hatalmasnak a kedvéért, hanem ha előbb megidéztettek, és törvény rende szerint elmarasztattak.

III. cz. A nemesek s egyházak tehermentességéről.

„Továbbá semmi adót, semmi szabad denárokat nem szedhetünk a nemesek örökségein, sem házaikban, sem falvaikban meg nem szállunk, hanem ha meghivatunk. Az egyházak népeitől is teljességgel semmi adót sem szedünk be.

IV. cz. A nemesek szabad rendelkezési jogáról birtokaik felett.

„Ha valamely nemes meghalálozik fi nélkül, leányát illesse; a többiről tetszése szerint rendelkezze.

„És ha a közbejött halál miatt nem rendelkezhetik, a hozzá közelebb álló rokonokra szálljon; és ha teljességgel semmi nemzetsége nincsen, szálljon a királyra.

melyek az arany bulla tartalmára vonatkoznak, a lejjebb következő latin szövegnél közlendjük a szükséges felvilágosításokat s megjegyzéseket..

V. cz. A megyei főispánok s királyi bílo- chusok hatóságáról.

„A megyei főispánok a nemesek örökségei körül ne hozzanak ítéletet, hanem csak pénz és tizedügyeikben ;

„Az alispánok a nemesek felett egyáltalában ne bíráskodjanak, hanem csak illető várnépök felett.

„Az orvosokat s tolvajokat ítéljék a királyi *bílochusok*, de a főispán elnöklete alatt.

VI. cz. A népség közvadjának bizonyítékai- ról az orvosok irányában.

„Továbbá a népségek közvadjá, eltérőleg az eddigi szokástól, orvosnak senkit sem bizonyíthasson.

VII. cz. A seregnek király általi országon kívülre való viteléről.

„Ha a király sereget akar vinni az országon kívül, a nemesek ne tartozzanak vele menni, hanem — ha az ő pénzeért és a díj nélkül vele menni vonakodók hadi bírságra ítéltesse.

„Ellenben pedig, ha sereg jőne az országba, mindnyájan tartozzanak menni.

„Továbbá ha az országon kívül akarunk sereget vinni, és magunk megyünk a sereggel, valamennyi várispánok pénzünkért tartozzanak velünk menni.

VIII. cz. A nádor hatóságáról s helyetteseiről.

„A nádor országunk minden emberei felett különbség nélkül bíraskodjék ;

„de a nemesek főben s birtokban járó ügyeit a királynak tudomása nélkül el ne végezhesse.

„Helyettese csak egy legyen, s az is curiájában.

IX. cz. Az udvarbíró hatóságáról.

„Udvarbiránk, míg udvarunkban vagyon, mindenki felett bíraskodhassék, s az udvarunkban elkezdett pert mindenütt befejezhesse ;

„de mikor jószágán mulatozik, pristaldust ne adhasson, (a végrehajtást el ne rendelhesse) s a feleket ne idéztethesse.

X. cz. A hadban elestek fiainak megjutalmaztatásáról.

„Ha valamely urnak a hadban történik halála, fia vagy testvére hasonló tisztséggel ajándékoztassék meg.

„És ha valamely nemes azonképen hal el, annak fia a király tetszése szerint jutalmaztassék.

XI. cz. Külföldieknek méltóságokra való emeltetésükről.

„Ha külföldiek, tudniillik tisztességes embe-

rek jönnek az országba, az ország tanácsa nélkül méltóságokra ne emeltessenek.

XII. cz. Az elhunytak hitveseinek hitbéréről.

„A halállal kimulók, vagy itélet erejénél fogva halálra ítélttek, vagy párbajban, vagy más okból elhalók hitvesei ne fosztassanak meg hitbéröktől.

XIII. cz. A szegényeknek urak általi el nem nyomattathatása s ki nem fosztogathatásáról.

„Az urak úgy kövessék a király udvarát, hogy a szegények el ne nyomassanak általuk, s ki ne fosztassanak.

XIV. cz. A várnépeit nyomorgató főispán büntetéséről.

„Továbbá ha valamely főispán nem oly tisztességesen viseli magát, mint helyzete kívánja, vagy várnépeit nyomorgatja, fosztassék meg, ha ez behizonyul ellene, az ország színe előtt csufságosan méltóságától, és a mit elvett tőlük, adja vissza.

XV. cz. Lovászok, peczérek s kaszásokról.

„Lovászaink, peczéreink s kaszásaink ne merjenek a nemesek falvaira szállani.

XVI. cz. Egész vármegyék vagy méltóságok örökre adásáról.

„Egész vármegyéket vagy bármely méltóságokat örök birtokul nem adunk.

XVII. cz. Szerzett birtokokról.

„Azon birtokaitól, melyeket valaki jogos szolgálata által nyer, soha meg ne fosztassék.

XVIII. cz. A nemeseknek a királyi flu előtti perlekedésükről.

„Továbbá a nemesek engedelmet nyervén tőlünk, szabadon mehessenek fiunkhoz, mint a nagyobbtól a kisebbhez, és e miatt ne szenvedjenek kárt birtokaikban. A kit fiunk jogszerűleg elmarasztott, azt nem fogadjuk be, valamint az előtte indított pert sem, míg szintén előtte be nem rekesztetett; más részről fiunk sem teendit.

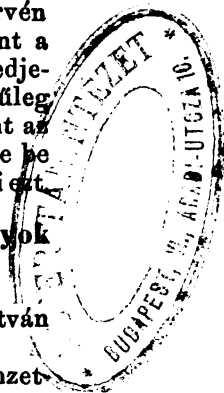
XIX. cz. Mikép tartassanak a várjobbágyságs a külföldiek.

„A várjobbágyság tartassanak a szent István király által szerzett szabadság szerint;

„hasznólókép a külföldiek is, bármi nemzetbeliek legyenek, a kezdettől fogva nekik engedményezett szabadság szerint tartassanak.

XX. Cz. A tizedek megváltásáról.

„A tizedek ne váltassanak meg pénzen, ha-

nem mit mikép terem a föld, bort vagy gabnát, azzal történjék a fizetés ;

„és ha a püspökök ellenmondanak, nem segítjük őket.

XXI. cz. A püspökök s népeik tized adási tartozásaikról.

„A püspökök a nemesek örök birtokaitól ne adjanak tizedet lovaink számára, sem a királyi birtokokban azok emberei ne tartozzanak tizedeket behordani.

XXII. cz. Királyi sertvések legeltetéséről.

„Továbbá sertvéseink a nemesek erdeiben vagy rétjein, ezek akarátának ellenére ne legelhessenek.

XXIII. cz. Az új pénz érvényéről.

„Továbbá a mi új pénzünk esztendeig legyen érvényes, husvéttól husvétig ;

„és a denárok olyanok legyenek, minők voltak Béla király idejében.

XXIV. cz. Ismaeliták és zsidók hivatalképességről.

„A pénzek kamara grófjai, a só és vám tisztek országunk nemesei legyenek ;

„ismaeliták és zsidók ne válhassanak azokká.

XXV. cz. A só hol tartásáról.

„Továbbá só az ország közepén ne tartassék, hanem csak Szabolcson és Szegeden és a végekben.

XXVI. cz. Fekvő birtoknak országon kívül- lieknek való adományozásáról.

„Továbbá fekvő birtok az országon kívül-
lieknek ne adományoztassék.

„Ha némik adományoztattak, vagy eladat-
tak, az ország népének adassanak vissza megvál-
tás végett.

XXVII. cz. A nyest bőrök fizetéséről.

„A nyest bőrök a Kálmán királytól szabott
adó szerint fizettessenek.

XXVIII. cz. Elmarasztottak oltalmazásáról.

„Azt, ki törvény szerint marasztatott el,
semmiféle hatalmas ember se oltalmazhassa.

XXIX. cz. A főispánok királyi illetőségeiről.

„A főispánok érhék be tisztök illetőségeivel
egyebek, mik a királyé, tudniillik csöbrök, adók;
ökrök és a várak kétharmada járjanak a ki-
rállynak.

XXX. cz. Két méltóság viselhetéséről.

„Továbbá ezen négy főuron kívül, tudniillik a nádor, a bán, a király és a királyné udvarbírói, két méltóságot senki se viseljen.

XXXI. cz. Az előre bocsátott s okiratolt rendelkezések megerősítése és különböző helyeken őriztetéséről.

„És hogy ezen engedményünk és rendelésünk mind magunk mind utódaink idejében örökké érvényes legyen, *hét oklevél párba* irattuk, és arany pecsétünkkel erősítettük; úgy hogy egyik pár küldessék pápa urnak, és ő irassa át lajstromába; második a hospitáléba (a Jánosvitézeknél), harmadik a templom mellett (a templomosoknál), negyedik a királynál, ötödik az esztergami káptalanban, hatodik a kalocsaiban, hetedik a nádornál, ki idő szerint leendő, őriztessék.

1. Ugy hogy az írást mindenkor szemei előtt tartván, sem ő ne tévedjen le a felebb mondottak valamelyik pontjáról, sem a királyt vagy a nemeseket, vagy másokat ne engedjen letévedni, hogy mind ők örüljenek szabadságuknak, és azért hozzánk és utódaink iránt mindig hívek maradjanak; mind a királyi koronától a tartozó engedelmesség meg ne tagadtassék.

2. Hogyha pedig mi, vagy utódaink valamelyike bármikor ezen rendelésünk ellen vétetni akarnának, álljon szabadságukban ezen levél erejénél fogva, minden hűtelenségi vétek nélkül, mind a püspököknek, mind más uraknak, s az

ország nemeseinek *összesen és egyenkint, jelenleg s jövőben és jövőendőben, nekünk és utódainknak ellenállani és ellenmondani örökre.*"

3. „Kelt Kletusnak, udvarunk kanczellárjának, az egri egyház prépostjának keze által, a megtestesült igének Ezer kétszáz huszonkettedik évében, midőn főtisztelendő János esztergami, tisztelendő Ugrin kalocsai érsekek — Dezső csanádi, Rupert veszprémi, Tamás egri, István zág-rábi, Sándor váradi, Bertalan pécsi, Kozma győri, Briccius váci, Vincze nyitrai püspökök voltak, országlásunk tizenhetedik évében.“

A 31. cz. 2. §-ban foglalt záradék tartalma a (nemesi) nemzet politikai szabadságának egyik leglényegesebb sarkalatos jogát képezé. I. Lipót óta, mint említők, a kir. esküből kihagyatik. Az *ellenmondási jog* azonban a megyék által azontul is gyakoroltatott — nevezetesen a rendeleteknek tiszteletteljes félretétele által. Ez azon jog, melyre nagy rész ma is nemzeti szabadságunk biztosításának érdekében fontos súlyt helyhez, és azt a magyar *municipalitás* legdrágább gyöngyének, a politikai szabadság legfőbb biztosítékának tekinti. Az októ. 20. óta alakult megyék folytatják ugyanezen ellenmondási, lényegileg ellenállási, joggyakorlatát, a teljes municipalitással azt is rehabilitálván, ámbár kétségtelen, mikép ezen jog érvényesítésére a *felelős kormány* alapeszméjével homlokegyenest ellenkezik, s kiegyenlíthetlen ellentétben áll, és a melyre mind a mellett szinte mint a nemzet legfőbb kívánalmára és a politikai szabadság lényeges biztosítékára történik hivatkozás.

Ezen nagy jelentőségű okmányt, mely, mint idézett híres történetbuvárunk mondja, István intézkedéseinek felelevenítésével, jólétet és szabadságot volt biztosítandó a nemzetnek, s melyre századokon át önkény és elnyomás ellenére hivatkoztak az utódok — épen ezen századokra kiható nagy jelentősége folytán, kell, hogy eredeti latin szövegében is idézzük s közöljük, mely következő :

In nomine Trinitatis stb.

§. 1. Andreas Dei gratia Ungariae, Dalmatiae stb. stb. Rex in perpetuum.

§. 2. Quoniam libertas tam Nobilium Regni nostri, quam etiam aliorum, instituta a S. Stephano Rege ¹⁾ per aliquorum Regum potentiam ulcis centium aliquando iram propriam, aliquando etiam attendentium Consilia falsa hominum iniquorum, vel sectantium propria lucra, fuerat in quam plurimis partibus dui minuta; multoties ipsi

¹⁾ A nemesség kiváltságainak s előjogainak alapítója tehát nem András, hanem maga sz. István volt, mi könnyen is érthető, mint igen természetszerű dolog. Mert ha sz. István hazánk államszerkeztét s közjogi rendszerét megalapította, szükségkép kellett a nemesség jogviszonyait s közjogi állását szabályoznia, miután azon államrendszer csakugyan a nemességre mint legfőbb elemre alapított. Mivel azonban azon okmány, törvény, melyben sz. István az érintett nemesi kiváltságokat szentesíté, mindeddig fel nem találtathatótt, s így nem is ismertetik, természetes lett, hogy az arany bulla a legnagyobb közjogi tekintélyre és erőre emelkedjék, mint olyan, mely a nemzeti szabadságok s jogok egyedüli forrásánál s így alapjánál is szolgál.

Nobiles nostri, Serenitatem nostram, et praedecessorum nostrorum Regum suorum aures, precibus et instantiis multis pulsarevunt, super reformatione Regni nostri.

§. 3. Nos igitur eorum petitioni satisfacere Cupientes in omnibus, uti tenemur, praesertim quia inter nos, et eos, occasione hac jam saepius ad amaritudines non modicas est processum: Quod ut regia honorificentia plenius conservetur, Convenit evitari (Hoc enim per nullos alios melius fit quam per eos.) Concendimus tam eis quam aliis hominibus Regni nostri, libertatem a sancto Rege ¹⁾ concessam.

§. 4. Ac alia ad statum Regni nostri reformatum pertinentia, salubriter ordinamus in hunc modum.

Articulus 1. De solemnitate Sancti Regis Stephani annuatim celebranda.

Statuimus ut annuatim in festo Sancti Regis nisi arduo negotio ingruente, vel infirmitate fuerimus prohibiti, Albae teneamur sollemnisare.

Et si nos interesse non poterimus, Palatinus procul dubio ibi erit pro nobis; et vice nostra Causas audiet: et omnes *servientes* ²⁾ qui voluerint, libere illic conveniant.

¹⁾ Ez alatt mindig sz. István államrendszerünk alapítója értetik.

²⁾ A *servientes* alatt a nemesek rendje értetik, kik t. i. sz. István által s annak folytán András által is az ismeretes nagy nemesi szabadalmakkal s jogokkal ruháztatnak fel. A *servientes* udvari lovagok — *equites antici* és *familiares Regis* nevezet alatt is jönnek elő. A király

Articulus 2. Quod nemo condemnatur, nisi fuerit citatus.

Volumus etiam, quod nec nos, nec posteri nostri, aliquo tempore *Servientes* capiant, vel destruant, favore alicuius potentis, nisi primo citati fuerint, et ordine judiciario convicti.¹⁾

Artic. 3. De libertate praediorum, Servientium atque Ecclesiarum

Item nullam collectam, nec libras denariorum colligi faciemus supra praedia Servientium.

oldala mellett jelennek meg mihelyt a háboru kiütött — legutolsók kik mellőle visszavonultak. — Ezek érdemeikért főkép hadi erényeikért az u. n. *jobbagyiones castri* osztályból emeltettek ki a nemesi rendbe, mi által a vár hatósága alól egészen kivétettek, saját bíráikkal bírván, kik-től a királyi *Curia* elé folyamodhattak. — Ezen megkülönböztetés *Nagy Lajos* koráig tartott, midőn a *nemesek* nevezetében s jogaiban mind a *servientes*, mind a *jobbagyones Castri* összeolvadtanak; mi később már nemcsak a birtokos, hanem a pusztá okleveles — armális — nemeseket is magában foglalta. Azon szabadalmak tehát, melyek az arany bullában a *servienseknek* adattak, a nemesség kiváltságait képezték, s a nemesi előjogok forrásaiul szolgáltak.

¹⁾ Ez azon kiváló nemesi szabadság, mely a nemesi szabadalmaknak — mint *Verbőczy* mondá — egyik legsarkalatosb kiváltságát képezé, mely azon általánosán ismert híres I. r. 9. cz. tartalmát képezi, melyet alább meg fogunk ismertetni. Ez ugyanaz az *angolok* híres *Habeas Corpus* szabadságával. Oly jog azonban, mely a mi korunkban ott hol polgári szabadság létezik, hol a szarnok uralom nem nyeli el a nemzet minden jogait és szabadságait, nem a nemesi osztálynak, hanem minden polgári osztálynak, minden honlakosnak szent és sérthetetlen jogát kell hogy képezze. Ez napjainkban a személy és vagyonbiztosságnak nélkülözhetlen feltétele.

§ 1. Nec in domos, nec Villas descendemus nisi vocati.

§. 2. Super populos etiam *Ecclesiarum* ¹⁾ ipsarum nullam penitus collectam faciemus.

Art. 4. De facultato Servientium disponendi de rebus et possessionibus suis.

Si quis Serviens sine filio decesserit, quartam partem possessionis filia obtineat; de residuo si- cut ipse voluerit, disponat.

§. 1. Et si morte praeventus, disponere non poterit, propinqui sui, qui eum magis contingunt, obtineant, et si nullam penitus generationem habuerit, Rex obtinebit.

Art. 5. De facultate comitum-parochia- lium et Bilochis Regalibus.

Comites Parochiani praedia Servientium non discutiant nisi causa monetarum et decimarum.

§. 1. *Comites Curiae Parochiani* ²⁾ nullum pe- nitus discutiant nisi populos sui castri.

§. 2. Fures et latrones *Bilochi Regales* ³⁾ discutiant ad pedes tamen Comitum.

¹⁾ Itt ezek alatt a később u. n. *praedialis nemesek* t. i. az érseki, apáti s más egyházi nemesek értetnek.

²⁾ A *Comes parochianus* az egész megyének — parochia — főispánja, bírója volt, hatósága kiterjedve minden pereire az összes megyelakosságnak — a Servien- tes Regis kivételével, kikre hatóságuk ki nem terjede, kiknek jószágai csak a tized és érczek tekintetéből voltak bíraskodása alá vetve. — A *comes curialis castri* vagy *parochianus*, mint egy iudex comitis aulicus, annak helyetteséül szolgált, s csak a megyenép csekélyebb ügyei- ben bíraskodott.

³⁾ *Bilochi*, másképp *Biloti*, némelyek szerint a *Birátk*

Art. 6. De populis conjuratis quod fures non nominent.

Item populi conjurati in unum, fures nominare non possint, sicut consueverant.

Art. 7. De exercitu extra Regnum ducendo per Regem.

Si autem Rex extra Regnum exercitum ducere voluerit, Servientes cum ipso ire non teneantur, nisi pro pecunia ipsius. Et post reversionem, iudicium exercitus super eos non recipiat.

§. 1. Si vero ex adversa parte exercitus venerit, super Regnum, omnes universaliter ire teneantur.

§. 2. Item si extra Regnum exercitum ducere voluerimus, et cum exercitu iverimus, omnes qui Comitatus habent, pro pecunia nostra nobiscum ire teneantur.

Art. 8. De Authoritate Palatini et de vicariis Iudicium.

Palatinus omnes homines Regni nostri indifferenter discutiat.

szótól, de hitelesebben másokként tót eredeti szóból. Ezek a megyékben szintén egy birói állomást foglaltak el öseinknél, kik azonban nem a nemesek — servientes — peres ügyeik elintézésére voltak rendelve, mint némelyek hitték, hanem csak egyedül *bünnvádi bíróságot* képeztek, rendeltetve t. i. *ut in furum et latronum scelera animadvertent* — melyekhez a gyilkosságok s más büntettek is tartoztak, de csak ha azok a várbeliek — *castrenses*, szolgák és más alacsony sorsuak között forogtak fenn. — A *blöchi* bíraskodtnak ily ügyekben vagy magok, vagy a *comescurialis* s megyei gróf elnöklete mellett: *ad pedes ipsius comitis*.

§. 1. Sed causas nobilium, quae ad perditionem Capituli vel ad destructionem possessionum pertinent sine conscientia Regis terminare non possit.

§. 2. Iudices vero vicarios non habeant nisi unum in curia sua.

Art. 9. De facultate Comitum curialis.

Curialis Comes noster, donec in Curia manserit, omnes possit judicare, et causam in Curia inchoatam ubique terminare.

§. 1. Sed manens in praedio suo, *Pristaldum*.¹⁾ dare non possit, nec partes facere citari.

Art. 10. De renumeratione filiorum Baronum bello occumbentium.

Siquis *Jobbagio* ²⁾ habens honorem in exer-

¹⁾ *Pristaldus* — Szegedi szerint a magyar szótól *perestoldo* ered. — Bél s mások szerint szláv eredetű ettől: *pristogim* adsisto, adsto — vagy ezen orosz szótól *Pristaw* mandatarius, comissarius. — E név származás a *pristaldok* hivatásával összhangzásban is van. Mert a király, nádor, főispán vagy más bíró megbizottját, küldöttjét, biztosát képezé, ki a peres felekkel vagy nélkülök a helyszínére kiküldve tanuságára hivatott. hogy a bíró ítélete teljesen s pontosan végrehajtatott-e, közhitelti személyek valának, kikre szükség volt, hogy a bírák biztosak legyenek ítéleteik végrehajtásáról, s ha valaki a forró tüzes vas próbája alá vettetett, — examen ferri candentis — az ítélet szóval vagy írásban a *pistaldus*ra bizatott, ki azzal s a felekkel elment az illető helyre, p. o. N.-Váradra a káptalanhoz, s hol az ítéletet bemutatta vagy előadta, miért jelentek meg, s azután tanuja volt a forró vaspróba végrehajtásának. Azért tanuképes személyeknek kellett lenniök. — Nem voltak tehát *kibékitők* vagy *választott bírák*, mint némely tudósok véleményezték.

²⁾ Itt a *jobbagio* ország báróját, főnemesét jelenti

citu fuerit mortuus, eius filius, vel frater congruo honore sit donandus.

§. 1. Et si serviens eodem modo fuerit, mortuus, eius filius, sicut Regi videbitur donetur.

Art. 11. Hospites, seu alienigenae ad dignitates quomodo promoveantur?

Si hospites videlicet boni homines, ad Regnum venerint, sine Consilio Regni ad dignitates non promoveantur.

**Art. 12. De dotibus uxorum quomodo-
cunque decedentium.**

Uxores decedentium vel damnatorum ad mortem per sententiam vel in duello succumbentium vel quacunque alia causa non frandentur dote sua.

**Art. 13. Quod rustici per potentiores non
opprimantur nec alii pauperes.**

Jobagiones ita sequantur Curiam, vel quocunque proficis eunt, ut pauperes per eos non opprimantur nec spolientur.

Art. 14. De comite castri sui populos destruente.

Item si quis Comes honorifice se juxta co-

— a középkori értelem szerint — ellenében a *Servien-
seknek*. Bizonyítja ezt a 30. cz. tartalma is.

mitatus sui qualitatem non habuerit, vel destruxerit populos castri sui, convictus super hoc, coram omni Regno dignitate sua turpiter spoliatur cum restitutione ablatorum.

Art. 15. De agasonibus, caniferis et falconariis.

Agasones, caniferi et falconarii non praesumant descendere in villis *servientium*.

Art. 16. Quod integri Comitatus honores in perpetuum non conferantur.

Integros Comitatus vel quascunque dignitates in praedia seu possessiones non conferemus perpetuo.

Art. 17. Quod possessionibus acquisitis nemo privetur.

Possessionibus etiam quas quis justo servitio obtinuerit, aliquo tempore non privetur.

Art. 18. De facultate Servientium eundi ad Filium et de causis coram Filio Regis inchoatis.

Item Servientes accepta Licentia a nobis possint libere ire ad Filium nostrum, ut a majore ad minorem, nec ideo possessiones eorum destruantur.

§ 1. Aliquem justo iudicio Filii nostri condemnatum, vel causam inchoatam coram ipso, prius quam terminetur coram eodem, non recipimus, nec e converso Filius noster.

Art. 19. De libertate Rusticorum et Hospitum.

Jobagiones castrorum, ¹⁾ teneantur secundum Libertatem a Sancto Rege Stephano institutam.

§. 1. Similiter et Hospites cuiuscumque nationis secundum libertatem ab initio eis concessam, teneantur.

Art. 20. De decimis.

Decimae argento non redimantur sed sicut terra protulerit, vinum vel segetes persolvantur.

¹⁾ Ezek részint lovas, részint gyalog katonák voltak, kik a megye vára alá tartoztak, hadviselés s más katonai szolgálatok terhével, kik a megye főispánja alatt álló hadnagyok alá voltak rendelve. Számukra részint a vár mellett, részint a megye más helyein földek voltak kiosztva. Azok tehát a servientesek után a megye kiválóbb néposztályát képezék, kiktől a castrenses, cives, civiles, servientes castri — colonusok — megkülönböztetendők, Ámbár e 19-ik czikk czimezett *rusticus* név alá sorolja — mi, mint a tudós Kollár megjegyzi, az összes régi bizonyítékok tanuságával ellenkezik. Különben a castri jobbaciones nevezettek: *naturaleseknek*, kik t. i. még sz. István által adományoztattak földekkel, mit akar a 19. cz. I-ső pontja kifejezni, vagy nevezettek *de castrensibus exempti* kik későbbi királyoktól nyernek földeket — szintén örökjoggal. E javadalmak tehát mind nemesi javadalmak valának.

§. Et si Episcori contradixerint, non juvabimus ipsos.

Art. 21. Quod Episcopi non dent decimas equis Regalibus, nec Populi eorundem, decimas impossent ad praedia regalia.

Episcopi super praedia Servientium, equis nostris decimas non dent: nec ad praedia regalia populi eorundem decimas suas apportare teneantur.

Art. 22. De porcis Regalibus.

Item porci nostri in silvis vel pratis Servientium non pascantur, contra voluntatem eorum.

Art. 23. De nova moneta.

Item nova nostra moneta per annum observetur a Pascha ad Pascham.

§. 1. Et denarii tales sint, quales fuerunt tempore Regis Belae.

Art. 24. Quod Ismaelitae et Judaei non teneant officiatus.

Comites Camerarii monetarum Salinarii et Tributarii, Nobiles Regni nostri sint.

§. 1. Ismaelitae et Judaei fieri non possint.

Art. 25. De Salibus.

Item Sales in medio Regni non teneantur, nisi tantum in Zahólch, et Szeged, et Confiniis.

Art. 26. De possessionibus non conferendis extra Regnum.

Item possessiones extra Regnum non conferantur.

§. 1. Si sunt aliquae collatae vel venditae, populo Regni ad redimendum reddantur.

Art. 27. De marturinis solvendi.

Marturinae juxta consuetudinem a Colomanno Rege constitutam solvantur.

Art. 28. De convictis in judicio non defendendis.

Si quis ordine judiciario fueris condemnatus, nullus potentum possit eum defendere.

Art. 29. De proventibus Comitum et Regalibus.

Comites jure sui Comitatus tantum fruantur, Caetera ad Regem pertinentia, scilicet, clbriones, tributa, boves et duas Partes Castrorum, Rex obtineat.

Art. 30. Quod praeter Palatinum, Banum et Curiales Comites Regis et Reginae nullus duas dignitates teneat.

Item praeter hos quatuor Jobagiones ¹⁾; scilicet Palatinum, Banum, Comites Curiales Regis et Reginae, duas dignitates nullus teneat.

Art. 31. Quod articuli praemissi, scripto et sigillo aureo roberentur, et ad diversa loca servandi assignentur et reponantur.

Et ut haec nostra tam concessio quam ordinatio sit nostris nostrorumque successorum temporibus in perpetuum valitura, eam conscribi fecimus, in septem paria literarum, et aureo sigillo nostro roborari: ita quod unum par mittatur domino Papae, et ipse in registro suo scribi faciat; Secundum penes Hospitale; Tertium penes Templum; Quartum apud Regem; Quintum in Capitulo Strigoniensi; Sextum in Colocensi; Septimum apud Palatinum, qui pro tempore fuerit, reservetur.

§. 1. Ita quod ipsam Scripturam prae oculis semper habens, nec ipse deviet, in aliquo praedictorum, nec Regem vel Nobiles, seu alios consentiat deviare, ut et ipsi gaudeant sua Libertate, ac propter hoc, Nobis, et Successoribus

¹⁾ Az az ország bárói kik az ország legfőbb méltóságait képezék a legujabb időkig.

nostris semper existant fideles, et Coronae Regiae obsequia debita non negentur.

§. 2. Quodsi vero Nos, vel aliquis Successorum nostrorum, aliquo unquam tempore, huic dispositioni nostrae contrarie voluerit, liberam habeant harum autoritate, sine nota alicuius infidelitatis, tam Episcopi, quam alii Jobagiones, ac Nobiles Regni, universi et singuli, praesentes et futuri, posterique, resistendi, et contradicendi Nobis, et Successoribus nostris in perpetuum facultatem.

§. 3. Datum per manus Cleti aulae nostrae Cancellarii et Agriensis Ecclesiae Praepositi Anno verbi incarnati 1222. stb. stb.

Megjegyzések az arany bullára és némely javaslatok az alkotmányzó országgyűlésre.

Az *arany bullának* tartalmából, melyet imént ismertetünk, világosan láthatni, mily nevezetes s nagy fontosságu jogok voltak azok, melyek abban megállapítottak s a szent István ótai gyakorlat alapján megerősítették.

Tartalmazza az különösen a nemességnek azon nagy érdekü négy jogát, melyek mint a nemesi szabadság sarkalatos jogai ismereteseek, s mint ilyenek *Verbőczy* hármass törvénykönyve I. rész. 9. cz. foglaltatnak.

Az arany bulla II. cz. tartalmazza azon kiváló sarkalatos jogot, hogy senki sem háborgatassék vagy tartóztatassék le személyében, ha-

csak nem idéztetett s törvény útján el nem ítéltetett; *Nemo nisi prius citatus et ordine juris convictus in persona sua capi aut detineri possit.*

Ugyan az tartalmazza azon másik sarkalatos jogot is: hogy még a fejedelemlennek sem legyen szabad valakit személyében háborgatni, ha csak a rendes bírók és törvény rendes útján nem.

Nem szükségcs bővebben fejtegetni, mily rendkívüli fontosságu e két sarkalatos jog, melyek az arany bulla által szentesítették, a polgári mind személy mind vagyon szabadságra nézve.

A polgári szabadság tökéletesen meg lenne semmisülve, ha a honpolgár azon veszélynek lenne kitéve, hogy bármikor a rendes bíróság közbenjötté nélkül, elfogattathatnék s letartóztatatnék. Hasonló lenne a veszély akkor is, ha minden idézés és elmarasztalás nélkül lehetne valakit személyes szabadságától megfosztani. Természetes, hogy ily állapotban az élet és személy biztonságnak meg kellene semmisülni, mert a legszabadabb tér nyílnék a hatalomnak és a hatalmasoknak, hogy önkényeiket minden korlát nélkül gyakorolhassák a nép irányában. Ezen önkény ellenében legfőképp csak az szolgálhat biztosítékkal, ha a személynek és szabadságnak közvetlen megtámadhatása azon szoros formákhoz s biztosítékokhoz köttetik, melyek a rendes bíróságok szerkezetével és az elnöki rendes eljárással vannak összekötve.

Midőn tehát az arany bulla ezen biztosítékokkal szentesíti, egyszersmind azt is tanúsítja, mikép őseink már 6—7 századdal előbb fölis-

merték azt, hogy mi kívántatik a polgári szabadság biztosítására, ámbár még századunkban is vannak számos államok, melyek azon biztosítékokkal maig sem bírnak, ámbár a civilisatio legfőbb forrásainak kívánnák magokat tekintetni.

Az arany bulla alapította meg a nemességnek azon *harmadik* sarkalatos jogát is, mely egyrészt a *köz teher viselésétől való mentességet*, másrészt a *vagyon és jövedelmei feletti szabad rendelkezés jogát*, és így a valódi tulajdon jogot — szentesítette, mint ezt különösen az arany bulla III. IV. czikkjeiből láthatni.

És ugyan az szentesítette azon sarkalatos jogot is, mely a politikai szabadság élvezetében rejlik, mely az ország ügyeire való közvetlen befolyást adja meg, s melynek nagyszerű kifo-lyása az állam törvényhozói fönséges hatalma. E jognak alapjait mutatja fel a bevezetés tartal-
ma, főkép azon biztosíték mellett, mely a 31. cikk záradékában foglaltatik, és habár ezen záradék biztosítéka eltöröltetett, maga az alap és sarkalatos jog azonban, mely a törvények alkotására, a közügyek elintézésére való befolyásban rejlett, s mely nem csak az országgyűlésen, hanem a megyék gyűléseiben is gyakoroltatott, megmaradt a nemzet szent joga egészen a leg-
újabb időkig, midőn az egy önkényszerű szeren-
csétlen, minden szabadságot elnyomó kormány-
rendszer által erőszakosan megsemmisítettett.

Miután tehát az arany bulla ily nagy fontos-
ságu. ily életbevágó jogokat szentesített, miután
így az a nemzet összes kifejlődésének, mely t. i.

a polgári és politikai szabadságtól elválaszthatlan, gyökereit rejti magában, természetes, hogy az minden időkben a nemzeti jogok legfőbb paládiuma gyanánt tekintetett és tiszteltetett.

Az igaz, mikép azon jogok, melyek mint nemzetünk sarkalatos jogai az arany bulla által megalapítottak, s melyek a polgári szabadságnak főbiztosítékait képezik, azon arany bulla által csak a nemességnek adattak meg; nem pedig a népnek is, mely azon korban az alkotmány sánczain kívül állt. Azért azon jogok, melyek különben minden nemzetnél a szabadságnak, az anyagi és szellemi kifejlődésnek, a jólétnek; vagyonosodásnak. és minden tekintetbeni nagyra emelkedésnek múlhatatlan feltételeit képezik, hazánkban századokon keresztül Verböczy szerint csak a nemesség sarkalatos jogait képezték. Innen van, mikép a nemességünknek kiváló kiváltságai e jogokban kerestettek.

Az igaz az is, hogy az 1848-ik törvények a kiváltságokat, melyek a közös haza kiszámíthatatlan kárára osztályt osztály ellenében állítottak, megszüntették, és a honpolgárok jogegyenlőségét, a törvény előtti egyenlőségét kimondották.

Ezen egyenlősítés különösen nyilvánult abban, hogy a nem nemesek részéről mind a személy, mind a föld szabaddá tétetett.

Abból azonban, hogy a kiváltságok megszüntettek, hogy az osztály közti különbségek eltöröltettek, korántsem következik, hogy az I. rész 9-ben foglalt sarkalatos jogok, melyek az arany bulla által megalapítottak, az egyenlősítés

által szinte eltöröltettek s érvényen kívül helyzendők lettek volna. Sőt ellenkezőleg azt állítjuk, hogy azon sarkalatos jogok nem megszüntetendők, hanem, épen azon 1848-ik reformok következtében kiterjesztendők, t. i. a nép minden osztályának megadandók.

Az arany bullának ideje korántsem járt le, hanem elérkezett az idő, hogy malasztjaiban az összes nép részeltessék. Az habeas Corpus actává alakítandó, melynek biztosítékai mellett minden honpolgár boldognak s erősnek érezze magát.

Ezt különösen kell a következő alkotmányozó országgyűlésünk figyelmébe ajánlanunk.

Ennek, hogy az imént kifejtett elvek valósitathassanak, hogy az arany bulla az összes nemzet áldásává váljon, a következő határozatok kimondására és szentesítésére kell törekednie; nevezetesen:

hogy a jogegyenlőség s törvény előtti egyenlőség elve világosan kimondatván, a személy szabadság birtosítása minden honpolgár irányában szentesítettessék,

hogy ezen elv következtében azon törvényi szabály: miszerint idézés s birói ítélet nélkül senki el ne fogattassék, senki személyes szabadságában ne háborgattassék — általában, kivétel nélkül minden néposztályra kiterjesztessék. Ezen elv valósitása közvetlenül a büntető jogi codificatio feladatához tartozik melynek az elfogatások, előleges fogságban tartás, kezesség melletti szabadon bocsátatás és szabad láboni védelem, és a házi kutatások sat. körül oly szabályokat kel-

lend felállitania, melyek a polgári szabadságra ártalmasakká, sőt épen veszélyesekké is soh sem válhassanak. Azonban ezen elv oly lényeges befolyással van az önkény kiterjeszkedései s hatalmaskodásai ellenében, miszerint kell, hogy azon elv magában az alkotmány levelében lényeges helyet foglaljon el. Továbbá

hogy a jogegyenlőség elve a bírósági rendszerre nézve is valósíttassék, kimondatván, mikép a bíróságok, főkép a bünvádiak az osztályok szerint különbözők nem lehetnek.

hogy azon elv, mely egyike a legfontosb alkotmányos elveknek, miszerint rendes bírása elől senki el ne vonattathassék, miszerint a legfelsőbb hatalom a törvény rendes utja, s a szokott bíróságok hatóságá nélkül senkit meg ne támadhasson, senki ellen föl ne léphessen; miszerint tehát az u. n. *kabinéti igazság szolgáltatás* végkép, minden kivétel nélkül eltűntessék, akkép szentesíttessék, hogy az ne csupán a nemességnek kiváltsága legyen, mint volt az arany bulla értelmében, hanem a honnak minden néposztályára különbség nélkül egyformán érvényesíttessék; továbbá

hogy a valódi tulajdon jog és a vagyon felletti szabad rendelkezetés joga mindenkinek biztosíttassék, attóli kivételek kivárlag egy osztálynál sem létesíttessenek;

hogy ugyanezen elv következtében azon jog, minélfogva a szabad rendelkezetés korlátjául, az utódokrai vagyon átszállás tekintetéből hitbizományok alapíttathassanak, ne legyen többé

szinte a nemesi osztály kiváltságos tulajdona, hanem azt egyaránt minden más osztálybeliek is alkalmazhassák s érvényesíthessék; végre

hogy a politikai szabadságnak élvezete szintén egyenlőn kiterjesztessék és szentesíthessék minden osztályra.

A politikai jogok már az 1848-i törvényekben is kiterjesztettek a nem nemes osztályokra, midőn azok az alkotmány sánczai közé felvételtek — nem azonban minden különbség nélkül, mint ugyanazon törvények határozataiból láthatni. A jogegyenlőség elvéből kiindulva, a nép képviselőinek az alkotmányozó országgyűlésen arra kell törekedniök, hogy e téren is minden megkülönböztetések a nemesek s nem nemesek között eltávolítva legyenek, és elő ne fordulhassanak.

Azonkívül fontos körülménynek mutatkozik az is, miszerint a nemességnek 1848 előtti alkotmányos szabadsága, politikai jogai, törvényhozói hatalma magok az alaptörvények által volt biztosítva. Mi tehát azt hisszük, mikép a jog-egyenlőség megkívánja, hogy azon törvény, miszerint a politikai jogok az összes népre kiterjesztve vannak, nagyobb biztosítékul szintén az ország alaptörvényei közé igtattassék.

A nemzet, mint politikai történetünk tanúsítja, minden időben nagy sulyt helyezettett és nagy biztosítékot talált abban, hogy törvényhozói s más politikai jogai az alaptörvényekben szentesíthessenek. Ennélfogva a jogegyenlőség

tökéletes jogot ad minden osztálynak, hogy azon biztosítékot élvezhessék.

Ugyanezen elvet kellend alkalmazni az alkotmányosság minden biztosítékainál, melyek a törvényhozás által alkalmazandóknak fognak találtatni. Egyenlőnek, minden osztályra kiterjedőnek kell lenni a biztosításnak, mind a kormány felelőssége tekintetéből, ha netán ez tűzethé ki az alkotmányrendszer alapelvét, mind az arany bulla 31. cz. záradékiban tartalmazott ellenmondási jogra nézve is, ha netán a municipalis authonomia állítatnék fel a kormányzat elvét.

Ekkép kellend az arany bullának és szabadságainak jövőben is fentartatniok, illetőleg kiterjesztetniök — a polgári jogegyenlőség következtében, melynek nagy szolgálat tétetett az által is, hogy az arany bullában megalapított teherviselési mentesség nemessé részéről az 1848-ki törvények által megszüntetett, mi által a nemességnek egyik legfőbb sarkalatos joga eltöröltetett.

MÁSODIK FEJEZET.

A koronázási ¹⁾ királyi hitlevél.

(Diploma inaugurale.)

Hazánk valódi alaptörvényei közé tartozik azon *királyi hitlevél* is, melyet a törvényes örökösödési rend, az előbbi századokban pedig a nemzet szabad választása útján az uralkodásra jött fejedelmeink a koronáztatás s felavatás előtt az ország rendjeinek sajátkezüleg aláírva és pecséteikkel ellátva kiadnak, s mely hitlevél azután az országgyűlés szentesített törvényczikkelyei közé igtattatik.

Ezen *hitlevél* alatt pedig — tartalmát véve, hazánkban — azon a fejedelmek által ünnepélyesen adott biztosítás értetett mindig, miszerint az országglás elfoglalásánál magokat az ország szabadalmainak, a nemzeti alkotmány megtartására s az országnak ily alkotmányos módon s az alap-

¹⁾ Vagy inkább — főkép az újabb közjog elvei szerint — koronázás és királyi felavatás *előtti* hitlevél, sőt elterjedett szokásként: *szent hitlevél*.

törvények szerinti kormányzására lekötelezik, s azután arra ünnepélyesen esküt is tesznek le.

Miután tehát e kir. hitlevél által a fejedelem és nemzet között mintegy viszonyos szerződés alakul ünnepélyes módon, természetes, hogy azt valódi alaptörvényeink közé sorolhatjuk.

A mi ezen kir. hitlevél eredetét s legelső lételetét illeti, az iránt tudósaink határozott bizonyosságra mindeddig nem jöhetének. A történetírók szerint már sz. István biztosított a nemzetnek különös szabadságokat, melyeket a legelső koronázás ünnepélyénél örök szövetségileg meg is erősített. Ugyanezt utódjairól is mondhatni. Azonban a koronázási kir. hitlevél, mint azt leírtuk, s mint veszszük is mindig I. Ulászló előtti korból még fel nem találtathatott. ¹⁾ A legrégibb, mely eddig biratik — *I. Ulászló hitlevele.* ²⁾

Ezen kir., mint mondani szokás volt szent hitlevél hajdant vagy a megválasztás előtt adattott ki fejedelmeink által, mint tevé azt p. o. I. Ulászló, Szilágyi Mihály a Mátyás nevében; vagy midőn a körülmények úgy hozták magokkal, akkor midőn az országglás átvételére az országban megjelentek, mint V. László, II. Ulászló.

A mi korunkban az vált szokássá, hogy legközelebb a koronázás előtt állittatott ki s terjesztetett az ország Rendjei által a fejedelem

¹⁾ Ámbár némely tudósaink szerint azt már II. András arany bullájában feltalálhatni.

²⁾ Gr. Cziráky Antal említett munkájában: *Conspic-tus Juris publ. Regni Hungariae ad A. 1848. Viennae 1851. T. I. §. 102.*

elébe, ki azt akkor aláírta, s nagyobb pecsétjével megerősítette. És e szokás már II. Mátyás korától kezdődött s tartott folytonosan.

Tartalma a nemzet szabadságára s jogaira vonatkozó legfőbb biztosítékokat foglalja magában.

Azon kir. hitlevelek, melyek a legrégibb idők óta ránk maradtak, azt tanúsítják, mikép ezen nagyfontosságú közjogi okmány foglalatjára nézve a lényeges biztosítéki pontokban a legrégibb hitlevelek és a legujabb korunkban kiállítottak között tökéletes hasonlatosság és összhangzás található. A nemzeti szabadság és alkotmányos jogosultság biztosítékai, melyek az újabb hitlevelekben léteznek, szinte már II. Mátyás, II. Ulászló hitleveleiben is befoglaltatnak. A kifejlődés e jogintézkvényre nézve is ugyanazon alapokon fekszik, ugyanazon lényeggel bír.

Nem csekély bizonyítéka nemzeti alkotmányosságunk és szabadságunk érvényének és erőségének.

Igy nevezetesen II. Ulászlónak 1490-i megválasztásakor kiadott s alább eredeti szövegében látható hitlevelében, miután az I. cz. megemlíti, hogy dicső emlékü Mátyás elhunytával, a nemzet tagjai „kiket illet — mondja, — az ország legrégibb szabadsága és szokásai folytán az új király megválasztatásának joga“ őt emelék a többi trón-vágyók fölébe és őt „Cum in frascriptis conditionibus pactis et articulis“ királyuknak megválasztották,

a 2-ik cikkelyben már azon biztosítást adja,

hogy Magyarországot a többi alája tartozó tartományokkal, továbbá a főpapokat, az ország báróit, minden egyházakat s egyházi személyeket és nemeseket, városokat, valamint az ország többi lakosait s itt tartózkodóit ősi jogaikban, kiváltságaikban, mentességeikben, szabadságaikban és helybenhagyott szokásaikban, melyeket az előbbi fejedelmek alatt élveztek, hasonlóan fentartja, úgy hogy bár mily ürügy alatt semmi oly ujításokat nem létesítend, melyek ősi szabadságaikkal ellenkeznének.

3. cz. igéri, hogy mindazon javakat s jogokat, melyek az előbbi fejedelem vagy mások által a törvény útján kívül elfoglaltattak kellő vizsgálat után az illetőknek visszaadja, és mások által is visszaadatja.

4. cz. Hogy a szent korona bent az országban tartassék, s a nemzet ősi szokása és joga szerint az ország választottjai által őriztessék, semmi szín s ürügy alatt meg nem engedvén annak kívülre eltávolítását.

Az 5. 6 s 7. czikkekben kötelezi magát, hogy Morvaország, Silézia s Lusania a sz. koronától *el nem fog idegeníteni*, mint Austriát s a Mátyás által Stíriában. Karinthiában, Karnioliában szerzett várakat s városokat sem fogja visszaadni, ha pedig az ország rendje beleegyezéssel valamely egyesség jönne létre, az az által *nyert területet a sz. koronához csatolandja*.

8. cz. ben kötelezi magát, hogy legnagyobb részt bent az országban fog lakni; a 9—12-ikben pedig, hogy a tanácsosi, kancellári s általában

minden nagyobb s kisebb hivatalokra s egyházi javadalmakra — s a végvárok s az erdélyi vajdaság, temesi pozsonyi megyék, ugy a tót, horvát, dalmát, nándorfehérvári s szerémi bánóság vezetésére — csupán magyarokat nevezend ki, s az ország ügyeiben csak is az ő tanácsaikkal élend.

13. cz. A nemesi birtokot s birtokjogokat csak belföldieknek adományozza.

14. cz. Eszközlendi, hogy az ország rendes birái az oktavalis törvénykezési időszakokban személyesen jelen legyenek, és hogy ők s helyetteseik teljes és korlátlan szabadsággal bírjanak, az igazságot minden ügyfeleknek, tekintet nélkül bármily rendhez, méltósághoz s osztályhoz tartozzanak — minden félelem nélkül az ország ősi és megerősített szokásai szerint hűn és igazán kiszolgáltatni. És hogy senkit a birák közül nem kényszerítendi, hogy valaki kedvéért az országos szokásokat s jogrendet megváltoztassa vagy zavarja.

A 15. cikkely azon nevezetes jogbiztosítást tartalmazza, mikép egyszerü panasz s feladásra a hon lakosai közül, senki, bármily rend s osztályhoz tartozzék, személyében, birtokában s egyéb jogaiban bármikép is a törvény útján kívül és a felek kihallgatása nélkül ne háborgatassék.

17. Hogy a jelen pénznem meg nem változtatik, s a netaláni megváltoztatása csak a főpapok s országbárok tanácsával történjék.

Végre a 20. cikkben királyi szavára, keresztényi szent hitére s becsületére fogadja, hogy

az érintett czikkeket minden részeik s pontjaikban szentül és sértetlenül minden változtatás nélkül mind maga megtartandja, mind a királyné s alárendeltjei által megtartatni eszközlendi, minnek erősségéül a jelen kir. pecséttel megerősített hitlevelet adja ki, saját aláírásával ellátva.

És ezekkel a leglényegesebben megegyeznek azon czikkelyek melyek a legujabb korban a kir. hitlevél tartalmát képezni szokták. Korunkban ugyanis 1848-ig a hitlevél következő czikkelyekből állt, u. m. kötelezik magokat.

I. czikkben, hogy az ország összes szabadságait, kiváltságait, szabadalmait, köz statutum-jait, jogait, törvényeit és szokásait, — melyek eddig keletkeztek vagy jövőben is keletkezendek — II. András ellenállási záradékának kivételével — sérthetetlenül megtartandják s mások által megtartatják.

II. Hogy az ország koronáját az ország határai között őriztetendik az ország rendjei által saját kebelükből valláskülönbség nélkül koronörökül megválasztott személyek által.

III. cz. Hogy az országnak vagy hozzá tartozó részeknek visszaszerzett vagy visszaszerzendő részeit az országhoz visszacsatolandja.

IV. Hogy a király választási jog visszaszálland a nemzetre, ha az egész most uralkodó család végkép kihalna.

V. cz. Végre biztosítás adatik, hogy az országglásbani utódok minden a meghatározott idő alatt okvetlenül teljesítendő koronáztatás alkal-

mával a jelen hitleveles biztosítást elfogadni, s a felett esküt letenni köteleztetnek.

Ha e két, bár századok által egymástól elválasztott hitlevel tartalmát összevetjük, lehetetlen nem látnunk azoknak a leglényegesebb pontokban való összhangzását, és azoknak hasonlópokon való történeti kifejlődését. Így nevezetesen

Megegyeznek abban, hogy mindkettő kifejezi a kötelezettséget a nemzet ősi jogai, szabadalmi és szabadságai hű fentartására — a régi a II-ik és az ujabbkori az I. cikkelyben.

Megegyeznek, hogy az ország koronájának bent a honban való tartását ígérk, és hogy az az ország rendjei kebeléből választottak által őriztessék — régiben 4-ik, az ujabban II. cikk szerint. Sőt

Megegyeznek abban is, hogy az ország területi épségének biztosítását, miben csorbitásának eltávolítása és a visszanyert részeinek vissza csatolandása egyiránt befoglaltatik, összhangzólag kívánják eszközöltetni, mint 5. 6. 7-ik és az ujabbnál a III. cz. világosan kifejezi.

E pontok elégséges bizonyítékai e közjogi intézmény összhangzó történeti kifejlődésének.

Ennek történeti adataiból azonban még érdekesnek találjuk megemlíteni, mikép II. Ferdinandnak 1622. évben elfogadott és kiadott hitlevelében azon cikkelyek, melyeket megerősített és elfogadott világosan: *feltételeknek* (conditiones) neveztetnek, az egész tartalmat 17 ily feltétel képezvén. És ezek között már helyet foglal a *vallás szabad gyakorlatának* érvényesítése és biz-

tosítása is. És pedig már az 1-ső *conditióban*, midőn az ország jogai, kiváltságai és szabadságai megtartását igéri, azok közé sorolja: *jura et consuetudines simul et conclusionem Tractatus Viennensis*, omnesque articulos in eodem comprehensos; mely biztosítás a 12-ik feltétel alatt újra ismételtetett. A 2-ik feltételben az ország sérelmeinek orvoslását az országgyűléseken igéri eszközöltetni, melyek legalább minden 3-ik évben tartandók legyenek.

Hogy ezen öszhangzást, mely ősi szabadságaink folytonos érvénye mellett harczol, még világosabban kitüntessük; de más okból is, nevezetesen, hogy megismertessük a törvényi alapokat, melyekre az érintett biztosítások fektettek, valamint azon kül formát is, melyben azok megjelentek; nem találjuk érdektelennek a királyi szent hitlevelek közül egy párt — nevezetesen a régibb s az újabb korból — eredeti szövegükben felidézni. II. Ulászlóé p. o. így szolt:

Nos Uladislaus Deigratia Ungariae, Bohemiae etc.

§. 1. Quod cum his diebus superioribus serenissimus Princeps quondam Dominus Mathias Rex Hungariae, Bohemiae etc. Praedecessor noster bonae memoriae ab hac luce absque haeredis legitimi solatio decessisset: d. praelati et Barones, caeterique Primores et universi incolae Regni eiusdem. ad quos scilicet jus eligendi novum Regem ex vetustissima Regni ipsius libertate et consuetudine devolutum existerat, animadvertentes se Principe orbates esse, nec posse com-

mode et sine omni detrimento Regni diutius capite carere; post plures tractatus de novo eligendo Rege et praeficiendo, inter se habitos, oculos mentis ipsorum in nos coniecerunt et caeteris omnibus christianis Principibus. competitoribus scilicet nostris, qui videlicet Regnum ipsum similiter ambiebant, nos praetulerunt, sibi que cum infrascriptis conditionibus pactis et articulis in Regem dominumque et Principem elegerunt et solenniter pronunciaverunt; ac tandem missis Nobis obviam, de eorum medio nonnullis Praelatis et Baronibus in ipsum Regnum Hungariae feliciter coronandum introduxerunt. Quorum quidem articulorum primus est.

§. 2. Quod Regnum Hungariae cum Caeteris Regnis Provinciis sibi subiectis, Dominosque praelatos et Barones, omnes Ecclesias, Ecclesiasticasque Personas, ac nobiles et civitates, nec non caeteros Incolas, et inhabitatores ipsius Regni conservabimus in antiquis juribus, privilegiis, immunitatibus, libertatibus et consuetudinibus approbatis, in quibus scilicet per divos quondam Reges conservati, quibusque gavis, et usi fuerunt; ita quod nullas prorsus novitates in eorundem detrimentum et oppressionem, ac contra huiusce modi antiquas libertates ipsorum, sub aliquo quaesito colore introducamus. Introductas vero per ipsum quondam Sereniss. D. Mathiam Regem aboleamus; contributionem autem seu taxam 1 floreni nulla ratione exigamus, sed antiquis justis, ordinariis, et consuetis proventibus regalibus contenti esse debeamus.

§. 3. Item quod bona et alia quaecunque jura aliorum per praefatum condam D. Mathiam regem et reginalem maiestatem ac etiam per alios quoscunque male et praeter viam juris occupata, visis et examinatis juribus talium, remittamus et faciamus. etiam per alios remitti, his, quorum exstiterunt.

§. 4. Item quod coronam Regni de manibus dominorum Praelatorum et Baronum nulla ex causa vel quaesito colere, nulla etiam industria vel arte auferamus, sed permittamus et patiamur, quod juxta veteram consuetudinem et libertatem ipsorum, caerti de eorum medio per ipsos unanimiter ad hoc eligendi, et deputandi illam teneant et conservent. Quodque Castrum Visegradiense pro conservatione ipsius coronae ab antiquo deputatum ad manus ipsorum conservatorum eiusdem coronae, dari et assignari faciamus.

Az 5. 6. s 7-dik §§-ra nézve elég lehet a fent idézettekre hivatkoznunk, azok csupán mint tör-téneti, jelen korunkkal összefüggésben nem lévő adatokul szolgálhatván.

§. 8. Item quod pro maiori parte in Hungaria maneamus, ut commodius faciliusque necessitatibus Regni consulere et providere possimus. Cum autem causa requirente, exire voluerimus, Regnum illud bono ordine atque dispositione relinquamus, usque ad felicem nostrum reditum.

§. 9. Item quod dum in Hungaria manebimus, Consiliarios, Cancellarios, Thesaurarium, Cubicularios, Dapiferum, Pincernam, Comites Came-

rarum et generaliter omnes officiales, majores et minores, Hungaros habeamus et teneamus.

§. 10. Item quando de rebus et negotiis Regni Hungariae aut partium sibi subiectarum agatur, non cum aliis, praeterquam cum Hungaris Consiliariis tractemus et consulamus, et alios Forenses, aliasque Nationes ad talem consultationem taleque consilium non admittamus.

§. 11. Item quod beneficia Ecclesiastica, praesertim vero Archiepiscopatus, Abbatias, Praepositorum caeterasque Praelaturas non nisi Hungaris, vel qui sunt coronae ab antiquo subiecti, absque expresso consensu et libera ac spontanea voluntate Praelatorum, et Baronum Regnique Consiliariorum conferre valeamus; conferamus autem personis probis et bene meritis.

§. 12. Item quod Waivodam Transsylvanensem et Comitatum Sicularum et Themesiensem, Posoniensem, praeterea Banatum, Sclavoniae, Dalmatiae ac Croatiae nec non Zewrinensem, Nandor Albensem et de Jaicza, aliaque loca et castra finitima, nec non civitates Regales non aliis praeterquam Hungaris pro officiolatu dare, et conferre valeamus; bene tamen meritis.

§. 13. Item possessiones et jura possessionaria non Forensibus sed bene meritis, incolis tantum Regni, et Coronae Hungariae subiectis, juxta eorum merita et obsequia conferamus.

§. 14. Item quod in celebrationibus Octavarum, Judices Regni ordinarii personaliter inter sint, nisi ex causa legitima, in arduis negotiis Regni praepediti fuerint, vel alter illorum fuerit.

Ipsi autem et eorum Vices-Gerentes et Coassessores, liberam plenam et omnimodam habeant facultatem omnibus causantibus maioribus, et minoribus, cuiuscunque status et conditionis seu dignitatis existant; absque omni timore, veram et sinceram juxta Regni antiquam et aprobatam consuetudinem justitiam administrandi. Et quod neminem Judicium compellamus, vel adstringamus in favorem alicuius, consuetudines et communem observantiam, ac Juris ordinem immutare seu perturbare.

§. 15. Item — quod ad simplicem quaerelam vel suggestionem neminem Regnicolarum nostrorum cuiuscunque status et conditionis existant in persona, possessionibus, seu quibuscunque rebus, aliquomodo praeter viam Juris et partibus non auditis impediamus.

§. 16. Item quod neque motu proprio, neque ad quorumque delationem vel quaerelam contra quempiam Regnicolarum nostrorum cuiuscunque Status seu dignitatis sit, aliquam occasionem nocendi sive in rebus concipiamus vel exquiramus.

§. 17. Item quod moneta praesens ad tempus non mutetur; quando vero mutari deberet, hoc fiat cum Consilio Praelatorum, Baronum, et non aliter.

§. 18. Item quod quidquid D. Praelati et Barones cum caeteris incolis Regni Hungariae pari voto et communi deliberatione pro libertate ac tranquilla quiete, atque conservatione eiusdem Regni, usque ad tempus Coronationis Cen-

ceperint, conscripserint ac concluderint, more ab antiquo consueto, et semper observato, quod Regni decretum appellatur, teneamur litteris efficacibus acceptare, confirmare, roborare, ratificare et approbare. Quem ad modum alii Reges, Praedecessores nostri, ex laudabili et approbata consuetudine Regni semper fecerunt; quodque semper observemus, et per omnes alios observari faciamus.

§. 19. Item — exquo d. Praelati et Barones, urgentibus arduis necessitatibus Regni pro solutione stipendiariorum praefati condam d. Mathiae Regis, qui in Silesia fuerant, coacti sunt notabilem summam florenorum conquirere, ut Regnum ipsum integrum et illaesum nobis manuteneri et assignare possint. Et caerta loca et certos proventus regales nonnullis personae quae summam illarum pecuniarum mutuarunt, inscripserunt et impignoraverunt stb. — Ut nos praefatam redemptionem locorum et proventuum impignoratorum, ac etiam dictam futuram summam pecuniarum dictis stipendiariis persolvere, cum omnibus pactis, conditionibus obligationibusque ex hinc factis et secutis in nos recipiamus — ac totum Regnum huiusmodi solutionibus et pactis exonerare et sublevare dignemur.

§. 20. Nos itaque Uladislaus Rex praefatus considerantes singularem illam devotionem et affectionem D. Praelatorum, et Baronum, caeterorumque Regnicolarum quam erga Nos in eiusmodi electione habuerunt, volentes eisdem

aliqualem gratitudinem nostram ostendere; ex alioquin animadvertentes praemissam ipsorum ordinationem ac deliberationem justam, et honestam esse, praeinsertos articulos, et omnia in eis contenta, laudavimus approbavimus, et ratificavimus, laudamusque, acceptamus, approbamus et ratificamus; promittimusque in verbo nostro Regio, ac fide nostra christiana mediante, et sub honore nostro, quod eosdem articulos, in omnibus eorum clausulis et punctis, semper, inviolabiliter, et absque omni immutatione observabimus et tam per Reginalem Maiestatem, quam etiam per omnes alios nobis subjectos simili modo faciemus observari. Harum nostrarum, quibus sigillum nostrum est appensum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum stb. stb.

Azon kir. hitlevél pedig, melyet *V. Ferdinand* adott az ország rendjeinek, következő czikelyekből áll:

Először: Hogy régóta reánk szállott király örökösünkön kívül mind az 1791-dik évi országgyűlési határozat 3 szakasza értelmében megkoronáztatásunkat, mind pedig ezen magyar-országunk s kapcsolt részeinek minden néven nevezendő szabadságait, szabadalmait, végzeményeit, közös jogait, törvényeit és törvényes szokásait a hajdani Magyar királyok s legdicsebb emlékü elődeink által az ország lakosainak adományozott és megerősített, és ezután engedményezendő, mi általunk pedig megerősítendő jogait (melyekre az ország Karai és Rendei boldog emlékü elődünk néhai I. Ferdinand király

koronázási oklevelének előszavában iktatott esküformának kiterjesztését elnyerték) azonban a dicsőemlékü II. András király 1222-dik évben kelt nyílt Rendelet záradéka következő szavainak „*Quod si vero nos*“ — egészen ezen szavakig „*perpetuum facultatem*“ — kihagyásával minden pontjaiban, czikkeiben és száradékaiban, a mint azoknak használata és értelme felett (fenntartván azonban azokra nézve, mik az 1741-ik 8-ik §-ssal kivétettek, ugyan azon törvények rendelete) a Király és országgyűlésileg egybehitt Karok és Rendek kölcsönös megegyezése folytán egyezés jön létre erősen és szentül megtartandjuk, és minden mások által sértetlenül megtartatni fogjuk.

Másodszor: A magyar szent koronát az ország lakosainak ősi szokása és hazai törvényei szerint bizonyos (a kebelükből) közakarattal minden vallási különbség nélkül azon célra választandó s kiküldendő világi személyek által az ország határain belől őriztetendjük.

Harmadszor: Az eddig visszaszerzett, és Isten segedelmével ezután visszaszerzendő minden az anyaországhoz és kapcsolt részekhez tartozó javakat, s részbirtokokat már az esküforma értelmében is, az említett anyaország s kapcsolt részeihez egészben visszacsatolandjuk

Negyedszer: Azon esetben, ha, mitől Isten őrizzen, az austriai főherczegeknék és pedig különösen boldog emlékü ős atyánk VI. Károly, ezután pedig néhai dicső I. Jósef, s ezek magvaszakadtával néhai dicső I. Leopold császárok s

Magyarország királyai ivadékainak végképeni mind két ágoni magszakadása állna elő, — ugyan csak a fent érintett 1723-ik évi országgyűlés 1-ső és 2-ik törvénycikkeinek rendeleténél fogva a fent említett Karok és Rendei királyválasztási s koronázási joguk előbbi érvényébe s állapotjába vissza jövend, és ezen Magyarország s említett részei mellett s ősi szokásaiban sértetlenül megmaradand.

Örökször: Hogy, mint az 1-ső pontban előre bocsátatott, valahányszor ilyszerű az ország határin belől végbe menendő király avatás jövendőben az országgyűlésen előforduland, mindannyiszor Örökösaink és Utódaink mint ujonnan megkoronázandó örökös Királyok, előre bocsátván a jelen hitlevélbeli biztosításnak elfogadását, ugyanarra megesküdni tartoznak.

Mi tehát Magyarország és kapcsolt részei összes Karai és Rendeinek fentemlitet kérelmét kegyesen meghalgtván, szíves hajlamunkból és azokiránti jó indulatból ösztönöztetve, az előbbiekben foglalt összes czikkelyeket és minden azokban foglaltakat helyesek és kedveseknek ismerjük, azokba beleegyzésünket és kegyes elismerésünket nyilvánítjuk, és mind azokat, mind az azokban foglaltakat kegyelmesen elfogadtuk, helyeseltük, szentesítettük és megerősítettük, igérvén és biztosítván az érintett Karokat és Rendeiket *királyi szavunkkal*, miszerint az előre bocsátottakat mind mi magunk megtartandjuk, mind a többi más bármi rangú és rendű hű alattvalóink által megtartatjuk — mint mi jelen Okleve-

lünk erejénél fogva elfogadjuk, helyeseljük, szentesítjük és megerősítjük. Melynek hitelére és tanuságára jelen saját kezünk aláírásával és pecsétünkkel megerősített Oklevelünket kiadtuk. Kelt stb.

A *latin eredeti* szövege pedig következőleg hangzik :

Primo: Quod praeter ab antiquo deductam haereditariam Regiam successionem tam coronationem ad mentem art. 3. Dietae A. 1791. quam reliquas universas et singulas communes istius Regni Hungariae Partiumque eidem adnexarum libertates, immunitates, privilegia, statuta, communia jura, leges et consuetudines, a divis quondam Regibus Hungariae et gloriosissimae memoriae praedecessoribus nostris hactenus concessas ac confirmatas in futurumque concedendas, et per hos confirmandas (ad quas et quae dicti status et ordines formulam quoque juramenti ad initium Decretorum serenissimi olim Principis D. Ferdinandi I. gloriosae reminiscendae Antecessoris nostri positam extentam et reductam habent) exclusa tamen et remota articuli decreti divi Andreae Regis II. de a. 1222. clausula incipiente: Quod si vero nos usque ad verba: perpetuum facultatem, in omnibus suis punctis, articulis et clausulis prout super eorundem usu et intellectu (salva tamen semper quoad ea, quae per. art. 8. 1741. excepta sunt, eiusdem legis dispositione) Regio et communi statuum consensu diaetaliter Conventum fuerit firmiter et sancte

observabimus, per aliosque omnes et singulos inviolabiliter observari faciemus.

Secundo: Sacram Regni coronam juxta veterem consuetudinem ipsorum Regnicolarum, legesque Patrias, per certas de eorum medio unanimiter, sine discrimine Religionis, ad hoc delectas et deputatas Personas saeculares in hoc Regno conservabimus.

Tertio: Hactenus recuperatae et ex post Deo adjuvante, recuperanda quaevis huius Regni Partiumque eidem adnexarum tenuta et partes, ad mentem etiam juramentalis formulae praenotata Regni et partibus eidem adnexis de toto reincorporabimus.

Quarto: Quod in casu, quem Deus procul avertere velit, defectus utriusque Sexus Archiducum Austriae praeprimis quidem a gloriosae reminiscentiae Abavo nostro Carolo VI. dein in huius defectu a divo olim Josepho I. his quoque deficientibus ex lumbis divi olim Leopoldi I. Imperatorum et Regum Hungariae descendantium juxta etiam dictamen praecitatorum primi et secundi articulorum praefatae Dietae A. 1723. praerogativa Regiae Electionis coronationisve antefactorum Statuum et ordinum in pristinum vigorem statumque redibit et penes hoc Regnum Hungariae et praedictas Partes, eiusdemque antiquam consuetudinem illbiate remanebit.

Quinto: Ut supra puncto I. praemissum est toties quoties eiusmodi inauguratio regia intra ambitum saepefati Regni Hungariae successivis temporibus diaetaliter instauranda erit, toties

Haeredes et successores nostri, futuri neocoronandi haereditarii Reges, praemittendam habebunt praesentis diplomaticae Assecurationis acceptionem, deponendumque superinde Juramentum.

Nos itaque praedicta universorum statuum et ordinum Regni Hungariae, Partiumque eidem adnexarum instantia benigne admissa, pro benigna animi nostri propensione, ipsisque benigne gratificandi voluntate, praeinsertos universos articulos, ac omnia et singula in iisdem contenta grata et accepta habentes, eisdem nostrum consensum benevolum pariter, et assensum praebuimus, et illos ac quaevis in eis contenta clementer acceptavimus, approvabimus, ratificavimus et confirmavimus, promittentes et assecurantes status et ordines in *Verbo nostro Regio* quod praemissa omnia tam nos ipsi observabimus quam per alios fideles subditos nostros cuiuscunque status et conditionis existant, observari faciemus, uti vigore huius Diplomatis nostri acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus atque promittimus. In cuius fidem et testimonium literas has manu propria subscripsimus et sigilli nostri appensione muniti fecimus. Datum stb.

A koronázási diploma körüli alapelvek.

a. Az országgyűlésnek annak megállapítására vonatkozó joga.

Szükségesnek tartjuk azon elveket megemlíteni, melyek a történeti kifejlődés folytán fő-

leg a gyakorlat által a kir. hitlevél előállítására nézve megalapítottak.

Ilyen az nevezetesen; *mikép a kir. hitlevél csak az országgyűlésen, tehát csak a nemzet képviselőinek befolyásával alapíthatatik meg;*

Ilyen az is: *hogy a hitlevél tartalmát örök időkre változhatatlannak tekinteni nem lehet.*

Az első elv a nemzet folytonos alkotmányos jog gyakorlata által alakult.

Mert a kir. hitlevél mindig minden században az országgyűlés vitatásához tartozott. Egy hitlevél sem keletkezett Magyarországon az országgyűlés jelenléte nélkül. Azon biztosítások, melyek mint láttuk a hitlevél tartalmát képezik mindig a nemzet képviselőinek adattak, kik t. i. az országgyűlésen összegyűlekezének.

Ezen elv és közjogi szabály különös érvényre s erőre emeltetett az 18^{31/86} országgyűlésen, mely azt megerősítette, hogy a királyi hitlevél csak országgyűlésen alapíthatatik meg. Ez által lett oly nevezetessé az akkori országgyűlésen a kir. meghívó levélnek azon kifejezése, mikép ő felsége főnséges elsőszülött fiát (Ferdinandot) a *megállapított kir. kötéslevél elfogadása mellett* kívánja megkoronáztatni.

Azon kitétel világosan mint feltételt ismeri el a nemzetnek, az az azt képviselő országgyűlésnek megegyezését. Mert a *megállapítás* csak az országos rendek által történhetett, mi ön magában föltételezi a nemzet beleegyezését.

Ez is volt mindig a gyakorlat. Mert a közegyezéssel megalapított biztosítási feltételek (con-

ditiones mint p. o. II. Ferdinand diplomájában mondatik) a választási jog következtében a trónra s uralkodásra hivatott fejedelem-jelöltnek elébe terjesztetnek, hogy azokra megegyezését adja, és ezzel érvényre emelje és kötelező erővel lássa el. Tehát a nemzet képviselői akaratának kifolyásául kellett szolgálnia.

És ez a dolog természetében is felküdt. Mert a kir. hitlevél azon feltételeket tartalmazta mindig, melyek alatt nyilatkozott a nemzet hajlandónak Magyarország trónját s uralmát valakinek átadni; és a mely feltételek elfogadására kelle hajlandónak nyilatkoznia annak, ki hazánk királyi hatalmát elnyerni akarta. E hitlevél tehát a feltételek világos s határozott létele mellett — valószínű két odalu szerződést képezett mindig, melyben t. i. a nemzet az ön maga feletti felségi uralmat felajánlá, ha a másik részről bizonyos feltételek teljesítettnek fognak. Azért a kir. hitlevél hazánkban: *kötéslevélnek* is neveztetett, mert valóban, *kötést*, az az viszonyos, mind két részről lekötelezettséget foglalt magában.

Ha pedig a hitlevél valódi *kötésül*, kétoldalú *szerződésül* szolgált t. i. a nemzet és a fejedelem-jelölt között, akkor kétségtelenül csak is az országgyűlés közbenjöttével történhetett, mert csak ott képviseltethetik a nemzet, mely az egyik szerződő felet képezi.

b. A koronázási hitlevél tartalmának megváltoztathatása, különösen az austriai öröködési rend után.

A fenti elvből önkényt következik azon másik elv t. i. a *hitlevél tartalmának változhatósága*.

Mert ha a kir. hitlevél viszonyos beleegyezésen alapuló kötést képez, akkor természetes, mikép semmi sem áll ellent, hogy feltételei változást ne szenvedjenek, mihelyt ahhoz az illető szerződő felek megegyezése hozzájáruland.

Innen látjuk azt, mikép a hitlevél pontjai különböző időkben igen különbözők valának. Azon különböző századokból vett hitleveli példák, melyeket fent elősorolánk, világos tanúságot tesznek e változandóságról. Mihelyt az idők s körülmények valamely tényt fejtenek ki, mely a nemzeti jogok és szabadság biztosítására szükséges feltétellé alakult, az a nemzet képviselői által a hitlevél feltételei közé soroltatott, s a választott, megkoronázandó fejedelem által elfogadandóvá vált.

Igy látjuk, mikép az idegenek uralmának megalapítása után a hitlevél biztosításai között jelenik meg az idegen tanácsosok, idegen hatóságok befolyása és használata elleni biztosíték, mire az előbbi korban nem lehetett szükség.

Igy jelent meg a hitlevélben a 17-ik században a vallás szabadság biztosítása, főleg a bécsi s linczi kötvények alapján.

Igy szenvedett hasanlóan az idők változásá-

val lényeges változtatást a hitlevelekben a hires; *'ellentállási záradék'* is, mely előbb a nemzet szabadság egyik legfőbb palládiumaként tekintetett; mint hasonlóan a király választás szabadságának feltétele is, miután az főleg az austriai öröködési rend s különösen a *sanctio pragmatica* által lényeges átalakulást szenvedett.

Átaljában azt tapasztaljuk a történet adataiból, mikép nemzetünk képviselői mind azt mit az eszmék és körülmények befolyása alatt, a nemzeti jogok és szabadságok biztosítására szükségesnek találtak fel, a legnagyobb lelkiismerettel a koronázási hitlevélbe beiktatni igyekezének.

Innen keletkezett azon nevezetes emléktől politikai harcz, mely az 1830-ik országgyűlésen a Ferdinand által elfogadandó kötlevél tartalmára nézve keletkezett.

Miután a nemzet képviselői a Ferencz királyunk által szentesített hitlevélben elegendő biztosítékot nem találtak; miután a nemzeti szabadság megőrzése érdekében még több más biztosítékok is látszattak igényeltetni; a hitlevél tartalmának több feltételek ki bővítése indítványoztatott és sürgettetett.

Nevezetesen sürgettetett, hogy beletétessék: az 1827: or. gyűlés 3. 4. 5. törv. cikkelyeinek tartalma, melyben az ország alaptörvényeinek — különösen pedig az 1791: 10. 12. 19. t. cz. szigorú megtartása iránt adatik biztosítás; továbbá az országgyűlésnek az adó és subsidiumok megajánlására való joga biztosittatik akkép, hogy

az még rendkívüli esetekben sem mellőztethetik: az országgyűlésnek minden három évből tartása köteleztetik;

— továbbá az 1622. 1655. s 1659 évi hitlevél 17-ik feltétele az uralkodó életében megkoronázott korona örökösöknek a kormányzásból tökéletes kizáratásokról;

— Visszakupcsoltatása Dalmátia, Gallícia, Lodomeriának, mint a *partium* név alatt ismeretes Erdélyországi megyéknek is;

— Az 1655: 1. 1608: 3. 1618: 4 stb. törvény csikkely, mely a nádor főhadi kormányzó hivataláról szól;

— Az 1608: 11; 1655: 3 s 19; 1681; 5 s 8 t. csikkely, melyek arról szólnak, hogy a hazában csak magyar katonaság tartassék, s a magyar katonasághoz csak magyar tisztek alkalmaztassanak;

— Az 1622: 24 s 1741: 11 t. cz. mely az egyházi s polgári hivatalokra csupán magyarokat rendel alkalmaztatni;

— Ulászló VI. decretuma 7. cz. mely a hűlen tanácsosok megbüntetéséről szól;

— 1518: 4. t. cz. a katonaságnál a fejedelem és a nemzet iránti egyenlő hűségre való megeskettetéséről, és annak az illető törvényhatóságok meghívása nélkül a végrehajtásoknál alkalmaztatása tilalmáról;

— a só árának egyedül az országgyűlés által teendő meghatározása;

— az arany-ezüstnek országunkból kihozását tilalmazó törvényeink megújítása;

— 1791: 12 t. cz. a törvénytelen parancsok kiadásának tilalmáról; és az illető kormányhatóságoknak azért felelősségre vonatásukról;

— az 1741: 8 t. cz. magyarázata;

— a bécsi és linczi békekötések tartalma;

— a IV. Ferdinand s I. Lipót hitleveleiben az országos nehézségek megszüntetéséről szóló feltétel;

— Az 1741: 8 t. cz. egész terjedelemben foglalhatja;

— Végre azon kívánság, hogy ő felsége gyakrabban, a megkoronázandó ifj: Király pedig állandóul Magyarországon lakjék: ¹⁾

Ezek a képviselők nagyrészenek meggyőződése szerint a nemzeti jogok s alkotmányosság biztosítására szükségeseknek nyilvánultak s azért a hitlevélbeni beiktatásuk sürgettetett, mi világosan mutatja egy részt a hitlevél tartalmának változhatóságát, más részt a nemzet képviselőnek a hitlevél szabályozására való befolyásukat.

Azonban az újabb uralkodási korszakban egy különös ellenmondás hozatik fel a kir. hitlevél változhatósága, országgyűlési tudósítása iránt.

Az kérdeztetik ugyanis némelyek által:

A habsburgi uralkodóház öröködési rendjének hazánkat illetőleg is megalapítása s elfogadása után

¹⁾ E feltételek azonban nem fogadtattak el, hanem az országgyűlés az előbbi 1792-ik hitlevél megtartása s meg nem változtatása mellett nyilatkozott. Innen V. Ferdinand hitlevelének Ferencz királyunkévali összhangzása.

lehető-e a király koronázási hitlevél feltételeinek megváltoztatása?

E nagy jelentőségű s főkép jelen időkben nagy horderejű kérdésre, némely publicistáink nemmel felelnek.

Mi ellenkezőleg azt állítjuk, hogy azon feltételek jelenleg is megváltoztathatók, tehát a nemzeti jogok biztosítékainak szaporításával is kiterjeszthetők.

E véleménykülönbség folytán nemcsak nem lehet fölösleges, sőt nagyon is szükségesnek nyilvánul a feltett kérdésnek fejtegetése, a legfőbb elveknek megpendítése, s a figyelemnek azokrai felőlbresztése.

Megváltoztathatók — a jelen trón örököségi rend mellett is — a koron. hitlevél feltételei — mert ez magából a kor. hitlevélnek természetéből következik.

Ennek egyik főelve, mint már kifejtettük az: mikép a *kor. hitlevél valódi a nemzet s fejedelem közti kötést, valódi két oldalú szerződést képez*, mi iránt soha semmi kétség sem forgott fenn.

És ebből folyik a másik nagyfontosságú elv; *miszerint a hitlevél feltételei csak a nemzet képviselőinek testülete, az országgyűlés beleegyezése által alapíthatnak meg.*

Mert ha áll, mikép a hitlevél jelenleg is *kötést, szerződvényt* képez, mi kétségbe nem vonható, akkor állni kell annak is, hogy az az egyik félnek -- a nemzetnek -- beleegyezésé nélkül meg nem alakulhat.

Ezen elv nyilvánítása tette különösen nevezetessé a mint említettük az 1832-ki országgyűlésünket, melyen világosan kimondatott, hogy a hitlevél tartalma csak az országgyűlésen *alapíthatatik* meg.

Ezt ismeri el és tanúsítja az akkori kir. meghívó levélnek azon nevezetes kitétele, melyben áll: „*mikép ő Felsége (Ferencz király) főnséges elsőszülött fiát (Ferdinandot) a megalapított kir. kötélevél elfogadása mellett kívánja megkoronáztatni.*“

A megalapítás világosan feltételezi a nemzet — képviselői által — nyilvánulandó beleegyezést.

Ha pedig a kor. hitlevél ily természetű egyezményt képez, ha az valódi szerződésül szolgál, akkor semmi sem állhat ellene megváltoztathatásának, miután a felek szerződési akaratjukat s céljaikat szabadon nyilváníthatják s azok felett szabadon is rendelkezhetnek. Ha a nemzetnek — mint 1832-ben maga a Fejedeleme meghívó levele által kimondatott — a hitlevél megalapítására tényleges befolyása van, akkor befolyásának kell lenni a feltételek megalapítására, tehát azok módosíthatására is. A mint ez az 1832-ki törvényhozásunk által csakugyan tetteleg igénybe is vétetett.

Az *elvre* nézve tehát magára — nézetünk szerint semmi kétség sem foroghat fenn, jelenleg sem, miszerint a hitlevél feltételei megváltoztathatók, főképp midőn a nemzet legszentebb jogainak biztosítása, midőn az összes nemzetnek

e biztosításon csüngő megnyutatása, kibékítése forog kérdésben.

Azonban nézetünk mellett szól nemcsak az elv szoros jogi következménye, hanem maga a *gyakorlat* is.

Nincsen ugyanis minden előzményi példa nélkül, hogy a hitlevél tartalma a *habsburgi örököségi rend érvénye alatt is megváltoztatható* s kiterjeszthető. Ily változtatásnak példáira akadhatunk. Ilyen nevezetesen az 1791. évi 3. tcz. mely a Fejedelem megkoronáztatásáról s különösen annak 6 hó alatti eszközöltetéséről rendelkezik. Ezt V. Ferdinand koronázási hitlevele első cikkében találjuk fel — mielőtte nem fordul elő. E tárgynál a nemzet jogbiztosítékai leghatározottabban megalapítottak az 1791: 3. tcz.-ben, és e cikk V. Ferdinand alatt a hitlevélbe is befoglaltatott.

Ily például lenne felhozható s igazolható is az 1791. 26. tcz. a mennyiben a későbbi hitlevél által szentesített alaptörvények közé okvetlenül besorolandó.

Ezt tanúsítja V. Ferdinand hitlevelének azon kitétele is, melyben a nemzetnek nemcsak már létező, hanem a jövőben elnyerendő szabadságait is megerősíti: *libertates ac immunitates hactenus concessas ac confirmatas — in futurumque concedendas, et per nos confirmandas stb. observabimus.* Ez lehetővé teszi a nemzet alkotmányos szabadságainak jövőben való kiterjesztését nemcsak, hanem még azt is, hogy azok hitlevél-

lileg is megerősítettnek, mi a hitlevél tartalmának változtatását is magában foglalja.

Ezt mutatja az 1832-ki országgyűlés eljárása is, mely szerint több nagy érdekű tárgyaknak a hitlevélbe való beiktatása sürgetett; s attól a követek csak némely tekintetek folytán, önkéntes beleegyezés útján álltak el, a változhatlanság elvének bármily részről ki nem mondatása mellett.

Ezek alapján a kor. hitlevél tartalmának megváltoztathatása elvül szolgálván, semmi kétséget nem szenvedhet, mikép alkotmányos jogainknak, nemzeti szabadságunknak lehető legnagyobb biztosítékai, melyekre még szükségünk van, s melyektől nemzeti jövőnk üdvös s kielégítő kifejlődhetése feltételeztetik, az ezen igények szerint alakítandó hitlevélben kellően feltehetőek leendnek.

Ez ismét egy oly közjogi tényező, melyet különösen kell alkotmányozó országgyűlési képviselőink figyelmébe ajánlanunk.

Mert az oly sokféle szerencsétlen körülmények s hatások által fölizgatott nemzet megnyugtatója, csak egyedül a teljes alkotmányos szabadság szentesítésétől várható. A nemzet s fejedelem közti valódi kiengesztelődésnek más eszköze s útja nem képzelhető. Az iránt pedig a biztosíték csak a kétoldalu szerződést képző koron. hitlevélben található fel — körülményeink közepette — azon feltétel mellett, ha az akkép átalakíthatatik, mint nemzeti közjogi biztosságunk szükségeli.

Királyi eskü.

A koronázási hitlevéllel szoros rokonságban áll azon eskü, melyet a fejedelem koronázása alkalmával tesz le. A *hitlevél* a két oldalú szerződés a fejedelem és a nemzet között, azon feltételek iránt, melyek alatt a nemzet — törvényes országgyűlésen összejöött képviselői által — az uralkodást kész a fejedelemnek átadni s azt elismerni. A *királyi eskü* pedig ezen hitlevél feltételeinek hit alatti megerősítése. Mindkettő egyenlőn a nemzet biztosítására szolgál, s azért mindkettőnek tartalma ugyanazon szellemből indul ki, s ugyanazon közjogi szempontok körül forog.

Ezen királyi eskü ugyanis azon az Isten sz. nevének fölhívásával ihletett ígéretet tartalmazza, mikép a király az ország jogait és szabadságait fenntartandja, az arany bullát a már említett záradék kivételével megtartandja, az ország határait s mi ahhoz tartozik el nem idegeníti, sőt a mennyiben lehető, öregbitendi s kiterjesztendi stb., a melyekben áll fölényege azon kötelezettségeknek is, melyek a hitlevélbeli szerződés feltételeit szokták képezni.

Azon eskü, melyet V. Ferdinand királyunk tett le, s mely jóformán legnagyobb részt összhangzó az előbbi fejedelmeink esküjeikkel, következőleg hangzott:

„Mi Ferdinand, Isten kegyelméből Magyarország királya stb. stb. esküszünk az élő Istenre, boldogságos szűz Máriára, szentséges anyyára és

minden szentekre, hogy az Isten szent egyházait, főpapokat, ország báróit, mágnásokat, nemeseiket, szabad városokat s minden honlakosokat, az ő mentességeikben, szabadságaikban, jogaikban, törvényeik és szabadalmaikban, és ősi javadalmaikban s megerősített szokásaikban fenntartandjuk, mindenkinek igazságot kiszolgáltunk, dicsőült II. András király törvényeit (mellőzván s kizárván azonban 31. törvény cikkelye záradékát onnan kezdve „Hogyha pedig mi” azon szavakig „örökre szabadságot”) megtartandjuk, Magyarországunk határait, s mi ahhoz bár mily jog vagy czim alatt tartozzánk, el nem idegenítendjük, sem meg nem rövidítendjük, hanem a mennyiben tehetjük, öregbitendjük s kiterjesztendjük, s mindazt mivelendjük, mit csak a közjóra s minden Rendek s az összes Magyar királyságunk előmenetelére s diszére igazságosan tehetendjük. Az Isten úgy segítjen s az ő minden szentjei!”

Ezen eskü formáját az ország primása mondja előre, s utánna a király felemelt kézzel és pedig az Isten szabad ege alatt, a legközelebbi nyílt téren, mely azon templom közelében esik, hol az arany sarkantyús vitézek felavatását végezték — és az összes nép jelenlétében.

Az esküt tehát akkor teszi le, midőn megkoronáztatása már végrehajtatott. Mint király teszi le ezen ünnepélyes esküt — mely a vallás legszentebb fogalmaival kötelezendi a nemzeti jogok és szabadság hű megőrzésére.

A király még egy esküt köteles letenni, t. i.

az egyházit, mely főleg az egyház védelmének biztosításában áll — maga a koronázási szertartás alatt, felkenetése előtt a sz. egyházban. Ettől tehát a fentérintett királyi eskütétel lényegesen különbözik.

A magyar királyi hatalom birhatásának feltételei. — A kir. hitlevél kiadásának s a kir. eskütételnek lényeges feltételezése.

Az előadottakból láthatni, mily nagy fontosságú biztosíték rejlik a nemzet jogai fenntartására nézve a kir. hitlevélben, mely valódi kétoldalú, önkénytelen fel nem bontható szerződést képez, és a kir. esküben, mely azon hitlevél megszentelésére szolgál — tehát abban is, hogy ezen két tényező a király által valóban létesíttessék s el ne mulasztassék.

Innen azon kérdés: valjon köteles-e a fejedelem ezen két közjogi feltételt csakugyan teljesíteni?

E kötelezmény kivilágítására, mely semmi kétséget sem enged meg, szükséges azon feltételeket megemlitenünk, melyek *Magyarországban a királyi uralkodás elnyerésére törvényes érvényére* elkerülhetlenül szükségeltetnek.

Alap törvényeinknek, melyeknek érvénye minden kétségen felül áll, világos értelme szerint, arra hogy a fejedelem Magyarországon a legfelsőbb királyi hatalmat elnyerhesse és tör-

vényesen hirhassa, a következő lényeges feltételek szükségeltetnek és pedig

1-ör A törvényes örököségi jog — a lotharingi austriai házból való leszármazás által, és azon örököségi rend szerint, mely hazai alap törvényeink által is szentesítettett. Ezen örököségi rend különösen az 1687-ki és 1723-ki törvényeknek, az u. n. Sanctio Pragmaticának kifolyása, melyről mint közjogi állapotunknak egyik leglényegesebb alapjáról alább egy külön fejezetben tüzetesen fogunk értekezni.

2-ör A római katolika hitvallás. Ezen feltétel a magyar királyság alapításától veszi kezdetét, a királyi hatalom, átszállása, az alapító István király utódjaira, csak ily értelemben, ily kellék feltételezése mellett szabályoztatván, mint ezt Sz. István I. decr. I. f. és *Verbóczy* törvénykönyve II. r. 3. világosan mutatja. Nem hágy ez iránt semmi kétséget az austriai házból származó királyi örökösök irányában sem az 1723. 2. cz. 5. 6. 7. §. §. melyek világosan rendelik „A fiág kihaltával az örököségi jog a Magyar-királyság s koronában s részeiben a nőágra is kiterjesztetik és pedig az a Károlynak, ezután Jósefnek s végre Lipotnak utódjait és azok törvényes római katolikus mindkét nemből származó örököszeit illetendők” „descendentes, eorundem que legitimos Romano catholicus successores utriusque sexus austriac archiduces juxta stabilitum primogeniturae ordinem transferunt.” Ezen alapszának a magyar király felségi jogai, melyek a kath. egyház felletti patronátus gyakorlatában rejlenek, melyek

egy néhány év előtt a római sz székkel — a törvényhozásunk befolyásán kívül kötött concordatum által tetemes csorbulásnak tétettek ugyan ki, de a melyek jogszerű visszaállítása, azon concordatum felfüggesztése által, alkotmányozó országgyűlésünk által, múlhatlanul eszközöltetni fog, mert kell hogy eszközöltessék.

3-or *Vége az ünnepélyes királyi megkoronázatás.*

Azon alap törvényeinket, melyek szerint a magyar királyi felség jog elnyerésére a törvény szerű — országgyűléseni megkoronáztatás elmulhatlanullényeges feltételt képez, szinte alább annak helyén részletesen elő fogjuk sorolni.

Itt elég legyen megemlíteni, mikép a nemzet sarkalatos jogai értelmében a megkoronáztatás szükségessége iránt semmi kétség sem foroghat fenn.

Ha pedig ez kétségbevonhatlan, akkor közjogi elveink szerint elvitázhatlan az is, hogy a felségi jog birhatásának lényeges feltételét képezik azon közjogi tényezők is, melyek a koronázás lényeges alkat részeiül tekintendők.

Ha az, ki az öröködési rend szerint hivatva van a magyar korona öröklésére, a felségi hatalom teljességének elérésére törvényeink által kötelezve van a megkoronáztatása eszközzésére; akkor e kötelezettségnek ki kell terjednie a koronázási tény elemeire is.

A koronázásnak pedig — a magyar közjog szerint — legfőbb s lényeges alkatrészei 1. A *királyi hitlevél* kiadása és 2. A koronázás ténye,

melyhez tartozik különösen a *kir. eskü* letétele is.

Ennélfogva már a koronázásrai kötelezettség folytán kétségbevonhatlan a trónra lépendő fejedelemnek azon kötelezettsége is, hogy az alaptörvények és sarkalatos jogok hű megtartása felett kir. hitlevelet adjon ki, s hogy e felett esküt is tegyen le.

Azonban a magyarországi királyoknak ebbeli kötelezettségük más közjogi forrásokból is következik.

Ilyen az nevezetesen, miszerint minden fejedelem megkoronáztatása előtt köteles a nemzetet biztosítani minden ősi jogai, szabadalmai, törvényei és szokásai megtartása iránt. Így az 1715: 2 t. cz. 1. §. világosan mondja: *Különb en ezen Magyarországnak és részeinek összes s minden köz szabadságait, mentességeit, kiváltságait, statutumjait, közös jogait, törvényeit és szokásait, melyek a dicsőült magyar királyok, dicső emlékü elődjeink által eddiglen adattak, minden pontjaikban, záradékaikban, szoroson és szentül megtartandjuk.* Ez foglaltatik I. Ferencz 2. törv. czik. első pontjában mint V. Ferdinand koron. hitlevele első pontjában is.

Már pedig az, hogy a fejedelem megkoronáztatása — tehát uralkodása megkezdése előtt, a nemzetnek a köz szabadalmak s nemzeti jogok hű megtartása iránt biztosítást adjon s e felett kir. hitlevelet állítson ki, valamint hogy tartalma felett esküt is tegyen le, mindig, emlékezet óta a nemzetnek legelső szabadságai és jogai közé

tartozott. Ennélfogva érvényesítésének kötelezettsége — fejedelmek részéről — közjogilag teljes bizonyossággal megalapítottnak tekinthető.

Mindezekon kívül azonban magok az alap törvényeink is világosan emlékeznek a kir. hitlevél kiadásának kötelezettségéről, tehát a nemzetnek azt követelhetési jogáról is.

Ilyen nevezetesen az 1687. 2. t. cikkely.

Midőn ebben az ország rendjei nyilvánítják és kötelezik, hogy jövőben senkit mást, mint egyedül I. Lipót törvényes utódjainak első szülött fiörökösét fogadandják törvényszerű királyuknak, egyszersmind hozzá tették: *valahányszor ily királyi felavatás lessz, mindannyiszor az előterjesztendő diplomai törvényczikkelyek elfogadásának, vagy is a királyi biztosításnak előrebocsátása és az őseitől követett formában leteendő eskü mellett — országgyűlésileg megkoronázandják.* „*Erga semper, totiesque, quoties eiusmodi inaugurationis instauranda erit, praemittendam praeinsinuationum articulorum diplomaticorum acceptationem, seu Regiam assecurationem, deponendumque superinde iuramentum, in ea qua a majoribus suis praestitum esset firma, diaetaliter intra Regnum hoc Hungariae, rite coronaturi.*“

Hogy itt az *assecratio Regia*, vagy is: *acceptio articulorum diplomaticorum* — nem jelent s nem is jelenthet mást mint a koronázás előtti királyi hitlevél — diploma inaugurale — kiadását, szükségtelen fejtegetni, vagy bizonyítgatni.

Igy rendelkezik az 1715: 2 t. cz. is.

Ennek 9. §. 5-ik pontja így szól: Valahány-

szor a következő időkben ily királyi megkoronáztatás az említett Magyarország határai között országgyűlésileg megújítandó lesz, mindannyiszor utódjaink, a jövőleg megkoronázandó örökös királyok kötelesek leendnek ezen biztosító levélnek elfogadását és az afeletti eskü letételét előre bocsátani.“

§. 9. Quinto — mint eredeti szövege szól:
Quoties — ut praemissum est — eiusmodi inaugurationis regia, intra ambitum saepefati Regni Hungariae successivis temporibus diaetaliter restauranda erit, toties haeredes nostri masculi — futuri neocoronandi haereditarii Reges, praemittendam habebunt praesentis Assecurationis acceptionem, deponendumque superinde Juramentum.“

Ugyanezt tartalmazza szóról szóra Ferencz boldogult királyunk 2 törv. cz. ötödik pontja — tehát ugyanazon kötelezettség szentesítéséről utódjai számára.

És ezekből látható az is, mikép a magyar közjog szerint a megkoronázandó királyoknál a felségi jog elnyerhetésére a nemzet irányában az eskü letételére is létezik kötelezettség.

És ezek az alapok, melyeknél fogva a kétoldalú szerződést képző kir. hitlevél kiadása s a kir. eskü letétele Magyarországbán mindannyiszor követelhető, valahányszor trón megürülvén a magyar trónra egy új uralkodó hivatik meg.

HARMADIK FEJEZET.

A királyi örökösödési rend.

(Sanctio Pragmatica)

***Az 1687. 2. s 3. törv. cz. és az 1723. 1., 2.
s 3. törv. czikkek alapján.***

Magyarországban a királyi hatalom s felség elnyerése, az uralkodói szék elfoglalása kezdet-től fogva majd a 17-ik század végeig a nemzet szabad választásának s ebbeli önálló jogának ki-folyása volt.

Be van kétségen kívül bizonyítva, mint alább annak helyén látni fogjuk, mikép Magyar-országban nem csak a dicső *Árpádi család* s a reá a 14-ik századtól következett uralkodó házak alatt, hanem kezdetben magából az austriai ház-ból is másfél századon keresztül az illetők csak a nemzet szabad megválasztása folytán lettek királyokká ¹⁾ — a nélkül, hogy hazai törvé-

¹⁾ Nagy becsü e tekintetben *gr. Cziráky Antalnak*, ha-zánk egykori egyik legkitünőbb államférfiának s törvény-

nyeinkben az örökségi jog s az örököségi rend megalapítva és szentesítve lett volna.

A legelső kivétel e választási rendszertől 1687-ben és utánna azután 1723-ban tétetett.

Ezen évek országgyűlési végzései valának a legelső törvények, melyek a királyi örökösökben az örökségi jogot megalapíták s az örököségi rendet szabályozák és szentesíték. Ugyanis I. Lipót alatt az 1687. 2. s 3. törv. cz. és III. Károly alatt az 1723. 2. s 3. t. cz.

E törvények azok, melyek a nemzet szabad akaratja és beegyezése által, de egyszersmind a nemzet szabadságainak s alkotmányos jogainak biztosítása mellett is jelenben a királyi örökösök alapjaiul szolgálnak, melyek tehát, mint törvényeink s koronázási hitleveleink s a kir. eskük tanusítják, szorosan s alaposan országunk alap-törvényei közé sorolandók.

Ezeket kell tehát itt egyenként megismertetnünk.

I. Az 1687. országgyűlés 2. s 3. t. czikkelye.

A magyar nemzet, az ország rendjei által képviselve, azon segélyezésért s közreműködésért, melylyel I. Lipót hazánknak a török uralomtól megszabadítását elősegéllé, háláját kívánván tanusítani, elhatározta 1687-ben, hogy lemondván a király szabad választásáról, mely

tudójának következő munkája : *Disquisitio Historica de modo Consequendi Summum Imperium in Hungaria a primordiis monarchiae in haec tempora. Budae 1820.*

ugy is teméntelen zavarokkal s veszélyekkel szokott összekötve lenni, azontul királyai örökségi joggal és pedig a fiágból elsőszülöttségi rendben a habsburgi ház austriai és spanyolországi ágaiból legyenek és következzenek. Ez volt a legelső, mely hazánkban az örökösödési rendet fiágon, ágazatilag az elsőszülöttségi sorozatban — tehát még a nőág kizártával megalapította. És ez létesítetett az 1687. 2. s 3. t. czikkeken.

Ezen törvényczikkelyek tartalma ugyanis ez.

Az 1687. 2. *czikkely* azt foglalja magában, mikép jövőben mást nem ismerendnek törvényes királyokul, mint az uralkodó ausztriai ház fiutódjainak elsőszülöttjét.

Az 1687. 3. *czikkely* pedig azt rendeli, hogy ha az ausztriai uralkodó ház fiága kihalna, akkor a királyság a kellő biztosítékok t. i. koronázási biztosítás és eskületétel feltétele alatt a spanyol király II. Károly fiutódjaira szálljon át, szinte elsőszülöttségi uton, és így a nemzet ősi szokása és kiváltsága; a szabad választhatásra, e két t. i. ausztriai és spanyolországi család fiágának kihaltával éledjen fel újra s lépjen ismét érvényre.

E czikkelyek nagy jelentősége folytán közöljük azokat egész terjedelmükben :

Az 1687 : 2. *czikk.* A jelenben uralkodó császári apostoli királyi felség férfiágú elsőszülöttei Magyarország és kapcsolt részeiben természetes és örökös királyoknak nyilváníttatnak.

Minthogy Ő császári királyi Felségének győztes és dicső fegyverei által a kereszténység kegyetlen ellensége a Török, gyakori általános

véres csatákban megtöretett, és Isten segéd-
mével azoknak naponként megújuló nyakas meg-
támadásai megszüntettek és ő jármából, melynek
igája alatt eddig az egész nemzet nem csekély ká-
rával oly hosszú idő óta nyögött, ezen ország leg-
hirnevesebb erősségei s ezek közt a hajdant leg-
virágzóbb királyi fénylak Buda vára is mint az
egész ország védbástyája annak legfőbb részé-
vel kiszabadítva ezen kedves hazánk felszabadi-
tására ezen s több más fent elősorolt áldozato-
kat hozni kegyeskedett.

1-ör Ezeknek hálás emlékeül és örök időkig
tartó köszönetéül az említett ország és kapcsolt
részek Karai és Rendei nyilvánítják: hogy mos-
tantól fogva örök időkig senkit mást, mint a
cs. kir. Felsége férfi ágon lévő örököseinek első-
szülöttjét fogják törvényes királyuk s uroknak
ismerni (miről már magában az *1542-ik ország-
gyűlési* törvényben is emlékeznek) és azt minden-
kor, valahányszor hasonló király változás, és ko-
ronázás előforduland előrebocsáttatván a fent-
említett czikkék okirati elfogadását, az az a kirá-
lyi biztosítást, és az a felett leteendő esküt, azon
alakban mint az ősei által letétetett, országgyű-
lésileg ezen Magyarország határai között ünne-
pélyesen megkoronázandják.

Az 1687: 3. t. *czikk.* Fentisztelt Ő cs. kir.
Felsége férfiágú örököseinek magvaszakadtával,
az ország trónjára jutandnak a spanyol királyi
ág szinte fiágon lévő első szülött örökösei, és
csak azok magvaszakadtával lép vissza érvé-

nyébe az országos Rendeknek ősi király választási joguk és megerősített szokásuk.

Ha pedig (mitől az isteni jószág örökidőkre örizzen) ugyan fent említett Ő cs. kir. Felségének fiörökösei végkép kihalnának, akkor jelen uralkodói örökösödés (hasonlag az előlányilvántott módon a királyi megerősítés biztosítékának és az előbbi szakaszokban érintett okleveles cikkelyek s felettüki eskütétel elfogadásának előre bocsátása feltétele alatt) szálljon át Ő Felsége II. Károly Spanyol király szinte fiágára, tehát csak azon esetben (mit a kegyelmes Isten távoztasson) ha mind fentirt Ő cs. kir. Felségének, mind pedig Ő felsége Spanyol királynak fiágú örököseiben magva szakadna — csak is akkor térjen vissza a Karok és Rendek régi és ősi új király választási és koronázási joguk és megerősített szokásuk

Eredeti latin szövegükben e törv. cikkek így szólnak:

Articulus 2. Sacrae Caesariae et Regiae modernae Majestatis, Serenissimorum haeredum masculorum. Primogeniti pro naturalibus et haereditariis Regni Hungariae, Partiumque eidem adnexarum Regibus declarantur.

Et siquidem sua Maiestas Sacratissima Caesarica et Regia victricibus et gloriosis Armis suis immanem Christiani nominis hostem Turcam crebris cruentis generalibus conflictibus fustum, Divina praeauxiliante ope ab eorundem quotidie Capitaliter infestatis cervicibus, propulsare; de quo ipsius faucibus, in quibus hactenus a

tanto tempore non absque summa tetius huius Nationis pernicie, gemebant; nominatissima istius Regni Fortalicium, interque eadem florentissimam olim sedem Regiam Budam et antemurale toties fati huius Regni cum potiore eiusdem parte eripere, ac in: eliberationem istius dulejssimae Patriae, haec et alia superius enumerata, impendere dignata est.

§. 1. In perpetuam proinde recolendorum tantorum beneficiorum memoriam et in aeviternum recognoscendam humillime complacentium animorum suorum gratitudinem praefati universi Status et OO. huius Regni Hungariae et partium eidem annexarum declarant. Quod amodo posterum neminem alium, quam altetitulatae suae Caesareae et Regiae maiestatis propriis ex Lumbis suis descentium masculorum haeredum Primogenitum in perpetuum (id ipsum etiam statuentibus art. 5. 1547. aliisque superinde exstantibus) pro legitimo suo Rege et Domino sint habituri; et erga semper, totiesque quoties eiusmodi inaugurationis instauranda erit, praemittendam praesinuatorum articulorum diplomaticorum acceptationem seu Regiam assecurationem, deponendumque superinde iuramentum, in ea qua a maioribus suis praestitutum esset forma, diaetaliter intra hoc Regnum Hungariae rite coronaturi.

Art. tertius. In defectu masculini seminis altememoratae suae Caes. et Reg. Maiestatis succedent praescripto in Regimine. Seren. moderni Hispaniarum Regis primogeniti pariformiter mascululi haeredes, ac duntaxat iis deficientibus, avita

et vetus approbata consuetudo praerogativaque SS. et OO. locum sortietur in eligendis Regibus.

Quodsi vero, (quod divina bonitas ia omnia Saecula clementer avertere dignetur) eiusdem suae Caes. et Reg. Maiestatis *semen masculinum* deficere contingeret, extunc istiusmodi devolvendi et suscipendi Regiminis successio (erga aequae praeviam praedeclaratoque modo praemitendam Reg. affidationem ac acceptandos praementionatos articulos diplomaticos et praestandum desuper iuramentum) redundet et transeat in Sereniss. quoque Hispaniarum Regis D. Caroli II. pariformiter masculinum Semen, adeoque duntaxat eo in casu, (quem Divina clementia benignissime arceat) quo tam altenominatae Suae S. Caes. et Reg. Maiestatis, quam praefati sereniss. Hispaniarum Regis masculinum semen deficeret, avita et vetus approbata consuetudo praerogativaque Statuum et O. O. praefatorum in electione et coronatione Regum suum habeat locum.

2. Az u. n. Sanctio Pragmatica az 1723. 2. s 3. t. czikkelyek alapján.

A fentidézett 1687-ki törvényczikkek először szabályozák a magyar királyság örökösödési rendjét, azonban csak a fiágon — a leányág kizártával.

Miután III. Károly a nem magyar országokban 1715-ben az u. n. Sanctio Pragmatica által a leányágra is kiterjeszté az örökösödési rendet; az 1723-i országgyűlésünkön az ország rendjei

azon Sanctio Pragmaticát hazánkra nézve is elfogadták, és törvénybe is iktatták, mi által az jogérvényre emeltetett.

Ezen *Sanctio Pragmatica* szerint előbb III. Károlynak, azután I. Józsefnek s végre I. Lipót leányainak utódjai hivatvák az örökösödésre, a már megalapított első szülöttségi rend szerint.

Tehát áganként az első szülöttek és pedig mindenek előtt a fiörökösök hivatvák a fejedelmi székre. Mert habár a leányágak, az az a leányok utódjai jogosittattak is fel az örökösödésre, kö-zöttük még is mindig elsőbbségük van a fi-nem-zedéknek.

És a nemzet szabad királyválasztási joga csak az érintett 3 leányág összes utódjainak kihaltával fog ismét életbe lépni.

Ugy hogy mint u. ezen évi or. gyűlés I. t. cz. 4. §-sa kimondja, az, ki az ausztriai családban megalapított első szülöttségi rend szerint a fentebbiek értelmében az ausztriai örökös tartományok örököse leend, az ugyanazon örökösödési joggal Magyarországnak és szinte feloszthatatlanul ahhoz tartozó részeknek is kétségbevonhatlan királya leend.

Nagy fontosságu, mikép 6. Felsége a 3. cikkelyben különösen megerősíti és megtartandóknak nyilvánítja az ország s részei rendjeinek minden jogait, szabadságukat, kiváltságaikat, mentességeiket, előjogait, hozott törvényeiket s megerősített szokásaikat, valamint hogy utódjai is, magyar királyokul megkoronázandók le-

vén, azoknak fentartására s megőrzésére szinte köteleztetnek.

Ezen törvényczikkelyek szövege, melyek hazánk közjogi életébe oly mélyen vágnak be, melyek midőn egy részt törvényes uton jóformán Magyarországnak az ausztriai háztól való elválhatlanságát rejtik magokban, másrészt azok hazánknak a többi ausztriai országokkal való felbonthatlan kapcsolatát alapítják meg — következő:

1723-ik I. t. cikk — Ő császári királyi Felségének legkegyelmesebb s valóban atyai hajlamát a jelen országgyűlésre összehívott és soha nem tapasztalt ily feles számmal megjelent Magyarország s kapcsolt részeinek összes Karai és RR. iránt, és ezek fenmaradására, és az ország s kapcsolt részei közjava gyarapítására, valamint azoknak minden esetben, még az idegen megtámadás ellenében is a többi szomszéd országok és örökös tartományokkal való egyesülésük szilárdítására és a belbéke és egyetértés fentartására czélzó gondjait és törekvéseit, ugyan Ő cs. kir. Felségének ezen magyarország s kapcsolt részei Karai és Rendeihez intézett kegyelmes királyi meghívó leveleiből s a legujabb királyi előterjesztvényekből (propositiokból) is alázatos és jobbagyi hódolatos buzgalommal az országos Karok és Rendei megértvén, ezen irántuk legkegyelmesebben tanusított atyai hajlama és kegyelméért, és hogy ellent nem állván mind a Római szent birodalom sőt egész Europa békejét érdekő számtalan nagyzerü gondjai — hű alattvalói közé

jönni és azokat legmagasabb előttük legkiválóbb tiszteletű személyével atyailag megörvendeztetni, és itt legelőször is s mindenek előtt a hű Karok és Rendek minden abbeli legalázatosabb kérelme előre bocsátása nélkül, csupán azok iránti tiszta atyai indulatának ösztönéből az örökös magyarországa s kapcsolt részek s azokhoz tartozó minden egyéb országok s tartományok összes Karai és Rendeinek minden oklevéllel biztosított, mint minden egyéb más jogaikban, szabadságaikban, szabadalmaikban, mentességeikben, szokásaikban, kiváltságaikban, és törvényeikben, melyek ez ideig engedtetek s alkottattak, s a jelen országgyűlés alatt s jövőben hozatni fognak fentartását ajánlani, és azokat s azok mindegyikét legkegyelmesebben megerősíteni méltóztatott volna, legalázatosabb s menyire telhetik legmélyebb köszönetet nyilvánítani Ő császári királyi Felségének azon okból is;

1. §. Hogy az Ő felséges austriai házának nőágát is, annak és az attól származott minden utódainak magvaszakadtáig a magyar királyi szent koronára és azon sz. koronához tartozó részek, tartományok s országokban az ország s kapcsolt részei összes Karai és Rendei szabad akaratú szavazattal kikiáltották és ugyan azon KK. és RRnek. Ő cs. kir. apostoli Felségéhez Bécsbe intézett fényes küldöttsége által meghívták;

2. §. És ezen ajánlatot valamint kegyesen szíves készséggel és hálás indulattal fogadván

a hű Karok és Rendek szíves és üdvös kívánságait nem csak elfogadni méltóztatott;

3. §. Hanem a magyar sz. korona és a hozzá kapcsolt Részek, Országok s Tartományokban az örökösödést, épen oly elsőszülöttségi renddel, mint a fiágnál, azon szabályok szerint, melyek ő császári királyi Felségének más többi Németországban vagy azon kívül fekvő örökös tartományaiban s országaiban általa már megalapított, kihirdetett, megerősített és elfogadtatott, elválaszthatlanul, az ugyan azon ág fokozatainak egyenlősége mellett, a fiág elsőségének tekintetbe vételével, irányosan fentartatni és megerősíteni akarná.

4. §. Ugy, hogy az Ő azon fi vagy nő örököse, ki a felséges austriai ház előrebocsátott országai és tartományainak örököse, ugyan azon felséges austriai házban bevett s előbb említett első szülöttségi rendszabály szerint létezend, az öröködéseknek épen oly örökségü jogával mostani és jövőre előfordulható minden esetekben, csálthatatlanul Magyarország s elválaszthatlanul értett minden kapcsolt részei örökös Királynak is tekintessék és megkoronáztassék.

II. t. cikk. 1. §. Mivel pedig teljesen át is látnák, hogy a Királyok és Fejedelmek, más emberekkel egyenlőn a halálozási sorsnak szinte alávetve vannak, férfias higgadtsággal megfontolván, annyi és oly nagy mind Ő cs. kir. Felsége elődjének, dicsőült atyjának Lipótnak és öcsésének Józsefnek Magyarország legdicsőösebb királyainak, de leginkább a legkegyelmesebb

országoló Ó cs. kir. apost. Felségének a haza köz javának előmozdítása s így gyarapítására, és hű alattvalói örök üdvére, harcz és béke idején végbevitt legdicsőbb tetteit és cselekvényeit, midőn nemcsak ezen örökös Magyarországot és a hozzá kapcsolt részeket országokat és tartományokat, az előlérített dicsőséges eldődeitől általvett állapotában megtartotta; hanem a legujabb török háboru alkalmával is, annak legdühösebb támadásai ellenében lelkesen védte, győztes és szerencsés fegyvereivel a hozzá csatolt Országokba és Tartományokba nevének halhatatlan dicsőségére, és az országos Karok és Rendeknek és az ország magán honpolgárainak tartós biztosítására kiterjesztette úgy, hogy az jövőre minden időben és minden, mind külső megtámadások, mind belső viszályok és veszedelmektől megóvassék, sőt folytonos békeességben és őszinte lelki egyességben, minden, még kül erőszak ellen is védetve, legszerecséesebben fen állhasson.

2. §. Azon fölül minden könnyen eredni szokott *balmozgalmakat* és magok az ország Karai és Rendei előtt régtől fogva legjobban ismert *Trónüresedés* (interregnum) alkalmával feltűnni azokott roszakat szorgosan eltávolítani kívánván;

3. §. Őseik dicséretes példái által lelkesítette;

4. §. És magokat Ó cs. kir. Felsége legkegyelmesebb urok iránt hálásoknak és hiveknek kimutatni akarván;

5 §. Ó cs. kir. Felsége *fiágának magvasszakadtával* (mely magszakadást az Isten legkegyel-

mesebben eltávoztatni méltóztassék) az öröködségi jogot Magyarországbán, és szent koronájára nézve, és az ahhoz tartozó részekben, tartományok, és országokban melyek már isten segedelmével visszafoglaltattak, és jövőben visszafoglaltatandnak, a felséges austriaiház nőivadékaira is kiterjesztik és pedig első helyen a most dicsőségesen uralkodó Ő cs. királyi felségének ;

6. §. Azután annak magvaszakadtával a dicső néhai *Józsefnek* ; és

7. §. Ezeknek is kibaltával, néhai dicsőült *Lipótnak*, Császárok s Magyar Királyoknak ágyékiból leszármazott utódjainak s azok törvényes római katholika hitű mindkét nembeli örökösének austriai Főhercegeknek, a most uralkodó Ő császári királyi Felsége által minden más országaiban és mind németországban mind pedig azon kívül fekvő örökös tartományaiban megállapított első szülötti fent említett jog és renddel, eloszthatlanul és elválaszthatlanul, egyenkint és együtt, Magyarországgal s hozzá kapcsolt részeivel, országok és tartományokkal örökösen birtoklandó uralkodással és kormányzással átadatják ;

8. §. És az említett örökösödést elfogadják

9. §. És ily módon ugyan azon a felséges austriai házba bevett és elismert *nőági örökösödést* (kiterjesztvén azokra most s akkorra az 1687-ik 2. és 3-ik és hasonlóul az 1715-ik 2. és 3-ik t. cikkeket) a fent mondott rend szerint megalapítják ;

10. §. Ugyan azon felséges háznak előlemlí-

tett nőága előbb érintett módon kijelent örökösök és ezek mindkét nembeli utódjai felséges austriai Főherozegek által, elfogadandónak, megerősítendőnek és az előrebecsátottakban szinte előírt módon Ő cs. kir. Felsége által legkegyelmesebben megerősített oklevelet és az ország s a hozzá kapcsolt részek, Országok s Tartományok Karai és Rendeinek más előbb érintett szabadságaival és előjogaival az előhozott törvényczikkek értelmében, jövődre s minden időkbén, a koronázás alkalmával megtartandónak elhatározzák,

11. §. És csak az előlmondott *nőág* tökéletes kihalta után foghat a Karok és Rendeeknek a királyok választása, és koronázása iránti ősrégi megerősült s elfogadott szokása s előjoga életbe lépni.

III. t. cz. — Ő cs. kir. Felsége az Ország s ahhoz kapcsolt Részek összes hű Karai és Rendeinek minden, mind okleveles, mint minden más jogait, szabadságait és szabadalmait, mentességeit, előjogait és alkotott törvényeit s megerősített szokásait (a jelen országgyűlés 2. 3. cikkjei értelmében az 1715. évi 1. 2. 3. t. cz. szerint az ugyanott foglalt esküforma alapján értvén, kegyelmesen megerősíti és megtartandja; és

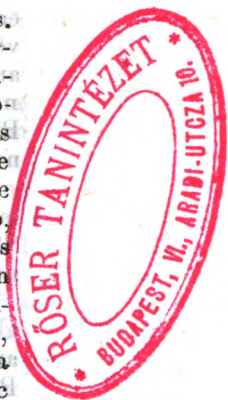
1. §. Hasonlóul utódai mint Magyarország és ahhoz kapcsolt részeknek törvényesen megkoronázandó Királyai, az ország és hezzákapcsolt részeinek Karait és Rendeit ugyanazon előjogaikban s előrebecsátott mentességeik és törvényeikben sérthetetlenül megtartandják;

2. §. Mely törvényeket és jogokat azonkívül
 Ő cs. kir. Felsége bármily állásu fokozatu és
 állapotu alattvalói által megtartatni fogja.

Az eredeti latin szöveg pedig így hangzik :

1723.art. I. Paternam sane et clementissimam

Sacr. Caes. Reg. Maiestatis erga Status et OO. Reg-
 ni in praesenti Dieta felicissime et in frequentissi-
 mo vix aliquando isto numero congregatos propen-
 sionem, et ad permansionem Eorundem, ac incre-
 mentum publici Status Regni Hung. partiumque
 eidem annexarum, *proque stabilienda in omnem
 casum etiam contra vim externam, cum vicinis
 Regnis et haereditariis Provinciis unione et con-*
servanda domestica tranquillitate directam curam.
 et solitudinem, ex benignis eiusdem Sacr. Caes.
 et. Reg. Maiestatis ad SS. et OO. Regni par-
 tiumque eidem annexarum Clementissime ema-
 natis literis Regalibus, ac novissime factis pro-
 positionibus, devoto sane homagialis fidelitatis
 eorundem zelo, et constanti fervore humillime
 intelligentes; pro hoc erga eosdem clementissime
 exhibito paterni affectus Gratiarum singulari voto,
 quodve non obstantibus in adversum quibusvis
 gravissimis Sacr. Rom. Imperium et Europeam
 quietem tangentibus curis et laboribus in medi-
 um fidelium suorum statuum semet conferre,
 et eosdem in altissima iisdem summe veneranda
 Persona sua, paterne consolari, et primum ac
 ante omnia nullaque praevia fidelium SS. et
 OO. eatenus praemissa humillima supplicatione,
 ex pura erga Eosdem paterno affectu universos
 SS. et OO. Regni sui haereditarii Hungariae

Partiumque, Regnorum et Provinciarum eidem annexarum, in omnibus tam diplomaticis, quam aliis quibusvis Juribus, Libertatibus, Privilegiis, Immunitatibus, Consuetudinibus, Praerogativis et Legibus hactenus concessis, ac conditis, et in praesenti Diaeta et in futurum etiam diaetaliter condendis conservaturam offerre, et easdem ac earundem singulas clementissime confirmare dignata fuisset, humillimas et quam possunt maximas Sacr. Caes. Reg. maiestati ideo etiam gratias referunt.

§. 1. Quod foemineum etiam sexum aug. domus suae Austriacae usque ad eiusdem et ab eodem descendendum defectum, ad regiam coronam Hungariae, Partesque Regna et Provincias ad eandem S. Coronam pertinentes unanimi universorum SS. et OO. Regni partiumque eidem annexarum libero votoproclamatum et per solennem eorundem SS. et OO. ad Sacr. Caes. et Reg. Maiestatem Viennam expeditam deputationem vocatum.

§. 2. Et eiusmodi oblationem tam pie et clementer, gratoque animo acceptare et fidelium SS. et OO. suorum piis ac salutaribus votis, non tantum annuere dignata esset;

§. 3. Sed eiusmodi in Sacra Regni Hungariae Corona et Partibus Regnis et Provinciis eidem annexis Suecesionem eodem quo masculorum Primogeniturae ordine secundum normam in reliquis suae majestatis Sacr. Regnis et Provinciis Haereditariis, in et extra Germaniam sitis, jam per eandem ordinatam stabilitam publicatam et acceptatam inseparabiliter, habitaque in gra-

duum aequalitate, eiusdem Lineae prerogativae masculorum ratione, dirigi servari et custodiri vellet.

§. 4. Ita ut illa vel masculus eiusdem Haeres qui vel quae praemissorum aug. Domus austriacae Regnorum et Provinciarum haeres juxta memoratam normam Primogeniturae in aug. domo austriaca receptam existet, eodem successionis pro his et futuris quibuscunque casibus, Haereditario jure, etiam pro infallibili Rege Hungariae, partiumque eidem annexarum, aequae indivisibiliter intelligendarum habeatur et coronetur.

Art. 2. §. 1. Quia vero apprime etiam perspectum haberent, Reges pariter et Principes aequali aliorum hominum mortalitatis sorti subiectos esse, mature proinde ac consulto perpendentes tot et tanta cum praedecessorum Suae Sacrat. Caes. et Reg. Maiestatis divorum olim Leopoldi Genitoris et Josephi Fratris gloriosissimorum Hungariae Regum tum vel maxime propria clementissime regnantis Suae Sacrat. Caes. et Reg. Maiestatis pro incremento boni patrii publici, prove fidelium Civium solum perenni salute, bello aequae ac Pace exantlata gloriosissima acta et facta, dum non modo haereditarium Regnum hoc suum Hungariae, partesque, regna et provincias eidem annexas, in statu per praetactos gloriosos Praedecessores suos positum, conservavit, sed occasione etiam novissimi Ottomanici belli, contra ferventissimos eiusdem impetus, idem animose tutata, victricibus, felicibusque

armis, in annexa eidem Regna et Provincias cum immortalis sui nominis gloria, Statuumque ac OO. et privatorum Regni Civium perenni securitate protenderit, ut successivis quibusvis temporibus, ab omnibus externis ac etiam domesticis confusionibus et periculis praeservari, imo in alma et continua tranquillitate, ac sincera animorum unione adversus omnem vim etiam externam felicissime perennare possit.

§. 2. Quosvis praeterea etiam internos motus et facile oriri solita ipsis Statibus et OO. Regni ab antiquo optime cognita Interrregni mala, sollicitè praecavere cupientes;

§. 3. Maiorum suorum laudabilibus exemplis incitati;

§. 4. Volentesque erga S. Caes. Reg. Maiestatem DD. eorum clementissimum gratos et fideles semet humillime exhibere.

§. 5. *In defectu sexus masculini* S. Caes. et Reg. Maiestatis (quem defectum Deus clementissime avertere dignetur) Jus hereditarium succedendi in Hungariae Regnum et Coronam, ad eandemque Partes pertinentes, Provincias et Regna, jam divino auxilio recuperata et recuperanda, etiam in Sexum Augustae Domus suae Austriacae Foemineum primo loco quidem ab aeternata modo regnante Sacr. Caes. et Reg. Maiestate;

§. 6. Dein in huius defectu a divo olim Josepho;

§. 7. His quoque deficientibus ex lumbis divi olim Leopoldi Imperatorum et Regum Hun-

gariae descendentes, eorundemque legitimos R. Catholicos successores utriusque sexus Austriae Archiduces, juxta stabilitum per Sacr. Caes. Reg. regnantem Maiestatem in aliis quoque suis Regnis et provinciis haereditariis, in et extra Germaniam sitis Primogeniturae ordinem Jure et ordine praemisso, indivisibiliter ac inseparabiliter, invicem et insimul ac una cum Regno Hungariae et partibus, Regnis et provinciis eidem annexis, haereditarie possidendit, regendum et gubernandam transferunt;

§. 8. Et memoratam successionem acceptant;

§. 9. Taliterque eandem *successionem foemineam* in augusta domo austriaca introductam et agnitam (extensis ad eam nunc pro tunc articulis 2. et 3. 1687. et pariter 2. et 3. 1715) juxta ordinem supradictum stabiliunt;

§. 10. Per praeattactum foemineum sexum Aug. domus eiusdem, praevio modo declarati haeredes; et successores utriusque sexus archiduces austriae, acceptandam, ratihabendam et una cum praemissis, aequè modo praevio per Sacrat. Caes. Reg. maiestatem clementissime confirmatis diplomaticis aliisque praedecclaratis Statuum et OO. Regni, Partiumque, Regnorum et Provinciarum, eidem annexarum Libertatibus et Praerogativis ad tenorem praecitatorum articulorum, futuris semper temporibus, occasione coronationis observandam determinant;

§. 11. Et nonnisi post omnimodum praedicti Sexus defectum avitam et veterem approbatamque et receptam consuetudinem, Praerogati-

namque SS. et OO. in Electione et Coronatione Regum, locum habituram, reservant intelligendam,

Art. 3. Sacr. Caes. et Reg. maiestas universorum fidelium SS. et OO. Regni partiumque eidem annexarum, omnia tam Diplomatica, quam alia quaevis jura, Libertates et Privilegia, Immunitates, praerogativas, legesque conditas et approbatas consuetudines (conformitate art. 2. 3. modernae dietae in sensu art. 1. 2. 3. 1715, formulaeque Juramenti ibidem consentae intelligendorum) clementer confirmat et observabit;

§. 1. Pariterque Successores legitime coronandi Hungariae et Partium eidem annexarum Reges, in iisdem praerogativis et praemissis immunitatibus et Legibus SS. et OO. Regni, Partiumque eidem annexarum inviolabiliter conservabunt;

§. 2. Quas et quae praeterea Sua Majestas Sacr. per suos cuiuscunque Status gradus et conditionis observari faciet.

Jegyzetek az 1547. orsz. gy. 5-ik törvény czikkelyéhez.

Az idézett törvény ezikkelyekben említés tétetik még az 1547-ki or. gyűlés 5. törv. czikkelyéről mint olyanról, mely az austriai ház örökösödési jogát alapította legyen meg Magyarországra nézve.

Erre nézve felvilágosításul megjegyzendő:

Az 1547-ki orsz. gyűlésen a nemzet képviselői kinyilatkoztatták ugyan, hogy nem csak Ferdinándot akarják királyuknak, hanem a királyi uralkodást hazánkban az ő törvényes utódjaira is kiterjesztetni kívánják. Miután ugyanis az ország rendjei erőteljesen sürgeték, hogy a király már egyszer jőjjön le Magyarországra, és törvényeink értelmében töltsen ott az év nagyobb részét, azon esetre, ha netán abban azontúl is akadályozva lenne, azt kívánták, hogy legalább fiát Miksát küldje le a nemzet körébe, úgy mint azt már Pozsonyban is ígérte volt. És ezen kívánatot az ország rendjei következőleg indokolták: „*Nam cum sese ordines et Status Regni, non solum Maiestati suae, sed etiam suorum haeredum imperio et potestati in omne tempus subdiderint* — non minori fide studio atque observantia ab omnibus OO. et SS. illi in Hungaria permanenti, parebitur, quam ipsi Personae Suae Maiestatis.“ Mert miután az ország Karai és Rendei magokat nem csak Ő Felségének, hanem az ő utódjai uralmának és hatalmának örök időkre alávetették; az ország KK. s RR. iránta (Miksa iránt) nem kevesb hűséggel s engedelmességgel viseltetendnek, mint Ő Felsége személye irányában.

Ebből azonban távolról sem szabad és lehet következtetni, hogy a nemzet már Ferdinand idejében az osztrák örököségi jogot a nemzet választási szabadságának kizártával megalapította volna.

Azon nyilatkozattal és alárendeléssel sem

több sem kevesebb nem történt, mint csak az, mit őseink a felettüki uralkodás átruházására nézve mindenkor tettenek. E tekintetből ugyan is nemzetünknel azon századokon át megszilárdult szokás uralkodott, mikép ha valamely család a magyar trónra meghivatott, nem csak az, hanem utódjai is rendesen mindig után következtek uralkodókul, és pedig örökösödésüket a nemzet nem csak a fi utódjaiknál fogadta el, hanem ha ezek nem léteztek, mint több példa tanúsítja nemzetünk történetében, még leány magzatjaikat, vagy nőjeiket is engedék örökösödni. Az örököségi uton való király következés tehát hazánkban mind a felséges Árpádi házban, mind a reá jött vegyes családi rendszerben — elfogadott s megerősült szokás volt.¹⁾ És így történt s annak kifolyása volt az is, hogy I. Ferdinand alatt az ország rendjei a fejedelem örökösére nézve nyilvánosan tették azon nyilatkozatot, sőt azt törvényhozásilag is szentesítették — mi századok folytonos gyakorlata által ugy is érvényben volt.

Valamint azonban azért, mivel az árpádok s vegyes családok korában, míg a választot tcsa-

¹⁾ Mint ez a *gr. Cziráky Antal* jeles munkájában ki van mutatva. Őseink — mond a nagy államférfiunk — nehogy a választási szabadság bármily sérelmet szenvedjen, akkor is, midőn a korona oly herczegre ment át, ki az előbbi fejedelemmel vérrokonságban állt, a megválasztás jogát legalább ugyanazon család körében fenntartották magoknak: *De modo consequendi Imperium in Hung.* 158. lap.

lád ki nem halt, annak törvényes utódjai jöttek folyvást az uralkodásra, nem lehet s nem szabad azt állítani, hogy akkor a nemzet király választási szabadsága nem létezett volna; ugy hasonlóan az I. Ferdinand alatti idézett nyilatkozatból sem lehet arra következtetni.

Nem különösen azért sem, mert semmi nyoma sincs, hogy nemzetünk akkor, midőn az austriai házat a magyar királyságra megválasztotta, egyszersmind akár az első szülöttségi jogot, akár a nőág örökösödését is megalapította volna. Ez egészen I. Lipót s III. Károly koráig soha sem nem állítottott fejedelmeink által, sem nem ismertetett el országgyűléseinken, miért nincs is arról semmi emlékezés akár az azon kir. okleveleiben, akár az akkori írók munkáiban.

Ha pedig az első szülöttségi jog vagy nő örökösödés nem szentesített, akkor általában nem volt az öröködési rend megalapítva. Ha pedig ez nem volt, akkor a választási szabadság s gyakorlat szükségkép ki uem volt zárathatva.

Mutatják is számos példák, mikép nemzetünk daczára azon 1547-ki nyilatkozatnak, még azontúl is egészen I. Lipótig benmaradt a király választás gyakorlatában; és hogy e jogbirtoklását s törvényességét minden alkalommal hirdették is országgyűléseink s kormányférfiaink.

Erre mutat az is, hogy I. Ferdinand maga is szükségesnek találta 1561-ben a főrendeket Bécsbe az örökös kijelölése végett összehívni, sőt ott őket kérni is: hogy kit fogadjanak el utódjául „*Hortando eos* — mond Istvánffy — *ut*

quod jure deberi videretur, ipsi suffragiis suis votisque firmarent.“ Természetes, hogy Ferdinandnak mindezekre nem leendett szüksége, ha az öröködségi rend már akkor megalapítva, az első szülöttségi jog szentesítve lett volna.

Még világosabban tanúskodik nemzetünk akkori választási szabadsága mellett azon nyilatkozat, melyet akkori nádor — *Nádasdy Tamás* — válaszul adott volt : ki előre bocsátván, mikép csak kötelességét véli teljesíteni, midőn a közös szabadság védelmére felszólal — azon nevezetes szavakat ejté ki : *quin successio Regni liberos eius respiciat — aequae id in dubium revocari posse, sic tamen ut penes publica nobilitatis suffragia liberae electionis jus et arbitrium sit* — és később — *quo ad Deus O. M. longissime differat, fatis concedente* — t. i. ha Ferdinand kimulna — *frequens Regni Concilium deliberaturum cuiusmodi regnum* (t. i. utódjai közül) *sit deferendum.*“ Ezen a nemzet joga és szabadsága mellett tett nádori nyilatkozat annyira visszatetszett a fejedelemnek, mikép a tanács kormányt azonnal félbeszakasztotta, s akkorra felhagyott törekvéseivel.¹⁾

Ugy hogy, midőn ugyanazon Ferdinand 1563-ban utódja kinevezése s koronázása végett Pozsonyba országgyűlést hirdetett, a meghívó levelekben világosan elismertetik általa a nemzet választási joga, mert azokban az áll : *Maxi-*

¹⁾ *Disquisitio hist. de modo consequendi Imperium in Hungaria auctore Comite A. Cziráky. Budae 1820. 147 — 148 lap.*

milianum — accedente omuium consensu, scitu et approbatione Ordinum et Statuum Regni juxta veterem morem et consuetudinem stb. coronandum.“

Nagyon természetes, hogy az ország rendjeinek beleegyezése nem szükségeltetett volna, ha az öröködési rend a választás kizártával már akkor megalapítva lett volna; de akkor nem is lehetett volna a nemzet ősi szokásaira hivatkozni, melyek t. i. mint tudjuk a király szabad választásában központosultak.

Azért utódjaik is Rudolf, Mátyás a 3. Ferdinánd, és még maga I. Lipót is országgyűlési törvényeinkben az ország rendjei által megválasztottaknak tanusittatnak. Így p. o. II. Mátyás a koronázás előtti 1608-ki decr. 3. §-ban és az 1609-ki regalisokban magát nyilvánosan általános megegyezés által megválasztott királynak vallja.¹⁾ Ugyan ezt ismerték el és nyilvánították is III. Ferdinándról 1625. II. decr. 3. cz. és az ő koronázási oklevelében — mint IV.-ről 1647. II. decr. 2. cz. és koronázási oklevelében, de végre I. Lipótról is, a kinek koronázási hitlevelében (az 1659. I. decr. 1. cikkjében) világosan ez áll: *ut nos in Regem atque Dominum ipsorum juxta antiquam consuetudinem et libertatem eorundem (t. i. Statum et OO Regni Hungariae partiumque eidem annexarum) semper observatam, paribus votis et unanimi consensu rite et libere eligerent, proclamarent stb. stb.*

¹⁾ *Kovachich* jeles munkája: *Supplem Vestigia co-*
mitorum. 3. köt. 363. lap.

Mindezekből kétségbevonhatlanul kitűnik, mikép egészen I. Lipótig a magyar nemzet a szabad választás jogát folyvást gyakorlotta s arról csak 1687-ben mondott le.

A Sanctio Pragmatica közjogi következményei.

Nemcsak annak tekintetéből, hogy ismerjük azon közjogi állást, melyet a magyar nemzet az ausztriai uralkodó ház irányában foglal el, hanem azért is, hogy megalapíttathassanak s kivilágíttassanak némely irányeszmék, melyek a legközelebbi országgyűlés alkotmányozó intézkedései ben kiindulási pontokul s irányadóul szolgáljanak, és pedig különösen azoknál, melyek a többi ausztriai országokhoz viszonyainkra s köteleinkre vonatkoznak; nagyfontosságúnak tartjuk azon kérdés fejtegetését, hogy mily közjogi következmények keletkeztek azon törvényes szabályokból, melyek az előbbieken megismertetett Sanctio Pragmaticában foglaltatnak?

Nézetünk szerint különösen a következők emelendők ki, mint olyanok, melyek a Sanctio Pragmatica jogi következményeiül tekinthetők; és pedig következése hogy :

1-ör. Az 1687-i öröködési rend megalapítása után következett és szentesített Sanctio Pragmatica értelmében az *ausztriai ház tagjainak, míg csak a leányág ki nem hal, kétségbe vonhatlan joguk van a magyar királyság trónjához ;*

azonban azon feltétel alatt, hogy mindazok kik örökösödnek, a nemzet ősi jogait, szabadságait, alkotmányait hűn megtartsák, s éppen azért minden örökös azoknak megtartására magát a koronázás előtt kiadandó királyi hitlevélben kötelezze, és azokra mint feltételekre a kir. esküt le is tegye.

Kitetszik ez legelőször is az 1687. 2. törv. czikkelyből, melyben miután az országgyűlés a nemzet nevében azon kötelezettséget alapítja meg, hogy a magyar trón örökösen az austriai ház fiörököseit illesse, s azok legyenek a törvényes királyok; egyszersmind szentesített az is, hogy azon királyi utódok megkoronázandók lévén, minden megkoronáztatás alkalmával előre bocsátani kötelesek a királyi hitlevél czikkelyeinek, feltételeinek elfogadását, és a kir. eskü letételét — azon szavakban: *et erga semper totiesque quoties eiu modi inauguratio instauranda erit, praemittendam praeinsinuatorum articulo- rum diplomaticorum acceptationem, seu regiam Assecurationem, deponendumque superinde iuramentum, in ea, qua a maioribus suis praestitutum esset forma, diaetaliter intra hoc Regnum Hungariae rite coronaturi.*“ Ugyanezen feltételt mondotta ki a 3. t. cz. is.

A koronázási hitlevél elfogadása s a kir. eskü letétele nem jelent itt egyebet, mint a nemzet alkotmányos jogainak és szabadságának szentesítését, minthogy azoknak tartalmát csak ezen kötelezettségek képezik.

Tanusítja ezt az 1723. 2. s 3. törv. cz. melyekben ahhoz, hogy a nemzet a királyi öröködési

jogot a leányágra is kiterjesztette, elválhatlanul azon feltételt is hozzá kötötte, hogy az összes örökösök megkoronáztatásuk alkalmával a hitlevéli feltételeket s a nemzet többi jogait, szabadságait, kiváltságait, törvényeit és törvényes szokásait megerősíteni és megtartani tartozandnak.

A Sanctio Pragmatica tehát, midőn feltételekhez kötöttet, oly kétoldalu szerződésé alakított, mely mindkét részről kötelezettségeket von maga után. A nemzet köteles az ausztriai főherceg utódokat, a család teljes magszakadtáig, királyokul elismerni; de egyszersmind ezen fejedelmek is kötelesek a nemzet alkotmányos jogait, szabadságait, törvényeit szentül megtartani s megőrizni.

És így a dolog természeténél fogva minden a tárgyra vonatkozó események s változatok akkép magyarázandók és fejtendők meg, a mint a kétoldalu szerződések körüli szabályok igénylik.

Továbbá közjogi következménye:

2-or. Az, miszerint *Magyarország a többi austriai örökös tartományokkal elválhatlan kapcsolatba hozatott*, és így azokkal egy oly egészszerű alakított, mely feloszthatatlan, melynek alkatrészei az austriai uralom alatt egymás mellett létezni tartoznak.

Következik ez már magából az örökösödési rendből is, mely Magyarországra nézve szentesített, miután az akkép szabályoztatott, hogy Magyarország királyai örökidőkre ugyanazok legyenek, kik a többi austriai tartományok fe-

jedelmei, mi csak az egygyüt lét, egymás melletti állam-csoportozás feltétele alatt lehető.

Ez világosan is ki van fejezve azon törvény-cikkelyeinkben, melyek az örökösödési jogról rendelkeznek. Így az 1723. 1. t. cikk bevezetése világosan mondja: *proque stabilienda in omnem casum cum vicinis Regnis ac Provinciis haereditariis unione*; és a 2. t. cz. 6. §-ban: *juxta stabilitum successionis ordinem in aliis quoque suis Regnis et Provinciis indivisibiliter invicem et insimul ac una cum Regno Hungariae et Partibus ac Regnis et Provinciis eidem annexis haereditarie possidendis stb.*

Azonban ezen közjogi viszony s együttlét nem alakítottatott oly feltétlenül, hogy az teljes összeolvadássá válhatott volna.

Midőn ugyanis a Sanctio Pragmatica az egygyütlet alapjait felállította, egyszersmind Magyarországnak biztosította azt is, hogy az saját törvényei, szokásai szerint kormányoztassék, hogy nemzeti szabadalmi, jogai, mentességei hűn megőriztessenek, és hogy saját alkotmánya és szabadsága örök időkre fentartassék. Az 1723. 3. t. cz. világosan mondja: *Pariterque successores legitime Coronandi in iisdem Praerogativis et praemissis Immunitatibus et Legibus Status et ordines Regni inviolabiliter conservabunt*; míg annak 2. t. cz. 10. §-ban szinte világosan áll: *una cum confirmatis diplomaticis aliisque praedeclaratis Statuum et ordinem Regni Libertatibus et Praerogativis futuris semper temporibus occasine Coronationis observandam stb.*

Magyarországnak tehát az örökös tartományokkal szövetség daczára meghagyattak saját szokásai, szabadságai és alkotmányos jogai. És innen következik, hogy a Pragmatica Sanctio hazánkat azon részekkel nem olvaszthatta egybe úgy, hogy hazánknak akár be kellene azon országokba olvadnia, akár saját alkotmányáról lemondva vagy lekényszerítve, azokkal közös törvények és alkotmány alá szoríttatnia.

Ez mint mondom a fentebb idézett t. cikkekben is következik, de egyenesen világosan kimondotta azt az 1790. 10. t. cz. is e szavakban:

„Hungaria nihilominus cum Partibus annexis, sit Regnum liberum, et relate ad totam legalem Regiminis formam (huc intellectis quibus vis Dicasteriis suis) independens, id est nulli alteri Regno aut populo obnoxium, sed propriam habens Consistentiam et Consitutionem — — proinde propriis legibus et consuetudinibus, non vero ad normam aliarum Provinciarum regendum et gubernandum.“

Az az: Magyarország mindamelllett a hozzákapcsolt részeivel szabad ország legyen, és az összes kormány formára nézve független, az alá nem nem rendelve semmi más országnak vagy népnek, hanem saját önállással és alkotmánynyal bírván, következésképp saját törvényei és szokásai szerint, nem pedig a többi tartományok módjára, lévén kormányzandó és igazgatandó.“

Elég világosan megalapíttatott ez már az 1715. 3. t. cikkelyben is, melynek

„1. §. nem akarja ő Felsége az ország KK.

s rendjeit másképp kormányozni s igazgatni, mint csak az országnak eddig alkotott vagy jövőben országgyűlésileg hozando saját törvényei szerint.

2. §. Mely kir. nyilatkozat folytán azon záradék iránt: Prout super intellectu et usu Legum Regio et communi Statuum consensu diaetaliter conventum fuerit“ az országoktól minden elszakasztás és a többi tartományok módjára való kormányzatra nézve a nevezett ország rendeit kellően biztosítja.“

Ezek szerint a Sanctio Pragmatica örökös kapcsolatba hozta ugyan hazánkat a többi örökös tartományokkal; de azért Magyarország önállóságát, politikai lételetét el nem szüntette, el nem törülte.

Innen egyszersmind következik:

3-or. Hogy azon viszony, mely Magyarország és az austriai örökös tartományok között nem tekinthető *real* hanem csak *personal* — személyes kapcsolatnak és szivességnek.

A *real unio* ugyanis közjogilag több egyesült államtesteknek, országok vagy tartományoknak oly szövetségi viszonyait jelenti, mely azoknak ugyanazon politikai alkotmány, és ugyanazon törvények szerinti országglását és kormányzatát vonja maga után.

Már pedig Magyarországnak saját önálló alkotmánya biztosított, valamint szentesített, hogy saját törvényeit s ősi nemzeti szokásait a kormányzatában megtarthassa.

Magyarországnak tehát a többi örökös tartományokkal nincs semmi más viszonya, mint

csak az, hogy a Sanctio Pragmatica folytán ugyanazon fejedlem felsége alá tartozik, de ön-léte s politikai önállásának fentartásával. E viszony pedig tisztsán csak *személyi unio*.

4. Azonban habár közjogilag ezen viszonyunkat nem tekinthetjük is másnak mint csak személyes szövetségnek; mindamellet is természetes következménynek tekintendő az, hogy Magyarországnak is közre kellessék működnie a szövetség közbiztosságának fentartására, s annak minden veszélytől való megmentésére.

Minden egyesületnek és szövetségnek ugyan is természetében fekszik részt venni mindazon terhekben, kiadásokban s áldozatokban, melyek a szövetség léte által szükségeltetnek. Mert különben alapcéljuk: a szövetség nem valósítható, vagy a felmerült akadályok ellenében fen nem tartható.

Ha tehát Magyarország, min nem lehet kételkedni, valódi szövetségben kell hogy létezzen az austriai tartományokkal; akkor természetes azon kötelezettsége is, hogy a közös egygyütlét terheiben részt vegyen.

Ezen kérdés különösen nagy gyakorlati jelentőséggel bírhat mindazon esetekben, midőn a birodalom, melynek hazánk is egy kiegészítő részét képezi, kül ellenség, kül megtámadások ellenében védelmezendő. Az innen eredő viszonyok s kötelezettségek csak a fentebbi elvek értelmében lehetnek jogosan megoldhatók.

Világosan következik ez az 1723. 1. törv.

ezikk bevezetéséből is, hol határozottan mondatik :

„proque stabilienda in omnem casum, etiam contra vim externam, cum vicinis Regnis et Provinciis haereditariis unione etc. azaz : hogy Magyarországnak a szomszéd örökös tartományokkal s országokkal való kapcsolata a kül erő ellenében is biztosíttassék.“

Ez természetesen oly kötelesség is, mely viszonyosan mindenik rész érdekében fekszik. Mert teljesítése által mindenik részesül azon kedvezményben, hogy kül ellen prédájává ne válják, vagy megtámadásai rosszainak kitéve ne legyen.

5. Végre megemlítendő az is, mikép azon kormányzási politika, mely 1849—1861 októberig Magyarország irányában követtetett, a Sanctio Pragmatica értelmével és szabályaival egyenes ellentétben létezett.

Midőn ugyanis ezen 11 évi politika Magyarország önálló lételét s nemzeti alkotmányát megsemmisítette, midőn egész lételét s nemzeti működését idegen jogi s politikai törvények alá vetette, idegen hatóságok és hivatalnokok alá rendelte, akkor megszegte és lábbal tiporta a Sanctio Pragmatica — két oldalú szerződésnek — azon részét, mely a nemzetnek bizonyos jogokat biztosított, midőn rendelte, hogy Magyarország saját alkotmánya s nemzeti léte fenntartassék, saját nemzeti szokásai s törvényei szerint kormányoztassék.

Ezen rendszer a 41 évi politikája által akarta csakugyan hazánk közjogi kapcsolatját *redl* szövetséggé alakítani, mi által azonban az 1723-ki szerződvény lényeges részét megsértette s megsemmisíteni akarta.

NEGYEDIK FEJEZET.

A bécsi s linczi békekötés s az 1791: 26. t. czikk.

Protestansok vallásszabadságáról.

Általános szempontok.

Majdnem általában minden jogtudósok meg-
egyeznek abban, mikép a *bécsi s linczi* békekötés
a protestansok vallás gyakorlatuk szabadságára
nézve, valamint az azokból kifolyó 1791. 26. tör-
vény czikk is Magyarország valóli alaptörvényei
közé sorolandók

És méltán — teljes joggal s hivatással.

Maga azon tárgy szentsége, a jogviszonyok-
nak azon nagy fontossága. neme, melyről azon
törvények rendelkeznek, eléggé igazolja azok-
nak alaptörvényeink közé való soroltatását.

Mert ha a koronázási hitlevél s többi alap-
törvényeink ily kitünő közjogi állásra s emelt-
ségre érdemesítettnek, mivel a nemzeti szabad-
ságok, kiváltságok s jogosultságok biztosítására
hozattak; akkor az idézett békekötéseknek sem
adathatik kevesbé kitünő közjogi állomás, mint

hogy a vallásgyakorlat szabadsága a polgári szabadságok legfenségesbikét képezi.

Azok tehát már azért is alaptörvényeink közé sorolandók, mert a legfontosb, legszentebb szabadságról s jogról szólnak.

Azon kitünőséget bizonyítja maga a foglaljuk is; valamint azon törvényhozási szentesítés is, melyet az 1608-ki és 1647-ki országgyűléseken nyertenek.

De különösen bizonyítja alaptörvényi minőségüket az, mikép mint minden alaptörvényeink, úgy azok is különösen viszonyos, kétoldalu szerződések minőségével bírnak. Miután a nemzet kebelében és fejedelmeink irányában a legvérengzőbb vallásháboruk hosszas évekig dúltanak, miután a protestans és katolikus vallásfelekezetek egymás elleni küzdelmeikben a nemzet testet egymás iránti véggyűlöletű pártokra szakgatták; mind azoknak valódi törvény, az az kétoldalu szerződés vetett véget, mely t. i. az erdélyi fejedelmek közbenjöttével a protestans és katolikus nemzet-testek és fejedelmeik között jött létre.

A további béke helyreállítása, az ország nyugalma helyreállítása végett az egymás ellenében állt protestans-katolikus felekezetek s fejedelmek akkép egyeztek meg, hogy a vallásos villongásoknak, melyek a nemzet összes életerejét felemésztendik, véget vessenek, azon feltétel alatt, ha a vallásszabadság biztosittatik a protestansoknak.

Miután tehát itt valódi kötvények fordul-

nak elő, s miután ily törvények az alaptörvények lényegét képezik, semmi kétséget sem szenvedhet, mikép az idézett bécsi s linczi békekötések s azok kifolyásául szolgáló 1791 : 26. t. czikk valódi alaptörvényeink közé tartoznak.

Ezt bizonyítják azon törvényhozásilag szentesített megerősítések is, melyekben azon kötvények több ízben országgyűléseinken részesültenek.

A) Bécsi békekötés 1606. évből.

A bécsi békekötés által azon vallási és polgári szabadság háborúnak vettetett vége, mely *Bocskay* vezénylete alatt kezdetett s általa is végeztetett.

Ezen békekötés volt legelső alapja Magyarországon a protestánsok vallásszabadságának, mely azontúl sokszor még meg lőn támadtatva és veszélyeztetve, de kioltva és megsemmisítve soha sem.

Es ezen békekötés *Bocskay István* és másrészt a magyar király között annak törvényes rendje és módja szerint kötöttet, miért valóds két oldalú szerződés lényegét viseli magán a azért teljes joggal, mint már fent is érintettük, alaptörvényeink közé sorolandó.

Bizonyítja maga ezen kötvénynek tartalma és kifejezései is. Ezekből láthatjuk ugyanis, mikép azon kötvényt mindkét réézről t. i. a király és *Bocskay* részéről egyezkedések, alkudozások előzték meg, melyek után az egyesség mindket-

téjük megbizottjai által, pecséteik erősítésével megkötöttetett. A bevezetés 5. §-ban világosan mondatik *„hogy az egyesség mindkét részről úgy mint következik megkötöttetett.“*

Következésképp jelen esetben két részről egyezkedés jött közbe, és annak folytán közöttük egyesség kötöttetett, melyben a vallásszabadság biztosítva lett Ez a bécsi kötvény eredete és lényege, mely ennél fogva valódi kétoldalu szerződvényt, tehát alaptörvényt is képez.

Ezen viszonyos egyesség folytán megalapítatott; mikép ellent nem állván az előbb létezett rendelvények s törvények Magyarország határai között minden statusok s rendek, t. i. magnások, nemesek, sz. kir. városok, és közvetlenül a korona alá tartozó kiváltságos községek s a határszéleken a magyar katonák hitvallásuk s vallásgyakorlatukban soha sem fognak háborgattatni, sem háborgattatásuk mások által meg nem fog engedtetni. Hanem az említetteknek szabad vallásgyakorlat engedtetik meg, csakhogy a r. kath. vallás sérelme nélkül, és hogy a katolikusok egyházaik, papságuk, templomaik szabadon és sértetlenül maradjanak, s azok, melyeket mindkét részről azon zavaros időkben elfoglaltanak, ismét visszaadattassanak.

Továbbá pedig szentesítettetett, hogy az ország minden hivatalai, a külsők is, mint a határszéli vezérségek is, mindig magyaroknak, és a hozzájuk csatolt nemzetbelieknek, minden vallás különbség nélkül fognak adományoztatni.

Ezen békekötvény megerősítettetett az 1608-i

országgyűlésen, melynek erre vonatkozó cikkelei így szólnak :

1. cz. Mi pedig a bécsi kötvény I. cikkjéet illeti, Magyarország rendjei határozzák s végzik :
 1. Hogy a vallás gyakorlata mind az ország báróinak, mágnásainak, nemeseinek, mind a szabad városoknak, és az ország összes karai s rendjeinek, mind saját, mind a fiskus jószágain ; továbbá a magyar katonáknak a magyarország határseleiben, az ő saját vallásuk ; valamint a mezővárosoknak s faluknak, melyek azt szabadon elfogadni akarják, mindenütt szabadon megengedjék, és senki közülök bárki által annak szabad gyakorlatában ne gátoltassék. Sőt

2. cz. Az ország karai s rendjei között netán keletkezhető gyűlölségek s viszálykodások meggátlása végett rendeltetik, hogy minden vallás felekezet saját egyházi előjáróival az az superintendenseivel birhasson.

Eredeti latin szövege ez :

§. 1. Ut Religionis exercitium tam Baronibus, Magnatibus, nobilebus, quam etiam liberis civitatibus ac universis Statibus et ordinibus Regni in suis ac Fiscus bonis item in confiniis quoque Regni Hungariae militibus, Hungaris, sua cuiusque Religio et confessio ; nec non oppidis et villis eam sponte ac libere acceptare volentibus, ubique liberum relinquitur ; nec quisquam omnium in libero eiusdem usu ac exercitio a quoquam impediatur.

§. 2. Quin imo ad praecavenda inter Status et ordines aliqua odia et dissensiones, ut quaeli-

bet Religio suae Professionis superiores seu Superintendentes habeat, statutum est.

Azon fontosságnál fogva azonban, melylyel a *bécsi kötvény* közjogunk terén bir, szükséges azt eredeti szövegében is közlenünk, mely így következik:

Nos Mathias Dei gratia Archidux Austriae stb. stb. memoriae commendamus stb.

§. 1. Quod cum Sacra Caes. Reg. Maiestas, Dominus et Frater noster observandissimus ad singularem nostram intercessionem benigne condescenderit, et ad sopiendos in Incl. Reg. Hungariae motus et tumultus, nobis totalem superinde Plenipotentiam concesserit, prout etiam mediantibus tunc temporis S. Caes. et Rég. Maiestatis intimis, ac aliis Consiliariis et Commissariis *Tractatus* habitus et denique *etiam conclusus ab utriusque Partis Commissariis* eorum subscriptione et sigilli impressione confirmatus fuerit.

§. 2. Quia tamen ex parte Spec. et Magn. dni Stephani Boeskey et sibi adhaerentium Hungarorum superinde nonnullae ad huc difficultates remansisse videbantur obquas revidendas denovo Mag. Dnus Stephanus Illésházy stb. Cum aliis sibi adiunctis nobilebus stb. hoc ad nos Viennam venerit;

§. 3. Ideo nos stb. in bonum Reipublicae Christianae et pacis publicum, ac Regni huius conservationem (ne propriis et intestinis dissidiis conflagraret, atque ut tantae christiani sanguinis effusioni parcereetur, Vicina etiam Regna et Provinciae a continuis incursionibus tandem

liberari et una cum Regno Hungariae respirare possint) benigne assensimus et annuimus, ut difficultates illae quae ex priori Tractatu remansisse videbantur, denuo reassumerentur, tractarentur, et finaliter superinde concludentur,

§. 4. Prout etiam per illustres stb. stb. et alios in hunc qui sequitur modum *utrinque* concordatum fuit.

Art. I. Quantum itaque ad Religionis negotium attinet non obstantibus pro tempore constitutionibus publicis sed neque articulo postremo A. 1604. (cum is extra Diaetam et sine Regnicolarum consensu adiectus fuerit, et propterea etiam tollitur) deliberatum est :

§. 1. Ut juxta Sacr. Caes. Reg. Maiestatis priorem resolutionem (ad quam se Regnicolae in sua replicatione referunt) nimirum quod omnes et singulos Status et ordines intra ambitum Regni Hungariae solum existentes, tam Magnates, Nobiles, quam lib. civitates et oppida privilegiata, immediate ad Coronam spectantia; item in confiniis quoque R. Hungariae milites Hungaros in sua Religione et Confessione nusquam et unquam turbabit, nec per alios turbari aut impediri sinet.

§. 2. Verum omnibus praedictis Statibus et Ordinibus, liber Religionis ipsorum usus et exercitium permittetur: absque tamen praejudicio Cath. romanae Religionis et ut Clerus, Tempa et Ecclesiae Catholicorum intacta et libera permaneant; atque ea, quae hoc disturbiorum tem-

pore utrinque occupata fuere, rursum eisdem restituantur.

Art. IX et X. Sacr. Caes. et Reg. Maiestas Hungariam et Partes ei adnexas Sclavoniam videlicet, Croatiam et Dalmatiam per Hungaros nativos et Nationes ei subiectas et annexas possidebit. §. 1. Item tam maiora quam minora officia Regni, etiam externa et Confiniorum Praefecturas ex Consilio Hungarico, Hungaris et nationibus ei annexis idoneis *nullo interposito Religionis discrimine* conferet. §. 2. Si tamen suae Caes. Reg. Maiestati ita videbitur; poterit in partibus danubianis duorum confiniorum Praefecturas pro arbitrio suo externis bene meritis ex vicinis Suae Maiestatis conferre.

Magyarul ezen kötvény így hangzik:

„Mi Mátyás Isten kegyelméből austriai főherczeg stb.

„Mintán ő Felsége fivérünk minket a magyarországi zavarok s mozgalmak lecsillapításának eszközzésére megbizott s teljhatalommal fölrüházott, mind két részről aláírásokkal s pecsétekkel erősített kötvény jött létre. (1 §.)

Minthogy azonban Bocskay István s követői részéről még, egy némely nehézségek látszatok fennmaradni, azok kiegyenlítése végett Illésházy több más nemesekkel ide Bécsbe előnkbe jött. (2 §.)

Mi azért a keresztény köztársaság és közbéke érdekében: ezen ország fentarthatása végett — nehogy t. i. az saját benső viszállyai által fölemésztessék, s azzal a szomszéd országok is

megmentve a folytonos betörésektől békéhez juthasson, megegyeztünk, hogy azon nehézségek megvisszáltassanak, egyezkedés tárgyává tétessenek s véglegesen elintéztessenek. (3 §.)

A mint s mind két részről, úgy mint következik, következő egyesség kötöttet:

I. cz A mi a vallás ügyet illeti, ellent nem állván a létező köz rendeletek és az 1604. évi czikkely (mely t. i. országgyűlésen kívül a hon lakosok beleegyezése nélkül hozatott, s azért is megsemmisítették), határoztatott.

1 §. Hogy ő Felsége előbbi határozatának értelmében, melyre a nemzet hivatkozik, hogy t. i. Magyarország határai közt létező összes országos KK és Rendeket mind a magnásokat s nemeseket, mind a szabad városokat és kiváltságos mezővárosokat, melyek közvetlenül a sz. korona tartozékai, és a magyarországi határvidéken létező magyar katonákat is vallásukban s hitükben soha és semmikép sem háborgatandja, sem mások által háborgattatni vagy gátoltatni nem engedi.

2 §. Hanem mind azon országos KK. és Rendeknek szabad vallás gyakorlat engedtessek, csakhogy a r. katholika vallás sérelme nélkül, és hogy a katholikusok templomai, egyházi rendje sértetlenül maradjanak s hogy azok mik e zavaros időkben mind két részről elfoglaltattak, azoknak vissza adatassanak.

IX. s X. cz. Ó Felsége Magyarországot s kapcsolt részeit született magyarok által kormányozandja. És az ország köz hivatalait mind a

nagyobbakat mind kisebbeket, külsőket s a vég-határ parancsnokságokat is magyarokra s a hozzá kapcsolt nemzetiségekre ruházandja *minden tekintet nélkül a vallás különbségre*. 2 § Azonban ő Felsége a dunai részeken két határvidék parancsnokságára tetszése szerint idegeneket nevezhetend ki.

B) Linczi békekötés 1645 évből.

Azon szabadságháborúnak, mely *Rákóczy György* erdélyi fejedelem alatt folytatott 1645-ben a linczi békekötés vetett véget, mely egyzersmind a nemkatholikusok azaz protestánsok vallásszabadságának biztosítására is szolgált.

Ezen békekötvény ugyanazon tekintetek alá esik közjogi szempontból, mint az előbbi bécsi kötvény, tehát ugyanazon jogi szempontok folytán szinte kétségbevonhatlan erejű alaptörvénynek tekintendő. Mintán szinte kétségbevonhatlan erejű alaptörvénynek tekintendő. Miután szinte kétoldalu szerződvényt képez, s miután mint ilyen az 1647-ki országgyűlési törvényczikelyek közé be is iktattatott, s miután később több országgyűlések által is megerősítettett.

Mutatja ezt különösen a kötvény záradéka is, melyben t. i. a király biztosítja Rákóczyt és híveit, hogy mindazok, mik előadattak, s mik iránt szerződtek, pontosan meg fognak tartatni. Ez a kétoldalu kötvény világos kifejezése s alakja, mely az iránt, semmi kétséget sem hagyhat fenn.

És ezen békekötés, mint az 1647. 5. cz. elősorolja, következőket rendel :

1. A vallás ügyére vonatkozólag az 1608. kor. előtti I. cz. s a kir. hitlevelek 6. feltételének s a későbbi határozatoknak érvényben hagyása s a közbejött különbféle akadályok s magyarázatok mellőzése mellett határozottatott s végeztetett: hogy az ország rendjei, szabad városok, kiváltságos községek és határvidéki katonák mindenütt szabad vallásgyakorlattal birjanak, a templomok, harangok és temetkezés szabad használatával, úgy hogy azon szabad vallásgyakorlatokban bár ki s bár mily módon s ürügy alatt ne háborgattassanak.

2. A parasztoknak vallásgyakorlatukban nem háborgattatásáról rendeltetik, hogy az ország köznyugalma végett őket sem legyen szabad bárminkép s bármily ürügy alatt vallásuk szabad gyakorlatában a fejedelemnek, miniszterinek vagy földesuraiknak háborgatni, akár legyenek határvidékiek, akár mezővárosiak, vagy falusiak, és bármily földesurak, vagy Fiskus jószágain létezzenek. Az eddig pedig abban gátlottak, háborgatottak vagy kényszerítettek vallásuk szabad gyakorlatát ismét visszanyerhessék, gyako olhassák és folytathassák, a nélkül, hogy más az ő vallásukkal ellenkező szertartások végzésére hajtathassanak.

3. Azon mezővárosok és falvak plébániájaiból a lelkészek s prédikátorok senki által el ne üzetthessenek, s azokat, kik eddig eltávolítottak, szabad legyen visszahívni, vagy mások által helyettesíteni.

4. A vallás gyakorlatára s az egyházak elfoglalására vonatkozó sérelmek, melyek 1638. ő felsége elébe terjesztettek, mint a későbbiek is a legközelebbi dietán kiegyenlítésenek az evangélikusok igényeinek kielégítésével. És a kik számára rendeltetik el a templomok használata, azokat illessék a plebániái bevételek is; és a templom foglalások tovább ne tartsanak, és azon sz. egyházak, melyek jelen zavaros időkből mind két részről erőszakosan elfoglaltattak, ezen oklevelek kicserélése után azonnal visszaadásanak az érintett protestánsoknak, mind a katolikusoknak is. A jövőben keletkezendő vallásos sérelmeket mind egyebeket is ő felsége minden országgyűlésen teljessen kiegyenlítendi, az evangélikusok sérelme nélkül.

5. A törvényeknek a vallás gyakorlatában való áthágói is Ulászló VI. decr. 8. cz. alá véteszenek vagy illően megbüntettessenek.

6. Az előrebocaátottak törvénybe igttatásanak,

7. A jelen békekötés többi egyezkedési tárgyai u. m. a szent székekről, Jezsuiták eltávolításáról, a hivatalok s méltóságok valláskülönbség nélküli osztogatásáról stb. stb. szinte a legközelebbi országgyűlésen tárgyalathassanak s elvégeztethessenek. Ő Felsége ezen szerződvény létesítésétől s az illető okmányok kicserélésétől számítandó 3 hó alatt az országgyűlést minden további halasztás nélkül összehívandja, s akkép megtartandja, hogy mindazok, kik az 1608. kor.

ut. I. cz. szerint meghivandók, ott bizton megjelenhessenek, és az országgyűlési ősi szabadsággal tanácskozhasanak.

Vége általános amnestia is biztosittatik és pedig a bárki által elvett, elkobzott jószágok visszaadatásával.

A záradékban pedig mondatik: Mi tehat az előírt összes engedményeket s törv. czikkelyeket s mindazt mi bennök foglaltatik, úgy mint azok az egyezkedés s kötvénytárgyai valának és ezen levelünkbe szóról-szóra beiktattak, elfogadjuk, helybenhagyjuk és szentesítjük, *biztosítván nevezett Erdélyország fejedelmét és követét*, valamint Magyarországunk összes KK. s Rendeit is *kirdlyi szavunkkal és jó keresztény hitűnkre*, hogy mindazon czikkelyeket egyenként s összesen véve minden pontjaikban s záradékaikkal, mind mi magunk szentül és sérthetetlenül megtartandjuk, mind a többi összes alattvalóink által is, kiknek érdekében fekszik, bármily rendhez s állapothoz tartozzanak, megtartatni fogjuk. És erre utódainkat is, t. i. Magyarország törvényes királyait lekötelezetteknek lenni akarjuk. — Saját kezünk aláírásával erősített levelünk erejénél fogva. Linz 1645. év. decz. 26.

Ezen vallásunk szabadságára nézve nagy fontosságu 1645-i szerződvény, mint az 1647. 5. cikkben foglaltatik, eredeti latin szövegében következőleg szól:

Art. 5. Diploma Regium Pacificationis cum Illustr. Principe Transilvaniae D. Georgio Rákó-

czy in ita publicis Regni constitutionibus inseritur.

Quandoquidem sua Majestas Sacratissima pro paterna sua clementia super exortas in hoc Regno internas dissensiones, placidis mediis componere ac cum *Illustr. Principe Transilvaniae D. Georgio Rákóczy* ac sibi adherentibus medio certorum commissariorum sub certis conditionibus pacem facere clementer dignata fuerit, diplomaticae super eadem pace emanato ut Status et ord Regni assensum suum praeberent, ab iisdem benigne postulaverit, iidem fideles universi Status et Ord. Regem benigne Suae Maiestatis requisitioni humillime annuentes, idem Diploma Maiestatis suae praesentibus constitutionibus inserendo approbarunt et confirmarunt

§. 1. huius quidem diplomatis haec est Series.

§. 2. Nos Ferdinandus III. stb. memoriae commendamus stb.

§. 3. Quod cum superioribus proxime elapsis temporibus certi motus intestini et hostilitates in Reg. nostro Hungariae exortae fuerint, exindeque Pax et tranquillitas Regnique quies perturbata exstitisset: Nos paterna et benigna affectione moti eiusmodi suscitatos tumultus, ut Christiani sanguinis effusioni parceretur, sublatisque in Regno quibus vis dissidiis, indigenae quiete et tranquillitate perfruerentur, placidioribus potius transactionis mediis, quam armorum vi sopitos esse cupientes, ad postulata et praetensiones *Illus. Georgii Rákóczy Principis Transil.* quarundam partium R. Hungariae dni, stb. ac eidem adherentium Hungarorum nos clementer declaravimus.

§. 4. Quarum benignarum nostrarum concessionum Series (quemadmodum tam in tractatu Tyrnaviensi, quam etiam ultimate medio ablegati ad praefatum Principem Trans. fidelis nostri Egr. Joan. de Törös alias cam. nos. consiliarii conventum est) sequatur in hunc modum.

§. 5. *Primo* Quantum ad negotium Religionis attinet art. 1. Anni 1608. ante coronationem edito et Diplomatum Regionum conditione 6. aliisque subsequentibus superinde Regni Statutis in vigore relictis; diversisque hactenus impeditis et interpretationibus non obstantibus, declaratum et conclusum est. Quod omnes Status et ordines Regni ipsaeque liberae civitates, nec non oppida privilegiata et milites Hungarici in confiniis Regni, liberum habeant ubique suae Religionis exercitium, cum libero Templorum, Campanarum et Sepulturae usu, nec quisquam in libero Religionis suae exercitio a quoquam quovis sub praetextu turbetur et impediatur.

§. 6. *Secundo* : De non impediendis seu turbandis Rusticis in sua confessione declaratum et conclusum est : Ut illi quoque propter bonum pacis et tranquillitatem Regni, sive sint confinnarii, sive oppidani, sive Villani in quorumcunque dominorum terrestrium et Fisci bonis juxta vigorem praescripti articuli et conditionis in libero suae Religionis exercitio ac usu modoque ut supra simili a sua majestate Regia, vel eiusdem ministris, aut dominis suis terrestribus quovis modo aut quovis sub praetextu non turbentur aut impediuntur; Hactenus autem impediti, co-

acti, et turbati, liberum Religionis ipsorum usum reassumere exercere et continuare permittantur, neque ad alias Religioni ipsorum contrarias ceremonias peragendas compellantur.

§. 7. *Tertio*: Concordatum etiam est inter nos, ut imposterum ab eorundem Oppidanorum et Villanorum Parochiis Ecclesiae Pastores sive concionatores per quoscunque amoveri et exturbari neutiquam possint: Qui autem hactenus amoti fuissent, liceat ipsos reducere vel alios loco ipsorum substituere.

§. 4. *Quarto*: Quaestiones vero circa gravamina negotium Religionis et occupationis Templorum concernentes tam quae in A. 1638 suae maiestati exhibita sunt, quam post subsecuta, in futura primitus Regni celebranda Diaeta propter tranquilliores Regni permansionem, unionemque animorum, ut vel amicabili Dominorum Regnicolarum compositione sopiantur, vel auctoritate S. Maiestatis finaliter complanentur cum satisfactione Evangelicorum; ac pro quibus usus Templorum determinabitur, proventus Parochiarum quoque ad eosdem pertineant; nec ultra occupationes Templorum fiant; Ea vero Tempora quae hoc disturbiorum tempore violenter utrinque occupata fuerunt, statim post permutationem diplomatum praedictis Evangelicis restituantur, prouti etiam Catholicis, Gravamina autem futuris quoque temporibus in eodem negotio Religionis avergentia, tam Catholicorum quam Evangelicae Confessionis hominum, quam etiam alia gravamina Regnicolarum tam Evangelico-

rum quam Catholicorum secundum 17 Conditiones Sua Maiestas singulis Diaetis plenarie complanabit absque iniuria Evangelicorum.

§. 9. *Quinto.* Accordatum quoque est ut sua Maiestas contra transgressores Statutorum etiam in negotio Religilionis in futura Diaeta vel articulum 8. decr. VI. Uladislai Regis renovandum et observandum curabit, vel etiam condignam poenam cum certo executore statuere dignabitur.

§. 10. *Sexto.* Praemissa autem omnia pro uberiori Declarationi Statutorum, tollendisq; ulterioribus Regnicolarum dissensionibus, ut in primitus celebranda Diaeta confirmentur, publicisque Regni Statutis inserantur; conclusum est.

§. 11. *Septimo.* Caetera sub hac Pacificatione utrinque agitata et tractata; utpote: Sedis Spiritualis Status, Patrum Jesuitarum personalis a Regno absentia; Decreti Andreae II. per Ludovicum primum facta confirmatio; de arendationibus Decimarum, art. 61. A. 1548 renovatio; et cum effect uobservatio; de non abalienationibus bonorum aviticorum per Ecclesiasticos sive Saeculares factis vel fiendis; de personarum ad Diaetam convocari solitarum discretionem; atque vocationem in eadem Diaeta collectione, et suffragiorum examine; de militis extranei, juxta art. 24. A. 1625 e Regno educatione; similiter de non educatione militum Hungarorum de confiniis regni; de distributionibus honorum et officiorum Regni, maiorum vel minorum, sine Religionis discretionem; de administratione Juris et communis Justitiae; nec non omnium Tractatum ratione

Hungariæ, cum Turcis, vel aliis quibusvis vicinis nationibus, per nativos Hungaros sæculares institutione; ac aliis etiam omnibus Libertates Patriæ, atque defensionem et conservationem Regni et Regnicolarum concernentibus negotiis; ut primis statim comitiis aliquid certi de iis statuatur, vel jam statuta ibidem de facto effectuentur; simili modo conclusum est.

§. 12. *Octavo.* Eandem autem generalem Regni Dietam, ut sua sacratissima Caesarea et Regia Maiestas, intra spatium Trimestre a die finiti præsentis Tractatus et commutandorum Diplomatum (sedatis tumultibus cum Principe Transilvaniae) clementer promulgare, et sine ulteriori dilatione seu reiectione ita celebrari facere dignabitur; ut omnibus ad dietam Regni juxta artic. 1. A. 1608 post coron. editum vocari solitis, tute ibidem comparendi, et agendi potestas cum solita ab antiquo libertate dietæ fiat. In qua etiam caeteri articuli. Bonum Regni concernentes, hætenus non effectuat, juxta art. 72. 1638 realiter effectuentur et observentur.

§. 13. *Nono.* Amnestiam generalem omnibus et singulis Regnicolis, sua maiestas sacratissima juxta formam amnistiae prioris Pacificationis Viennensis concedere dignabitur; ita ut etiam bona Universis, et jura possessionaria sub his disturbiorum temporibus, per suam Maiestatem vel dominum Palatinum Regni vel alios quibuscunque donata, collata et inscripta, vel per quoscunque fideles suæ maiestatis, quovis modo occupata et adempta, prioribus possessoribus vel eo-

rum haeredibus statim et de facto remittantur; similiter etiam ex parte Regnicolarum supplicantium reddantur. Et super huiusmodi Amnystia peculiare Diploma, sua maiestas sacratissima concedere dignabitur.

Nos itaque praescriptas universas et singulas concessiones et articulos ac omnia et singula in eis contenta, prouti iidem tractati et conclusi sunt, atque hisce litteris nostris de verbo ad verbum inserti acceptamus approbamus et ratificamus : *assecurantes praefatos : Principem Transilvaniae eique adhaerentes* ac etiam universos et singulos Status et Ordines Incliti regni nostri Hungariae, *in verbo nostro Regio et bona fide Christiana*, quod eos omnes et singulos articulos in omnibus eorum punctis et clausulis, tam nos ipsi sancte et inviolabiliter observabimus, quam etiam per alios omnes subditos nostros, quorum interest vel intererit cuiuscunque status et conditionis sint, observari faciemus. Ad quod observandum etiam Successores nostros, legitimos scilicet Reges Hungariae obligatos esse volumus; harum nostrarum manus nostrae subscriptione roboratarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in arce nostra *Lincensi* austriae Superioris 26. decemb. 1645. stb.

C. Az 1791 : 26. törv. czikk.

Azon jogok, melyek a szabad vallásgyakorlatra nézve a nemzetnek, oly sok véres küzdelmek s a nemzet erejét felemésztő benső villon-

gások s polgári háboruk után, vissza adattak a bécsi és linczi békekötvényekben, az 1791: 26. t. cikkben újra megerősítettek és szentesítettek. némely részletekben még tökéletesebben is kifejtve.

Ez okból minden törvénytudóink és államférfiaink megegyeznek abban, mikép e törvényt is alaptörvényeink közé kell sorolnunk.

Ezen törv. cikknek tartalma következő: ¹⁾

„Miután az ország Rendjei az egymásközi örökös egyetértés és egyesülés érdekében igazságosnak találták, hogy a vallás ügye Magyarország határai között csupán az 1608 és 1647-ki törvények álláspontjára helyeztessék és hogy következésképp az 1608. évi I. t. cikkelyben idézett bécsi békekötésnek és az 1647. évi 5. törv. cikkelyben foglalt linczi törvénynek tartalma, mint a mindkét hitfelekezetű evangélikusok örökre helyreállított szabad vallásgyakorlatának alapja megújittassék, s Felsége kegyes beleegyezése folytán (a katolikus klerus és némely világiak ellenmondásai ellent nem állván, sőt azok örökre érvényteleneknek nyilváníttatván) végeztetett.

1. Hogy nem tekintvén az újabb rendeleteket, törvényczikkeket, előjogokat, magyarázatokat: ezentul minden rendeknek, zászlósoknak, mánásoknak, nemeseknek királyi városoknak saját birtokaikban s kamarai jóságokban, ugy-

¹⁾ Megjegyezvén mikép az 1848. évi 3. t. cz. által módosított, mint alább látni.

szintén mezővárosoknak, faluknak szabad vallás-gyakorlat, s szentegyházaknak, tornyoknak, harangoknak, iskoláknak, temetőknek szabad használata engedtetik; s ebben bár mily sorsu legyen is valaki, sem ő felsége sem más földesurak által semmi szín alatt ne háborgattassék; de parasztok is akár mezővárosokban és falukban, akár kamarai jószágokon lakjanak, vallásuk gyakorlatában, a közcsend és béke végett, mind ő felségétől, mind minisztereitől, s más földesuraktól meghagyassanak. Ily vallásszabadság nagyobb erősségére annakokáért elrendeltetik:

2. Hogy ezentul minden különbség a nyilvános és magános istentisztelet közt megszűn-
vén, mindenütt csak nyilvános legyen; melynél-
fogva az alább megirandó mód szerint mind azon
helyeken, melyek eddig fiókoknak tartattak,
vagy akárhol, ide számítva azokat is, hol már
vallásgyakorlatban voltak, minden további en-
gedelem nélkül templomokat, toronynyal vagy
a nélkül, iskolákat, paplakokat építhetnek, pre-
dikátorokat hívhatnak; oly feltétellel azonban,
hogy mivel ő felsége az adózó nép fentartására
fő figyelmét fordítja, tehát az előszámlált ese-
tekben egy vegyes vármegyei küldöttség, a föl-
desur jelenlétében, mindazáltal az egyházmegye
főnöken kívül, először is a megkívántató költ-
ségeket, a helység lakosainak számát, vagyonbeli
állapotját, ha valjon a költségek vitelére a hivek
képesek-e, megvizsgálván, ez iránt a vármegyé-
nek jelentést tegyen; mi megtörténvén, oly bi-
zonyosság levél mellett, hogy a személyek száma

s a tőke elegendő az isteni tisztelet fenntartására, a földesur köteleztetik a szentegyház, paplak, iskola számára telket kimutatni; a kath. községek azonban ily épületek felállításához sem pénzbeli, sem marhas és kézbeli segedelemmel nem tartoznak járulni; mi az evangélikus földesurak és községek részéről, kath. szentegyházak és paplakok építtetési esetében szintén megtartandó; mi mellett egyébiránt az evangélikus nemeseknek s földesuraságnak joga isteni tiszteletet behozni, szentegyházakat, paplakokat alakítani, vagy kiigazítani, mindenkor sértetlenül fenmaradand.

3. Az evangélikusok szabad vallásgyakorlattal bírván, semmi szín vagy bírság alatt akár kézművesek, akár más sorsu emberek legyenek, a meglevő czéhszabályokra sem tekintve, misékre, menetekre s más vallási szertartásokra ne kényszeritessenek.

4. Mind a két hiten levő evangélikusok vallási dolgaikban saját egyházi főnökeiktől függjenek, s hogy e főnökök fokenkénti hatósága rendes szervezetet nyerjen, ő felsége az előljárók s főnökökre, valamint a többi elrendezésekre, a vallásszabadság sérelme nélkül, oly rendet fog megállapítani, mely a két felekezet világi és egyházi férfiainak megegyezésével legczélszerűbbnek találtatik. Melynél fogva ő felsége felsőségi hatalmából eredő felügyelési jogánál fogva gondoskodand, hogy mind a két hitű evangélikusokat kihallgatván, e tárgyban rendes, és az evangélikus vallás elveivel

megegyező szerkezet hozassék be; addig is pedig a fennlevő egyházi törvények, melyek az előjáróktól behozatván, jelenleg is gyakorlatban vannak, vagy melyek jövőre törvény értelmében hozatnak, semmi kormányszéki rendeletek vagy királyi parancsolatok által ne változtassanak. Szabadságukban álland tehát az evangélikusoknak nemcsak consistoriumokat állítani, hanem zsinatot is egybehívni azon helyre, melyet ő felsége engedelmével választanak, előbb azonban mind az egybegyűlendő személyek száma, mind a tárgyalás alá jövő dolgok ő felségének bejelentendők s minden esetben elhatározandók lesznek, s az ilyen legfelsőbb engedelemmel egybegyűjtött zsinatja egyik vagy másik felekezetnek, egy ő felsége által kirendelt biztost bebecsátani köteles leendő, ki egyébiránt ott rendelkezni vagy elnökösködni nem, hanem csupán felügyelni fog. A zsinatokon hozott egyházi törvények és rendeletek ő felsége jóváhagyása után lesznek érvényesek. Általában ő felsége, az említett szabadságok mellett, kormányzéki által mind felügyelői végrehajtó hatalmát, mind a két hitű felekezet vallásdolgaiban őt illető felsőségi jogát mindenkor és elidegenithetlenül fenntartván.

5. Mind a két hitű evangélikusok elemi vagy grammaticális tanító intézeteiket megtartatják, vagy újakat állíthatnak, s pedig alsókat szabadon, főiskolákat királyi jóváhagyás mellett, ezekbe professorokat, rektorokat, iskolamestereket tehetnek; ezeket elereszthetik, számukat

megnagyobbíthatják vagy kevesbíthetik; helybeli fő- és közönséges iskola-igazgatókat s gondnokokat, sőt még a tanítási rendszer módját és rendjét is maguk megválaszthatják; a főfelügyelést ő felsége azonban kormánysszékei által magának fenntartja; oly formán, hogy az egészhez idomított literáriai szervezetről való intézkedés, melyet az ország rendei ő felségének átadtak, ide is kiterjedjen. A tanulóknak megengedtetik maguk vagy a predikátorok s iskoláik számára segédelmet szedni, külföldi akademiákra kimenni, s az ottani stipendiumokat használni. Evangelikus symbolikai és theologiai vagy más istenitiszteletre szánt könyvek szabadon kinyomathatnak, oly móddal azonban, hogy ezeket előbb maguk az evangelikusok által választandó, s a kir. helytartótanácsnak bejelentendő könyvizsgálók által megvizsgálják, s bennök semmit, mi a kath. vallás kigunyolására szolgálna, felelet terhe alatt meg ne engedjenek. Ez új könyvekből pedig szabályszerint három példány mindenkor ő felségének a magy. kir. helytartótanács utján felküldessék.

6. A stólafizetések, melyeket eddig az evangelikusok a kath. plebánosnak, iskolamesternek, egyházfinak adtak, három hónap múlva e törvény kihirdetése után megszűnjenek; ha csak önként fizetni nem akarnának, mely esetben a katholikusokkal egyformán fizessenek. Szentegyházak, paplakok, iskolák építésénél vagy kiigazításánál az evangelikusok a katholikusoknak és viszont a katholikusok az evangelikusoknak semminemű

marhás és kézi napszámmal segiteni nem tartoznak; melynélfogva az előbb kötött szerződések érvényteleneknek nyilváníttatnak.

7. Mind a két felekezeti evangélikus papok hitsorsosaik közül való betegeket és rabokat illő okossággal és vigyázattal mindenkor és minden helyen meglátogathatják, halálra elkészíthetik, de beszédet a néphez nem tarthatnak. A kath. lelkészeknek, ha betegekhez, rabokhoz, halálra ítéltékhez hivatnak, és a szükséges vigyázatot megtartják, a bemenetel semmiesetre sem tiltathatik el.

8. Mind alsó mind felső közhivatalok azon országpolgároknak, kik a hon körül érdemeiket szereztek, s megkívántató tulajdonokkal bírnak, valláskülönbség nélkül adassanak.

9. Az evangélikusok a törvényes esküformában szűz Máriára és a szentekre esküdni nem tartoznak.

10. Azon *alapítványok*, melyek jelenleg az evangélikusok sajátjai, vagy jövőben szentegyházaik, lelkészeik, iskoláik, tanulóik, kór- és árvaházaik számára tétetnek, semmi szín alatt tőlök el nem vétethetnek, s ezek kezelése tőlök el nem vonathatik; sőt a kezelés egészen saját ombereikre bizassék, azon alapítványok pedig, melyek talán az utóbbi uralkodók alatt elvétettek, visszaadassanak. Egyébiránt a királyi főfelügyelés ez alapítványokra is kiterjed, hogy rendeltetésükhöz képest kezeltessenek.

11. Mind a két felekezetbeli evangélikusok házassági ügyei, elítélés végett saját consistoriu-

maiknak adatnak által, oly móddal azonban, hogy ő felsége mind a két hitű evangélikusok kihallgatásával módokról gondoskodand, miszerint a consistoriumok felállításánál a perlekedők biztosittassanak; egyszersmind pedig az ítélethozásokban követendő elvek is ő felsége eleibe jóváhagyás végett előterjesztessenek. Addig is azonban az ily házassági perek, világi hatóságok, nevezetesen vármegyékben és kerületekben a törvényszékek, királyi és bányavárosokban a városi tanács által döntsessenek el az utóbbi években gyakorlott elvek szerint; innen a körülményekhez képest a királyi táblára, vagy hétszemélyes főtörvényszékre a feljebbvitel is megengedtetvén. E mellett megjegyeztetik itt az, hogy az elválási végitéletek csak polgárilag érvényesek; a püspökök ily elválás elismerésére nem kényszeríthetnek, sem érvényességük a kath. félre ki nem terjesztethetik. Mi az ország törvényei szerint tilos, de az evangélikusok valláselvei után a házasságba megengedhető rokonsági fokokat illeti: ő felsége szintugy, mint ez II. József alatt történt, az evangélikusokat a harmadik és negyedik vérségi fokban a királyhoz intézendő folyamodástól most egyszer s mindenkorra felmenti.

12. Mivel e szerint az evangélikusok szabad vallásgyakorlata, szentegyházai, paplakjai, iskoláik megtartása törvények által biztosítva van; a katolikusok és evangélikusok közti egyetértés nagyobb erősségére elhatároztatik: hogy mind a két fél szentegyházai, paplakjai, iskolái birtoká-

ban megmaradjon; s a *katholikus alapítványok csak katolikusokra, az evangélikus alapítványok evangélikusokra fordíttassanak*; és nemcsak minden kölcsönös követeléstől elálljanak (kivéven azt, hogy az evangélikusok a Szirmay-, Hrabovszky-, Apaffy-féle alapítványokról jogaikat bizonyossággal kereshetik), hanem jövőendőben a szentegyházak, paplakok, iskolák elfoglalása tilalmaztatik. Kik pedig ily erőszakoskodásokat követnének el, azok 600 magyar forintig büntetessenek, az 1647. évi 14-ik törvénycikk értelmében.

13. Minthogy a katolikusoknak egyik vagy másik evangélikus vallásra áttérni, a kath. vallás elveivel meg nem egyezik: tehát ily esetek, a gondatlan lépések megakadályoztatása végett, ő felségének bejelentendők lesznek; egyszersmind a katolikusokat akár minemű módokkal az evangélikus vallás bevételeire édesgetni tilalmas. ¹⁾

14. Már fentebb említettett, hogy az evangélikusoknak ezen jogai csak Magyarországon érvényesek: ez okból Dalmát-, Horvát- és Tótországok municipális törvényeikben továbbra is meghagyatnak. Melynélfogva a megnevezett országok határain belül az evangélikusok fekvő jóságot nem birhatnak, sem köz- és magánhivatalokat nem viselhetnek; mindazáltal örökségeiket törvényes uton kereshetik, s ha e móddal

¹⁾ Az áttérésekre nézve az 1844. 3. t. cz. szabatos törvényt hozott a vallásszabadság értelmében.

birtokhoz jutnak, ő felsége magának azon jogát, hogy kármentesíttessenek, fentartja. Ezenkívül némely ágostai és helvetiai vallástételt követő alsó tótországi faluk vallásuk szabad gyakorlásában továbbra is meghagyatnak. Végre az evangélikusok kereskedés és gyárak végett a mondott országokban lakásokat bérelhetnek, de nemesi vagy polgári fekvőbirtokokat nem vásárolhatnak.

15. Vegyes házasságból született vagy születendő gyermekek, mely házasságok egyébiránt mindig katolikus plebánosok előtt kötessenek, de ily házasságokat akárminő szín alatt akadályoztatni keményen tilalmaztatik, ha atyjuk katolikus, mindnyájan e vallást tartoznak követni; ha pedig anyjuk katolikus, akkor csak a férfigazatok követhetik atyjuk vallását.

16. Eredetileg vegyes házasságból, vagy olyanból, mely később egyik félnek a katolikus vallásra térése által ilyenné lett, származó házassági perek katolikus egyházi törvényhatóságok elibe tartoznak; mivel mindkét esetben valódi sacramentumról van kérdés.

17. Az evangélikusok, köteleztetnek a katolikusoknak szokásban levő ünnepeit külsőleg megtartani; de lakjaikban mindennemű dolgait, melyekkel az ájtatosság nem zavartatik, végezhetik. E mellett minden uri és cseléd tartó emberek közkereseti büntetés alatt figyelmeztetnek, hogy jobbagyaikat és cselédeiket, akár katolikusok, akár evangélikusok legyenek azok, az ünnepektől, vallási szertartásoktól s ájtatosságtól viszatartani ne merészeljék.

Azonban érdekesnek, sőt szükségesnek találjuk, ezen szinte alaptörvényül szolgáló 1791: 26. t. cz. szövegét eredetiben is közleni, mely következő :

Artic. 26. De negotiis Religionis.

Cum Status et ordines fine stabiliendae inter se perpetuae harmoniae ac unionis, justum esse agnoverint ut negotium Religionis intra ambitum Regni Hungariae solum ad statum Legum A. 1608 et 1647 reponatur ac ut per consequens pro basi ac fundamento in perpetuum restabiliti liberi religionis exercitii Regnicolarum Evangelicarum tam Augustanae quam Helveticae Confessionis addictorum assummantur et renoventur tenores Pacificationis Viennensis art. 1. ante coronationem A. 1608 citati, ac in legum tabulas relati, Pacificationis item Lincensis art. 5. 1647 inserto, hinc clementer annuente sua maiestate sacratissima (Contradictionibus dominorum Cleri et alicuius partis Saecularium Catholicorum non obstantibus imo iisdem in perpetuum nullum vigorem habentibus) statuitur :

1. Ut non attentis posterioribus Constitutionibus et articulis uti et Privilegiis, Resolutionibus, et explanationibus a modo in posterum Religionis exercitium cum libero Templorum, Turrium, Campanarum, Scholarum, Caemeterium, ac Sepulturae usu tam Baronibus, Magnatibus, et Nobilibus, quam liberis etiam civitatibus, universisque Statibus et OO. in Suis et Fiscis bonis Oppidis item et Villis ubique liberum relinquatur, nec quisquam omnium cuiuscunque Status

et Conditionis existat in libero eiusdem usu ac exercitio quovis sub praetextu a Sua Maiestate aut aliis quibusvis dnis terrestribus quovis modo turbetur aut impediatur; Rustici quoque sive sint oppidani, sive villani, in quorumcunque dnorum terrestrium et Fiscii bonis propter bonum pacis et tranquillitatem Regni in libero religionis exercitio usu et modo simili a Sua Maiestate Sacrat. vel eiusdem ministris aut quovis sub praetextu non turbentur aut impediuntur.

2. In uberiolem taliter declarati liberi Religionis exercitii corroboracionem, ultro declaratur, nullibili jam privatum, sed ubique publicam esse, et hinc distinctione inter privatum et publicum exercitium penitus cessante, liberum fore Evangelicis modo infra notato in posterum ad illa etiam loca, quae hactenus pro filialibus habita sunt, et cuncta illa, in quibus Evangelici necessarium existimaverint ministros introduce-re, templa cum vel sine turribus, Parochiasque et Scholas prout indistinctim in illis etiam locis, ubi exercitium habent, sine ullo ulteriore recursu erigere, aut reparare, ea nihilominus sub cautela, ut cum conservatio contribuentis plebis praecipuam publicae providetiae Partem constituat, in locis illis ubi dehinc cum introductione liberi Religionis exercitii novum quodpiam Templum vel Oratorium exstruendum, aut minister illocandus veniret, praevis ope mixtae deputacionis per concernentem Comitatum exmittendae, absque tamen influxu hominis dioecesani, necessarij sumptus et expensae, viresque contri-

buentis plebis, numerus item sive animarum, sive familiarum, ibidem sedem fixam habentium, intertenendo etiam deinceps publico religionis exercitio suppar, in concursu dominii tenestralis investigentur, cognoscantur ac Comitatu referantur, ubi obtentis super eo Testimonialibus, quod fundo sufficienti provisi sint, adsit etiam congruus intertenendo Religionis exercitio numerus, Dominus Terrestris nonnisi convenientem fundum intra villannm, vel cespitale pro Ecclesia, Ministro et Schola, assignare tenebitur, Communitates autem Catholicae ad erectionem vel dotationem similium Ecclesiarum, vel Scholarum sumtibus seu operis currulibus, seu manualibus concurrere nulla ratione obligabuntur, quod ipsum etiam ex parte Dominorum terrestrium, ac Comunitatum Evangelicarum relate ad neo erigendas Ecclesias aut Parochias Romano Catholicas observabitur, jure Nobilium aut Dominorum terrestrium Evangelicorum quoad introductionem liberi religionis exercitii, erectionem item aut restaurationem Templorum et Parochiarum semel pro semper pro irrestricto et illimitato declarato.

3. In sequelam liberi Religionis exercitii Evangelicis competentis, seu sint hi opifices, aut alterius cuiuscunque status et conditionis homines, non attentis etiam privilegiis coehalibus. nec ad Missae Sacrificium, nec ad Processiones, neque ad alias Ceremonias, et Actus Religionis suae Contrarios ullo titulo, ullisque mulctis adi-

gantur, auc datias cuiuscunque nominis hoc titulo praestandas compellantur.

4. Evangelici utriusque Confessionis in iis quae ad Religionem pertinent, unice a Religionis suae Superioribus dependeant, ut autem haec gradualis in re Religionis Superioritas suo certo ordine consistat, reservat sibi sua maiestas Sacrat. tam relate ad coordinationem praedictae Superioritatis, quam et reliquas disciplinae partes, intacta caeteroquin Religionis libertate, eum stabilire ordinem, qui communi virorum eiusdem Religionis tam Saecularium, quam Religionis ministrorum consensione, maxime congruus reputabitur.

Hinc sua Maiestas Caes. Regia pro suprema Inspectionis sibi competentis potestate, Evangelicos utriusque Confessionis ulterius audiet, atque una curabit, ut hac in re certus, principiisque ipsorum Religionis accomodatus ordo constabiliatur, interea vero statuitur, ut Canones circa Religionem per Synodos suarum Confessionum suo modo conditi, in quorum nempe actuali usu consistunt, et deinceps ratione per hanc legem definita condendi, neque per dicasterialia mandata nec per regias absolutiones possint alterari; liberam proinde illis futuram non modo Consistoriorum quorumvis celebrationem, sed et Synodorum, praevis tamen tam quoad numerum Personarum ad illas concurrentium, quam etiam objecta ibidem pertractanda per suam Maiestatem Regio apostolicam de casu ad casum determinandam, ad locum quem ipsi praevis Altefa-

tae Suae Maiestatis adsensu delegerint, Convocationem, ita tamen, ut ad has Superintendentiarum Evangelicorum unius aut alterius Confessionis Synodos praeviae, ut dictum Suae Maiestati insinuandas. Si alterutae Suae Maiestati ita visum fuerit, Regium quoque hominem sine Religionis discrimine, non quidem pro directione aut praesidio, sed solum pro Inspectione admittere teneantur, Canonesque et Statuta taliter condita, non nisi postquam Superinspectionem Regiam transiverint, et approbationem obtinuerint, robur sortiantur firmitatis, salva alioquin in omnibus Supremae Regiae Inspectionis, via legalium Regni Dicasteriorum exercendae, potestate, salvis item reliquis Juribus alterutae Suae Maiestatis circa Sacra Evangelicae Ecclesiae utriusque Confessionis competentibus, quibus summe fata Sua Maiestas praejudicium aliquod inferri nullo unquam tempore patietur.

§. Scholas quoque tam Triviales, quam Grammaticas, non solum quas habent, retinere, sed et novas, ubicunque iis necesse virum fuerit, prout et altiores accedente tamen praeviae quo ad hasce assensu Regio erigere, ibique Ludimagistros Professores, Rectores, Subrectores vocare et dimittere, numerum eorum augere vel minuire, nec non Directores seu Curatores Scholarum quarumvis tam locales quam Superiores et Supremos e suae Confessionis hominibus eligere, rationem, normam, et ordinem docendi, atque discendi, (salva Suae Maiestatis quoad Scholas etiam hasce Regiae Supremae Inspectionis, uti

praemissum est, via legalium Regni Dicasteriorum exercendae protestate) ordinare, futuris semper temporibus liceat Evangelicis utriusque Confessionis, coordinatione tamen literariae Institutionis, erga demissam SS. et OO. propositionem, per Suam Maiestatem determinanda, ad has perinde Scholas, huc tamen haud intellectis Religionis obiectis, quae cuivis Religioni propria manere debent, extendenda. Studiosis praeterea ipsorum, non modo Benefactores ipsorum pro recipienda stipe et adiuvando ministerio tuto accedere, sed etiam studiorum causa peregre ad Academias exterorum sine ullo impedimento proficisci, eaque quae sibi constituta habent, stipendia percipere permittuntur, Libros porro tam symbolicos, quam Theologicos et ad pietatis exercitium spectantes sub inspectione peculiarium per ipsos constituendorum, ac Consilio Regio nominatenus referendorum Censorum suae Confessionis, libere typis excudi facere, ea tamen lege admittantur, ut nulla in Religionem catholicam scommata, vel Sarcasmi libris his inserantur, onere responsionis quoad eodem scommata, vel sarcasmos imprimi admittentes mansuro; ordinatione item Regia, ut librorum novius excussorum tria semper Exemplaria via R. Locum. Consilii Suae Maiestati submittantur, ad hos etiam Libros extensa.

6. Solutio stolae aut Lecticalis hactenus per Evangelicos Parochis Catholicis et Ludimagistris, aut aliis Ecclesiae servitoribus, seu in aere parato, seu in naturalibus, seu in laboribus prae-

stita, in posterum ex integro cesset, et a trimestri publicationis articulorum praesentis Dietae computando, nusquam amplius exigi valeat, nisi Evangelici opera dictorum Parochorum sponte usi fuerint, quo casu pro illis actibus stolam cum catholicis aequalem deponere tenebuntur. Quonam autem modo Catholicis Parochis pro amissis hisce redditibus resarcitio praestanda sit, desuper Consilium Locumtenentiale audietur, una vero illis significabitur, nunquam Suam Maiestatem ad id accessuram, ut huius indemnisationis titulo, aut contribuenti populo, aut Aerario regio Camerali quidpiam oneris adcreseat. Occasione autem erectionis aut reparationis Templorum, Parochiarum aut Scholarum, nec Catholica Plebs Evangelicis, nec evangelica plebs catholicae manuales aut currules operas dare obligetur, eatenusque initi contractus pro cassatis habeantur.

7. Ministri utriusque confessionis Evangelici aegrotos et captivos suae Confessionis adhibitis solitis policiae cautelis libere semper et ubique visitare, ad mortem praeparare, ac ad supplicium condemnatis, publice etiam in loco supplicii, quin tamen ad concionem dicant, assistere poterunt, Sacerdotibus autem Romano Catholicis dum per aegrotos, captivos et condemnatos ad vocati fuerint, accessus adhibitis solis politiae cautelis, nulla ratione denegetur.

8. Quoad officia publica tam maiora, quam minora statuitur, ut illa Patriae filiis de Republica Hungarica bene meritis, ac requisitas

per legem qualitates habentibus, nullo interposito Religionis discrimine conferantur.

9. Evangelici etiam a depositione juramenti decretalis quoad clausulam (Beatam Mariam Virginem, Sanctos et Electos Dei) immunes declarantur.

10. Foundationes Evangelicorum pro Ecclesiis, eorumque Ministris, Scholis item cuiuscunque nominis, nosocomiis, orphanotrophiis et quibuscunque pauperibus vel Juventuti Augustanae et Helveticae Confessionis constitutae, aut in posterum constituendae, prout etiam Eleemosinae ab iisdem nulla ratione eximantur, nec e manibus et administratione eorum ullo sub praetextu eximantur; directio praeterea harum foundationum iis de ipsorum medio, quibus de recto ordine competit, salva et illibata relinquuntur; illae vero foundationes quae Evangelicis utriusque Confessionis sub ultimo Regimine nefors adeptae fuissent, iis illico restituantur, superinspectione Regia ut hae foundationes ad mentem fundatorum administrentur, ac dispensentur, ad easdam quoque extensa.

11. Universae causae matrimoniales Evangelicorum utriusque Confessionis, propriis ipsorum Consistoriis dijudicandae relinquuntur, Sua tamen Maiestas Sacratissima pro Regio suo munere auditis ipsis Evangelicis utriusque Confessionis, congruam praevie initura est rationem, non modo ut ad omnigenam litigantium partium securitatem Consistoria haec debite organisentur, sed et principia ipsa, juxta quae Consistoria

haec suo tempore causas matrimoniales dijudicandas habebunt, sine inspectionis et Confirmationis sibi exhibeantur. Interea autem causae hae matrimoniales judicabuntur secundum principia posterioribus his annis vigentia per fora saecularia, quippe in Comitatibus et Districtibus foro proprio judiciario provisio, per sedes eorundem judicarias, in liberis autem ac regiis et montanis civitatibus coram eorundem magistratus salva ad Tabulam Regiam ac pro re nata etiam ad Septemviralem Apellata, eo tamen per expressum subnexo, quod divortii sententiae non nisi quoad effectus civiles ubique pro validis habeantur, Episcopos autem ad agnoscendam huiusmodi vinculi nullitatem, illamque ad catholicas extendendam obligare nequeant. Quantum ad dispensationes, in gradibus lege Patria prohibitis secundum Principia vera Evangelicorum permissis, eosdem Evangelicos sua maiestas sacratissima necessitate huiusmodi dispensationum, quippe in tertio vel quarto gradu, quemadmodum jam antea per piae memoriae augustum Imperatorem et Regem Josephum II. fratrem suum desideratissimum constitutum erat, apud se quarendarum semel pro semper eximit.

12. Evangelicis utriusque Confessionis penes conditae hac ratione ac perpetuo duraturae Legis provisionem circa liberum Religionis suae exercitium, conservationem item Templorum, Scholarum et Parochiarum suarum nec non Fundationum omni ratione securis redditis, pro amplius confirmanda inter illos ac Romano Catholicam

Religionem profitenses Regnicolas pace et concordia statuitur, ut quoad proprietatem dictorum Templorum, Scholarum, Parochiarum et Fundationum, (Salva tamen quoad fundationes Szirmaianam et Hrabovszkianam uti et Abaffianam, in quantum illam probis fulcire possent, pro Evangelicis praetensione) Status possessionis actualis, utrinque pro Cynosura ea ratione adsumatur, ut fundationes Catholicorum pro Catholicis, Evangelicorum autem pro Evangelicis deinceps convertantur, adeoque non modo ab ulteriori harum repetitione pro futuro ab utrinque praescindatur, verum etiam nullae unquam deinceps quocumque sub praetextu admitti possint, Templorum, Scholarum, Parochiarum occupationes, illos autem qui talium violentarum occupationum se reos fecerint poena 600 florenorum, ungaricarum art. 14. 1647. sancita maneat.

13. Cum transitus a Catholica Religione ad alterutram ex Evangelicis in sensu Pacificationis receptis, Catholicae Religionis Principiis adversetur, ne is *temere* fiat, occurrentes eiusmodi casus ad Suam Sacrat. Maiestatem referendi venient; injungatur praeterea sub severa poena ne quiscunque demum ullum Catholicum ad amplectendam Religionis Evangelicae Professionem quocumque praesumat allicere medio.

14. Iam superius declaratum est Jura haec Evangelicorum solum intra ambitum Regni Hungariae suum habere vigorem, Regna proinde Dalmatiae Croatiae Slavoniae in ulteriori municipalium suarum Legum usu reliquantur, adeo-

quē Evangelici intra eorundem Regnorum limites, nec bonorum, nec officiorum sive publicorum, sive privatorum sint capaces; liberum tamen maneat Evangelicis Augustanae et Helveticae Confessionis avita sua jura possessionaria in medio etiam eorum Regnorum ordinaria via juris revindicare, in quae si possessionem aliquam adepti fuerint, Sua Maiestas sibi reservat de eorum Indemnisatione providere, praeterea illae aliquot in Slavonia inferiori possessiones partim augustanae partim Helveticae Confessionis addictae ultro etiam non modo nulla ratione molestentur, sed et in libero Religionis Exercitio, ea qua nunc perfruuntur ratione ultro relinquantur; denique Commericii aut Fabricarum causa liberum maneat Evangelicis utriusque confessionis Domicilium jure locationis, adeoque absque ulla seu nobilitaris, seu civilis Fundi proprietate ibidem sumere.

15. Proles e mixti matrimoniis, quae semper coram Parochis Catholicis iueunda erunt quibus tamen impedimenta quaeque quocunque sub praetextu in contrarium ponere cautum esto, susceptae et suscipiendae, si pater Catholicus fuerit illius Religionem sequantur, si vero Mater fuerit Catholica tunc nonnisi Proles masculae Patris religionem sequi possint.

16. Causae matrimoniorum tam eorum, quae jam tempore quo illae inita sunt, mixta erant, quam et eorum quae per transitum alterutrius Partis a Sacris Evangelicis ad Sacra Catholica mixta effecta essent cum utrobique de veri nomi-

nis Sacramento agatur, sedibus Catholicorum spiritualibus deferuntur.

17. Festivitates Catholicorum nunc usitatas quoad Forum externum non tamen in privato, ubi praeter strepitosos quivis alii Labores peragi poterunt, ad evitandas publicas Offensiones Augustanae et Helveticae Confessioni addicti observandas habebunt, eo addito, ut Dominis Terrestribus cunctisque Patribus familias, sub actioni Fiscali interdictum sit, subditos ac servitores suos, seu Evangelicos, seu Catholicos ab observatione Festorum, suique ritus ac devotionis impedire.

**D. 1791: 27. — 1844: 3. — 1848: 20. törv.
cz. rendeletei.**

Az előbbi cikkben ismertetett 1791. 26. t. czikkelyre következő 27-ik cikkben *a nem egy. görögöknek* biztosittatik szabad vallásgyakorlat, jószágbirhatási és közhivatal viselhetési képesség és pedig kivétel nélkül mindenütt tehát Horvát- s Tótországban is. Ezen 27. t. cz. így szól:

Sua R. Apost. Maiestas clementer annuere dignatur ut Graeci ritus n. un. Regni incolae in Regno hoc jure civitatis donati, sublatis in contrarium sancitis Legibus, in quantum hae ad Graeci Ritus non unitos se referunt ad instar aliorum Regnicolarum — acquirendorum et possidendorum bonorum, ac gerendorum omnium

Officiorum capaces in R. Hungariae, Partibusque adnexis sint. Juribus caeteroquin R. Maiestatis circa negotia cleri, Ecclesiae, Religionis, cuius exercitium plene ipsis liberum erit, Fundationum, Studiorum ac Juventutis educationis, non minus Privilegiorum ipsorum, quae fundamentali Regni Constitutioni non adversantur prout Maiestas Sacr. a gloriosae Memoriae maioribus suis accepit, ita eidem altefatae Reg. Maiestati porro quoque in salvo relictis.

Azonban törvénytudósaink öszhangzó véleménye oda terjed, mikép e cikkelyt *alaptörvényeink közé nem számíthatjuk*, miután az ezeknek kellékeivel nincsen ellátva.

És ezen jogérzet folytán hasonló tekintet alá jön az 1848. or.gyűlés XX. tör. cz. is, mely az *unitaria hitfelekezeti* vallásszabadságát alapítja meg.

Megjegyezvén még mikép az 1844. 3. t. cz. által az 1791. évi 26. t. cz. némelyekben módosított.

Ez okból szükséges, hogy megismertessük mind az 1848. 20., mind az 1844. 3. törv. cikkelyeket.

Az 1844. 3. t. cz. így szól :

A bécsi és linczi békekötések alapján az 1791: 26. törvény következendőkben bővítették s illetőleg módosították:

1. §. Kijelentetik, hogy azok, kik 18 éves koruk eléréséig az Evangelika Vallásban neveltettek, a Nőszemélyek pedig férjhezmenetelök után, habár még ezen időkort el nem érték is,

sem magok, sem maradékaik, vallásos kérdés alá többé nem vétethetnek.

2. §. A jelen törvény kihirdetése után keletkező azon vegyes házasságok is, melyek evangelikus lelkipásztor előtt kötöttek, törvényesek.

3. §. Azon vegyes házasságok, melyek római Katholikus és az Evangelika vallás bármelyikéhez tartozó felek között az 1839-ik évi Martius 15-ik napjától kezdve, a most folyó 1844-ik évi November 10-ik napjáig kötöttek, és nem római katolikus, hanem az evangélikai vallás bármelyikének lelkipásztora által adattak össze, törvényesítettetteknek jelentetnek ki.

4. §. Az illető törvényhatóságok kötelesek a jelen törvény kihirdetésétől számitandó egy év alatt ily házasságokat hitelesen összeírni; az összeírást a felek és maradékaik jövő biztosítása végett levéltáraikba betéttetni, s mennyiben a házasságok az illető egyházi anyakönyvbe beírva nem lennének, ezen anyakönyvbe beírni.

5. §. A római Katholika vallásból az evangélikai vallások bármelyikére leendő átmenet eseteit illetőleg rendeltetik:

6. §. Az átmenni kívánó ebbeli szándékát önmaga által választott két tanú jelenlétében azon vallásbeli lelkipásztor előtt, kinek egyházi Községéhez addig tartozott, nyilatkoztassa ki.

7. §. Ezen első kinyilatkoztatástól számitandó négy hét eltölte után ugyanazon, vagy más, szinte általa meghívott két tanú jelenlétében, ugyanazon egyházi Községnek lelkipásztora előtt, újrolag nyilatkoztassa ki: hogy átmeneti el-

tökélett szándéka mellett továbbá is megmaradt.

8. §. Az átmenni akaró mind első-, mind másod izbeni nyilatkozata felől azon lelkipásztortól, ki előtt átmeneti szándéka iránt nyilatkozott, mindkét izben külön-külön bizonyáglevelet kérjen.

9. §. Ha a lelkipásztor a kívánt bizonyáglevelet akár a 6-ik akár a 7-ik §§.ok esetében bármi oknál fogva azonnal ki nem adná: mind az első mind a másod izben tett nyilatkozat felől bizonyáglevelet a jelen volt tanúk adjanak.

10. §. Az átmenni akaró a 8-ik vagy 9-ik § rendelete szerint vett bizonyágleveleket azon vallásbeli lelkipásztornak, mely vallásra átmenni szándékozik, bemutatván, ez által az átmenet egy vallásról a másikra teljesen befejeztett. — Ezen bizonyáglevelek előmutatása nélkül azonban az átmenet meg nem történhetik.

11. § A megtörtént átmenetek esetei az illető püspöki hivatalok által a helytartó tanács útján tudomás végett félévénként fognak Ő Felségének bejelentetni.

A legújabb 1848: 20 t. cz. pedig következőleg szól:

1. §. Az unitária vallás törvényes bevett valásnak nyilvánittatik.

2. §. E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetekre nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapittatik meg.

3. §. Minden bevett vallásfelekezetek egy-

házi és iskolai szükségei közálladalmi költségek által fedeztessenek, s ez elvnek részletes alkalmazásával a ministerium az illető hitfelekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elibe kimerítő törvényjavaslatot fog előterjeszteni.

4. §. A bevett vallásfelekezetek iskoláiba járhatás, valláskülönbség nélkül mindenkinek kölcsönösen megengedtetik.

5. §. A ministerium rendelkezni fog, hogy a bevett vallásokat követő katonák saját vallásu tábori lelkészekkel láttassanak el.

6. §. Az 1844: 3-ik törvénycikknek rendelete a görög nem egyesült vallásuakra is kiterjesztetik.

7. §. Ha valamely község görög szertartásu lakosainak bár nagyobb része fogja jövőendőben hitvallását megváltoztatni, — ily esetben a községi egyház az előbbi valláson hátramaradt lakosok birtokában hagyandó; — a mennyihen tehát a legujabb időkben is hasonló esetek közgazgatási tárgyalás alatt volnának, azok a fenebbi elvek szerint lesznek elintézendők; de ezen törvény elveinél fogva jelen állapotot visszahatólag foglalások által háboríttatni meg nem engedtetik, — s azért, a mely egyházak iránt folyó évi január első napjaig vagy kérdés nem támasztatott, vagy közhatósági elintézés jött közbe azok kérdés alá többé nem vétethetnek.

8. §. A görög nem egyesülteknek vallásbeli és iskolai ügyeik iránti intézkedési joga is az álladalom felügyelése mellett ezennel biztosittatván, e czélból a magyar felelős ministerium lehető

legrövidebb idő alatt, mindenesetre pedig a legközelebb tartandó országgyűlése előtt, egybehivandja az összes felekezet által választandó egyházi gyülekezeti, (congressust) melynek tagjai addig is, míg annak szerkezete törvény által rendeztetni fog, ezuttal, a különböző nyelvű népeségre való tekintettel, oly arányban választandók, hogy az egyházi osztályból 25, a világiból 75, s ezek közé a határörvidékről 25 követ küldessék.

Ezek azon alaptörvények, melyek hazánkban a vallás gyakorlat szabadságának szentesítésére szolgálnak.

Láthatni mikép őseink már századok előtt hősiessen és bölcsen vitának s küzdöttek az emberiség ezen legszentebb jogainak érvényesítése mellett.

Ez nem oly tény, mely megengedhetné, hogy nemzetünk a polgárisodás s felvilágosodás szempontjából Európában minden más nemzetiségeknek utána tétethessék vagy a legelmaradottabbak közé soroltathassék.

Alkotmányozó gyűlésünknek s következő or. gyűléseinknek szent kötelességük leendő dicső pályán tovább haladni, és a vallás szabadság érdekében még mind azt megtenni, mi még abból más felekezetekre nézve is hiányzanék. A szabadság műve csak akkor lehetend tökéletes, ha a vallás szabadság általános leendő minden korlát s kivétel nélkül.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Az ország függetlenségéről, önállásáról s politikai jogairól

Az 1791: 10. 12. 13. 19. t. cz. alapján.

Ezen törvényczikkelyek nemzetünk függetlenségének, politikai, törvényhozási és biráskodási önállásának biztosítását tartalmazzák és alapítják meg. Elég nagy fontosságu okok, hogy ezen nemcsak nemzeti jogbiztosságunk, hanem összes nemzeti jövőnk s mind szellemi, mind anyagi kifejlődésünk valódi főbiztosítékait s eszközeit a lehető legtökéletesebben ismerjük.

Tartalmuk következő :

1791. 10. t. cz.

A 10. cz. megalapítja, hogy ámbár az 1723. 1. 2. t. cz. a nőág örökösödését Magyarországbán s részeiben is megalapítván, ott is ugyanaz lenne hivatva az uralkodásra, ki a többi örökös elválhatlanul összekapcsolt tartományokban ; mind a mellett Magyarország kapcsolt részeivel *szabad*

ország legyen és összes kormányzatára nézve független, az az alá nem rendelve semmi más népnek vagy országnak, hanem saját léttel s alkotmányával birván; következésképp a törvényesen megkoronázott fejedelmei által jelenben mint jövőben mindig *nem a többi tartományok módjára, hanem saját törvényei és szokásai szerint* az 1715. 3. és 1741. 8. 11. t. czikkek rendeleteként kormányzandó és országlandó legyen.

Eredetileg — latinul — e cz. így szól :

Art. 10. *De independentia Regni Hungariae, partiumque eidem annexarum.*

Erga demissam SS. et OO. Regni propositionem sua quoque Maiestas Sacr. benigne agnoscere dignata est, quod licet successio sexus foeminei augustae domus austriacae per art. 1. 2. 1723. in Regno Hungariae part. eidem annexis stabilita, eundem quem in reliquis Regnis et ditionibus haereditariis, in et extra Germaniam sitis, juxta stabilitum successionis ordinem inseparabiliter et indivisibiliter possedendis, Principem concernat, Hungaria nihilominus cum partibus annexis sit Regnum liberum, et relate ad totam legalem Regiminis formam (huc intellectis quibusvis dicasteriis suis) independens, i. e. nulli alteri Regno aut populo obnoxium, sed propriam habeus consistentiam et constitutionem proinde a legitime coronato haereditario Rege suo adeoque etiam a sua Majestate sacrat. successoribusque eius Hungariae Regibus, propriis legibus et Consuetudinibus non vero ad normam

aliarum Provinciarum dictantibus id art. 3. 1715.
8 11. 1741. regendum et gubernandum.

Az e törv. czikkben hazánk önálló s független kormányzására való tekintetből hivatkozott törvények némelyikét (1715 : 3 t. cz.) már fent közlöttük, némelyet (1741 : 8) lejjeb fogunk megismertetni, és itt most különösen az oly nagy fontosságú 1741 : 11 czikkelyt kell bemutatnunk. És ez így szól :

„1. §. Ő Felsége kegyelmesen elhatározá azt is, hogy t. i. az országnak dolgait és ügyeit mind bent a honban, mind azon kívül magyarok által elintéztendi s elintéztetni eszközlendi,

(Quae insimul id quoque clementer resolvit, quod nimirum Res et Negotia Regni tam intra quam extra Regnum per Hungaros tractabit, tractarique faciet.)

2. §. Annál fogva királyi udvarában is, azokban, mik a reá ruházott legfelsőbb hatalom körébe tartoznak, magas ítélete s kir. hivatása szerint hű magyar tanácsosai segélyével s tanácsával élni fog.

(Ac proinde, in Augusta quoque Aula sua, in his quae a concessa sibi suprema Protestate dependent, pro altissimo iudicio, Regioque munere suo, fidelium consiliariorum suorum Hungarorum opera et consiliis utetur.)

3 §. Sőt midőn fontosb teendők jövendnek elő, az ország Primását és Nádorát, másokat is az országos zászlósokból, és Horvát-, Tót-, Dalmátország bánját, főkép midőn azon országok dolgai és közbiztossága forog szönyegen, főséges

jelenléte elébe hivatandja, és az ügyeket ekkép közlendi velök;

(Imo dum magis ardua negotia pertractanda occurrerint, Regni Primatem et Palatinum, aliosque e Regni Proceribus, et Regnorum etiam Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Banum, dum praesertim de rebus, Securitateque eorundem Regnorum agendum foret, in Augustam suam Praesentiam advocari curabit, talismodique negotia cum illis conferet)

4. §. És a magyar nemzetből magába birodalmi ministeriumába is alkalmazni fog.

(Et ad ipsum etiam Status ministerium Nationem Hungarum adhibere dignatibur.)

5. §. Bent az országban pedig, minden politikai és ezen ország közállapotját illető ügyeket, az orsaág törvényei által megállapított módosítások szerint jövőben is a királyi helytartótanács által végeztetendi, mely mindenestre az 1723. 101. tör. cz. által kijelölt hatáskörében és önállásában fentartandó.

(Intra Regnum vero, Politica quaevis, et publicum eiusdem Regni Statum concernentia negotia, stabilita per Leges Regni modalitate, medio Regii Locumtenentialis consilii (in ea quam art. 101. 1723. continet activitate ac Independentia utique conservandi) expost quoque rite per tractari faciet.)

6. §. A bekövetkezendő üresedés eseteiben pedig, ugyanazon kir. helytartótanácsához, az ország minden részeiből alkalmas férfiakat, az or-

szág dolgaiban s alkotmányában otthonos s birtokos magyarokat fog alkalmazni.

(In secuturis autem vacantiarum casibus, ad idem Regium Locunt. Consilium, et omnibus Regni partibus viros idoneos, rerum et constitutionis Regni guaros, possessionatos Hungaros assumet.)

1791. 12. t. cz.

A 12. t. cz. Magyarország törvényhozói s végrehajtói hatalmának önállóságát szentesíti, ¹⁾ következőleg: Magyarországbán s kapcsolt részeiben a zörvényhozatal, eltörlés s magyarázat hatalma egyedül a törvényesen megkoronázott fejedelmet és az országgyűlésen törvényesen összejött ország rendjeit közösen illeti, s azonkívül az nem gyakorolható; mit ő felsége elismer, s nyilvánítja, hogy a rendek ezen jogát sértetlenül megtartandja, s azt mint őseitől átvette utódjaira is bántatlanul átszállitandja, biztosítván az ország rendjeit, mikép az országot s kapcsols részeit *rendeletek u. n. pátensek által, melyek ugy is az országnak semmi bíróságánál el nem fogadhatók, sohasem kormányozandja*; a pátensek kiadását csak azon egy esetre szorítván, midőn oly ügyekben, melyek a törvényekkel ugy is öszhangzásban vannak, kellő sikerrel a kihirdetés máskép nem eszközölhető. Következésképp szentesítettik az is, hogy a tör-

¹⁾ Azon nemzeti jogok, melyek ezen törvényhozási hatalomból folynak, az országgyűlési vagy is törvényhozó. hatáskörben központosulnak.

vénykezés módja, mint az a törvényekben meg-alapittatott, vagy fog alapittatni, a király által meg nem változtattatik, sem az ítéletek végrehajtása kir. parancsok által nem gátoltatik, sem mások által meggátoltatni nem engedtetik, sem birói hatóságok törvényes ítéletei meg nem fognak változtatni, sőt a király vagy más politikai hatóság fölülvizsgálata alá sem fognak vonatni, hanem az eddig hozott s jövőben hozandó törvények, elfogadott országos szokások szerint fog az igazságszolgáltatás, a vállaskülönbség nélkül kinevezendő bíróságok által gyakoroltatni, és a végrehajtó hatalom a királyi felség által csak a törvények értelmében kezeltetni.

Eredeti szövege ez :

Art. 12. *De legislativae et executivae potestatis exercitio.*

Leges ferendi, abrogandi, interpretandi Potestatem in Regno hoc Hungariae Partibusque annexis salva art. 8. 1741. dispositione, legitime coronato Principi et SS. ac OO. Regni ad comitia legitime confluentibus, communem esse, nec extra illa exerceri posse, Sua Majestas sacratissima ultra ac sponte agnoscit, ac se jus hoc Statuum illibatum conservaturam, atque prout illud a divis suis maioribus acceperat, ita etiam ad augustos suos Successores inviolatum transmissionem benigne declaravit, Status et OO. securos reddens, nunquam per Edicta, seu sic dictas Patentales, quae alioquin in nullis unquam Regni judiciis acceptari possunt, Regnum et partes annexas gubernanda fore, expeditione Patentium

ad eum duntaxat casum reservata, ubi in rebus legi alioquin conformibus, Publicatio debito cum effectu, hac unica ratione obtineti valeret. Proinde

Forma Judiciorum lege stabilita aut stabi-lienda, autoritate regia non immutabitur, nec legitimarum Sententiarum executiones, mandatis impediuntur, aut per alios impediri admittentur, nec Sententiae legitimae fororum Judiciariorem alterabuntur, imo nec in Revisionem Regiam, nec ullius dicasterrii politici pertrahentur, sed secundum conditas hucusque, aut in futurum con-dendas Leges, receptam Regni consuetudinem, Judicia per Judices absque discrimine Religio-nis deligendos celebrabuntur, executiva autem Potestas, nonnisi in sensu legum per Regiam Maiestatem exercebatur.

Az itt idézett 1741. 8. t. azt rendeli, hogy Magyarország s kapcsolt részei KK. és Rendei-nek sarkalatos jogai, szabadságai, mentességei s kiváltságai, nevezetesen melyek a H. J. K. I. r. 9. cz. s 1723. 6. cikkében az adómentességre nézve foglaltatnak (az iránt, hogy a többi tar-tományok módjára ne kormányoztassanak az 1715. 3. t. cz. által már ugy is biztosítva lévén,) a kir. hitlevél azon záradéka alá *de usu et intel-lectu leyum* vonhatók semmikép sem lehessenek.“

1791. 13. t. cz.

A 13. t. cz. az országgyűlés tartásának időzsa-káról szól ekkép: Az országos törvények s neveze-tesen az 1655. 14. 49; 1715: és 1723. 7. cz. értel-

mében, minden 3 esztendőben, vagy ha az ország java és szüksége úgy kívánná, előbb is hivattasék össze; gondoskodván ő felsége jövőre is, hogy a kir. propositiók tárgyalása után, az ország rendjeinek sérelmei minden országgyűlésen valósággal és mulhatatlanul orvosoltassanak, és minden or.gyűlés törvényei pontosan végrehajtottassanak.

Latin szövege ez:

Art. 13. *De periodica Diaetarum celebratione.*

Singulo triennio, aut publica Regni utilitate et necessitate exigente etiam citius, ad exigentiam sancitarum superinde Regni Legum, signanter 1655. 49. 1715. 14. 1723. 7. hic loci renovatorum, per Majestatem Reg. generalis Regni diaeta indicetur, ad quam Status et OO. citra omne ponendum impedimentum comparituri, diaetaliaque negotia legali cum libertate pertractaturi sunt. Ut autem pertractatis debite propositionibus regiis, cuncta justa gravamina universorum Statuum et OO. Regni in qualibet diaeta effective et inomisse tollantur, legesque in singula diaeta condendae exacte effectuantur, et effectuari procurantur, Maiestas Regia futuris etiam quibusvis temporibus, vi muneris sui Regii curatura est.

Érdekes az 1655. 49. t. cz. mely így szól: Siquidem Conventibus Regni generalibus articulare triennis terminum excedentibus, tam diaetales contributiones cessent, quam periculis et gravaminibus pluribus et majoribus Regnicolae circumveniantur et agraventur, ac exinde tracta-

tus quoque diaetales non sine taedio et molestia Suae Maj. ac profusione expensarum totius Regni solito longius protrahantur §. 1. SS. et OO. omnium voto decernunt ut juxta diplomatis conditionem secundam, et sancitos superinde articulos Dietae pro comode et necessitate Regni singulo triennio Regnicolis promulgatae celebrentur.

„Minthogy 3 évet haladó országgyűlésnél mind az or. gy. folyó adók megszűnnek, mind a honlakosok sérelmei s bajai összhalmazódnak, minélfogva az országgyűlési értekezletek is ő felsége nem csekély bajára s a költségek emelkedésével szokottnál hosszabb időre kinyulnak; 1. §. A KK. és RR. közakarattal határozzák, hogy a kir. hitlevél 2-ik feltétele s az iránt szentesített törvényczikkelyek értelmében az országgyűlés minden három évben kellően kihirdetve megtartassék.“

Az 1715. 14. t. cz. így szól: *Siquidem ipsa generalium comitiorum celebratio salutarium relevandorum Regni gravaminum remedium esset* idcirco statutum est ut modo in posterum Generalis Regni diaeta quovis Triennio vel publica Regni utilitate aut necessitate exigente etiam citius celebretur.

Minthogy maga a közországgyűlés tartása az ország sérelmei orvoslásának üdvös eszközül szolgál; annálfogva határozatott, hogy a közországgyűlés minden harmadévben, vagy ha az ország közjava vagy szüksége úgy kívánná előbb is tartandó legyen.

És e t. czikkek az 1723. 7. t. cz. által meg-
erősítették.

Az 1848. változatról lejjebb teendünk em-
lítést.

1791. 19. t. cz.

Az ország által megadandó adók és közse-
gélyek iránt megalapítja, mikép az ország rend-
jei biztosittatnak, hogy akár pénzben akár ter-
ményekben, akár ujonczokban álló subsidiumok
királyi önkény által sohasem vettetnek sem az
ország rendjeire, sem a nem nemesekre, sőt még
az önkénytes ajánlás vagy más ürügy alatt sem
fognak országgyűlésen kívül szorgalmaztatni,
— az 1715. 8. t. cz.-nek, mely az 1741. 22. által
bővebben magyaráztatott, épségben meghagyá-
sával — az állandó katonaság fenntartására
szolgáló adónak mennyisége pedig mindenkor
az országgyűlésen az egyik országgyűlésről a
másikra fog meghatároztatni.

Eredetileg így hangzik :

Art. 19. *De subsidii et Contributione.*

Non absimiliter et de eo plene securos red-
dere dignata est sua sacr. Maiestas Status et OO.
Regni partiumque eidem annexarum, quod sub-
sidia cuiuscunque nominis sive in aere sive in
naturalibus aut Tyronibus nec Statibus et OO.
nec Ignobilibus regio arbitrio imponentur, imo
nec praetextu liberae oblationis, aut alio quo-
cunque titulo extra diaetam *salva Dispositione*
art. 8. 1715. per art. 22. 1741. uberius declarati
sollicitabuntur; quantitas vero contributionis

pro intertentione stabilis militiae destinatae semper in comitiis Regni ab una Dieta ad aliam determinabitur, reliquis etiam praecitati art. 8. 1715. tenoribus in salvo relictis, ac ultro pro confirmatis hisce declaratis.

Az e t. cikkelyben idézett törvények következőleg hangzanak :

1715. 8. t. cz. 2. §. Minthogy pedig maga a nemesi insurrectio által az ország eléggé meg nem védhető, azért nagyobb és rendes katonaság bels külföldiekből, mindenesetre tartandó lenne, mi pedig zsold nélkül nem létezhet, ez pedig adózás nélkül elő nem állitható; annál fogva az arra szükségelt adó és segélyek tárgya iránt az ország rendeivel az országgyűlésen kellend határozni.

3. §. Hogyha pedig véletlen ellenséges beütésnek rendkívüli esete adná elő magát; vagy ha a véletlenül kiütő háboru tekintete az oly nehéz dolog rendes tárgyalását meg nem engedné, ily esetekben nemcsak hasznos, hanem szükségesnek is találtatott, hogy a nádor, primás és a főpapok, ország bárói, kir. tábla, megyék s kir. városok a mennyire s minél nagyobb számmal lehet, az ország határain belül s nem kívül összehivattassanak.

4. §. Kik tudomást nyervén oly véletlen szükség okáról, s azt az ország java és szükségére elegendőnek találván, ily adózásnak (nem is más országos ügyeknek) tárgyában tanácskozhassanak és határozhassanak.

Az utóbbiakat fölvilágosító 1741. 22. t. cz. így szól :

„Az 1715. 8. t. cz. következőleg magyaráztatik :

1. §. Hogy t. i. semmi más esetben, mint csak ha vagy az ellenségnek véletlen betörése, vagy egyenesen ez országot érő s lángoló háborúnak tekintete az országgyűlés rendes összejöttét gátolná, lehet az előbbi czikkben kijelölt országos összejövetelnek helye.“

Jegyzetek az 1791-ki alaptörvényekre.

Ezen törvényeknek alaptörvényi minőségéről szinte nem lehet kétség.

Nagy fontossága s közjogi nyomatéku már azon szükség, mely azokat előidézte, valamint azon nemzeti érdekek is, melyek azokhoz kapcsolvák.

Miután ugyanis Magyarorszáiban ugyan azon örökösödési rend hozatott be, mely a többi austriai tartományokban létesítettett, s miután így elválhatlan kötelékbe jöttek azok egymással, természetes hogy oly kapcsolat alakult köztünk s közöttük, mely sok tekintetben a jogviszonyok közösségére mutatott. Nagyon könnyű lehetett volna abból azon következtetés, hogy hazánkban s a többi országokban a kormányzat, ország-lás és törvényhozás is közös és ugyanaz, tehát hogy Magyarország önállással s politikai léttel nem bir. Már pedig ez merően ellenkeznék mind azon nemzeti szabadságainkkal, melyek nemze-

tünk elidegeníthetlen tulajdonai, melyek századokon keresztül minden fejedelmeink, magok az austriai házbóli uralkodók által is szentesítették s melyekről a nemzet sem az austriai uralom elfogadásával sem az 1687. s 1723-ki örökösödési rend helybenhagyásával le nem mondott.

Elkerülhetlenül szükséges volt tehát, hogy midőn a nemzet szabad akaratjából beleegyezését adván az austriai leányág örökösödésnek Magyarországot illetőleg is kiterjesztésére, ezáltal a többi örökös tartományokkal való összeolvadás kül színe alatt némileg kétségek lehetőségét idézte elő nemzeti önállása iránt; másrészt az uralkodó fejedelem, s ház, melynek részére történt azon áldozat, biztosítást adjon a nemzet alkotmányos függetlenségének fenmaradása iránt. És ez történt a fent idézett alap törvényekben.

Miután pedig ezek a nemzet lehető legnagyobb érdekei az alkotmány legfőbb jogai körül forognak, természetes hogy az azokat szabályozó törvények alaptörvényeknek tekintendők.

Ez azonban világosan is bizonyítatik az 1825 : 3. törv. cikk által, *mely határozottan alap törvényeknek nevezi az 1791-ik idézett törvényeket,* és azokat újra mint ilyeneket megerősíti, és megtartani, valamint mások által is megtartatni, igéri.

Ezen érdekes törvény cikkelyt meg kell ismertetnünk egész szövegében 1827. 3. t. cz. *As alap törvényeknek érvényükben való megtartásukról.*

Hogy az ország KK. s Rendeinek az alap

törvények épségben megtartása iránti aggodalmuk, mely a lefolyt eseményekből keletkezett, melyeknek következményeik már úgy is kegyelmesen eltávolítottak, megszüntessék; Ő Felsége teljesen meggyőződve arról, hogy az ország s király boldogsága a törvények pontos megtartásán és sérthetlenségén alapszik és hogy ha akár a király akár az ország Rendjei jogaiból valami elvonatik, a törvények s az ország törvényes szerve összefüggésének, mely századok gyakorlata által megszilárdult, össze omlani kellene, kegyelmesen nyilvánítani méltoztatott: hogy legfőbb gondjai közé számítja, ezen ország alkotmányának, melyet megkoronázási esküje által megerősített, minden időbeni védelmét és fenntartását, s hogy az okból 1790/1 or. gyűlés 10 12 s 19 t. cikkelyeit is mind ön maga állandóul megtartandja, mind mások által megtartatni eszközöndi. Mely Ő Felségének a törvények tisztelete iránti legbensőbb hajlamából eredő kegyes biztosítását az ország KK. s Rendei hálásan fogadják

Eredeti latin szövege:

Art. 3. *De conservandis in suo vigore Legibus fundamentalibus.* Ad tollendam Statuum et Ordinum de conservandis in suo vigore Legibus fundamentalibus sollicitudinem ex praeteritis eventibus ortam, quarum effectus caeteroquin jam benigne sublatis sunt, Sua Maiestas sacratissima de eo plene persuasa, quod felicitas Regis et Regni, exacta Legum observantia et incolumitate nitatur, atque si Juribus seu Regis, seu Re-

gni Stauum quidpiam decerpatur, Legum et legalis Regni sistematicis Compages, seculorum usu roborata, subruenda sit, benigne declarare dignata est : quod praecipuis accenseat curis Constitutionem Regni huius, inaugurali suo Juramento firmatam, omni tempore tueri et conservare, ac ideo etiam articulos 10, 12. 19 A 1790°/₁ tam ipsa constanter observatura, quam per alios, observari factura sit. Quam benignam assecurationem e tenerrimo suae maiestatis sacratissimae in Legum observantiam studio profectam SS. et OO. homagiali devotionis et gratissimi animi sensu suscipiunt.

És az idézett alap törvények, melyekben Magyarországnek tökéletes politikai önállása, minden más országtól és hatóságaitól való független-sége, önálló törvényhozása s állami kormányzata biztosítatik, mindeddig törvényes úton még meg nem szüntettek, tehát még mindig érvényben levőknek tekintendők kivételül szolgál csak az 1791: 13. tör. cz. mely az *1848-ik törvényes országgyűlés IV. t. cz.* által akkép választattatott, hogy 3 év helyett évenként rendeltetett megtartatni.

Azon törvények, melyek szinte az 1848-ik or. gyűlésen némely nevezetes jogviszonyokban tettek választatást melyek különösen a felelős ministeriumot létesítették, az országgyűlési választásokat népképviselőkre alapították s ezzel e jogokat a nem nemesekkel is megosztották, azon közjogi vizsgálódás tárgyait képezendik, melyet az 1848-ik törvények jogi természetére

nézve tartani szükségesnek tekintünk, s melyekről azokból lejjebb leend szó,

A magyar országgyűlés hatásköre.

Az imént elősorolt törvények világos tanúságot tesznek az iránt, mikép Magyarországnak a valódi alkotmány szentesített törvények és pedig viszonyos, két oldalú kötvényekül tekinthető alaptörvények által biztosított, melyeknek érvénye s létele az erőszak s önkény hatalma által megsemmisíthető nem vala.

A legfontosb közjogi kérdés tehát a körül forog, hogy melyek azon jogok, melyek a nemzet alkotmányát képezik? Vagy mivel minden nemzetnél az alkotmányos élet mindenek felett a törvényhozásban, az országgyűlés hatóságában központosul, melyek azon jogok s teendők, melyek a magyar országgyűlés hatáskörét ¹⁾ kiégszítik?

¹⁾ Arra nézve, hogy a magyar országgyűlés, mily elemekből álljon, az 1848 előtti közjogi állapotra nézve szabályzó törvényül az 1608 koron. utáni 1. t. cz. szolgált. Ebben az alapított meg, hogy az ország Rendjei 4 osztályi lakosokból állnak, t. i. főpapokból, mágnásokból, nemesekből és kir. városokból. Aunál fogva határozottat, hogy e 4 renden kívül mások a dietára meg no hivatthassanak. Az 1848-ki törvények ezen közjogi állapotot lényegesen megváltoztatott, a rendiség helyébe a képviselési rendszert állítván. Most tehát az országgyűlés alkotórészeinek meghatározására — a főrendeken kívül — alapul a 48-ki törvények szolgálnak.

E jogok következőkben köpontosulnak.

I A *törvényhozatal* s a törvényekre vonatkozó változtatások. Az 1791: 12. t. cz. mint fent láttuk, ezen alkotmányos jog terjemét s biztosítékait világosan elősorolja.

Innen következtethetni, mikép ezen jog az állam kormányzat minden nemére s körére kiterjed — kivéven a felségnek kizárólag fenntartott jogokat.

Annál fogva a nemzet rendelkezése alá tartozik nem csak a jogi, hanem az összes nemzetgazdászati törvényhozás is az ipar és kereskedelmi ügyekben, közrendőri s pénzügyi dolgokban, s összes politikai közigazgatásban.

A jogi hatáskör pedig nem csak a közjogi viszonyok megalapítására vonatkozik, hová sorolandó különösen a büntető jog, bírósági szervezés is, hanem kiterjed a magán jogi törvények hozatalára s módosítására is.

Az idézett 1791: 12. t. cz. kívül minden — már több század óta kiállított kir. hitlevél e jognak a nemzet és fejedelem közti közösséget tanúsítja, midőn kimondják, hogy kötelezik a fejedelmet az ország törvényei, szabadalmai stb. megtartására, a mint azok értelme és használata iránt a fejedelem s országos rendek között országgyűlésileg megegyezés létesülhetend. Így az 1830: 2. 1792: 2. 1791: 2. 1715: 2. 1731: 2. stb.

Azonkívül számos régibb törvényeink is szentesíték e nemzeti alkotmányos jogot.

Már *Verbőczy* is tanúsítja a legrégibb századok óta e nemzeti jogot, mondván: Midőn a ma-

gyarok még kapitányok s vezérek alatt állottak, azok gyakorlák a törvény alkotás hatalmát; a keresztény hitet azonban felvevén s királyt választván, e jog és felség a sz. koronára ruháztatott, és ezután a királyok a népet összehíván és megkérdezvén, hozták a törvényeket. A fejedelem azonban önmagától és önkényileg, főleg az isteni s természeti jogtól kivételes, és az ősi nemzeti szabadság csorbitásával járó dolgokban nem hozhat törvényeket; hanem csak a nép összehívása s megkérdezése mellett az iránt: hogy oly törvények tetszésükre vannak-e vagy sem? s az *igennel* felelvén, oly határozatok törvényekké válnának. Gyakran azonban maga, a nép is határoz közakarattal olyanokat, mik a köz jó előmozdítására vezetni látszatnak s határozatát írásban a fejedelem elébe terjeszteni kérvén, hogy törvényt hozzon felettük. És ha az azokat szentesíti, szinte törvény erőre emelkednek, és tetteleg törvényekül tekintetnek. (*III. törv. k. II. rész. 3. cz. 1. 2. 3. 4. §§.*)

Az 1527. 3. t. cz. rendeli, hogy minden addigi törvények egy törvénykönyvbe összeszedessenek, a következő országgyűlés elébe terjesztessenek, és csak miután az összes országos Rendek beegyezése hozzájárult a király által szentesíttessenek.

Az 1548. 21. t. cz. szinte azt rendeli, hogy a király által kinevezett törvénytudóktól átvizsgálandó nemzeti jog a dieta elébe terjesztessék.

Az 1550. 11. t. cz. az átvizsgált munkát, mely a megyékből összehívandó jogtudósok által

is tárgyalandó, azután szinte az országgyűlés elébe rendeli terjesztetni.

Ugyan ily értelemben rendelkezik az 1553 : 15 ; 1563 : 3 ; 1606 : 11 ; 1608 : 16 kor. előtt ; 1609 : 69 ; 1715 : 24 ; 1723 : 34 — mely törvényczikkelyek mind bizonyítékai a nemzet törvényhozási jogának.

Több czikkelyek világosan tilalmazzák azt is, hogy az országgyűlési törvényekhez önkényileg adalékok, pótlékok járulhassanak. mint p. o. az 1618 : 28. t. cz. , melyben mondatik : „*additamenta et Diminutiones Constitutionibus seu articulis Statuum et Ordinum Suae Maiestati pro Confirmatione porrectis, aut porrigendis, non committantur.*“

És innen, azon szentesítések után, melyek a magyar nemzetnek az összes törvényhozási jogot biztosítják, könnyű megítélni közjogi természetét azon jogi törvényeknek, a magán és büntető jog körében, melyekkel a nemzet 1849 után országgyűlésen kívül elárasztatott. Ezen rendeleteknek, s rendszabályoknak hazánkra való kiterjesztése legelső alaptörvényeinkkel jött összeütkezésbe — mert törvényesen összegyűlt országgyűlésen kívül, a nemzet befolyása nélkül eszközöltetett.

Ezen fenséges jognak a törvényhozásnak minden időben egyik legkitünőbb tárgyait képező azon reformok létesítése melyek az alkotmányos

lét tökéletesítését és a köz jó tekintetéből az állam működés bármily ágának javítására s kifejlesztésére irányoztatnak.

Országgyűléseinknek ebbeli hivatása már a régibb századokban elismertetett és felfogott.

Már Verbőczy II. r. 3. cikkében mondatik: Maga a nép is olyakat, melyeket a köz jó előmozdítására alkalmasnak vél, köz egyetértéssel elhatároz, és azután a fejedelem elébe terjeszti, hogy törvény erőre emelje."

Az 1588: 4 a köz jövedelmek kezelésének javításáról gondoskodik.

Az 1723: 97. a kir. Helytartó tanács szervezéséről.

Mindenek felette azonban legüdvösebben gyakorlá törvényhozásunk e reform jogát jelen századunk második negyede után, midőn oly nagy buzgalommal lépett fel a volt jobbágyok állapotjának javítására és a hűbériség maradványainak, az osztálykülönbségeknek megszüntetésére. — Az 1832—36-ik országgyűlés törvény cikkelyei valódi fény pontjai törvényhozásunknak. Tovább folytattatott ez, midőn a nem nemeseknek a hivatal és ingatlan birtok szerzésre képesége megadatott és jog körük más tekintetekben is kijebb terjesztett.

Azon törvények, melyek az igazságszolgáltatás javításával a hitelérdekében hozattak, melyek a közlekedési eszközök javítására irányoztattak, melyek a birtok viszonyok okszerű szabályozására intéztettek stb. a nemzet jobblété-

nek, nemzetgazdasági kifejlődésének emelésére feleltte jótékonyan hatottak.

E törvényhozási reformok tetőpontjukat érték a nagy emlékü 1848-ik törvényekben, melyek egyrészt a személy és föld birtok felszabadítása s a köz teher viselés átalánossá tétele és a politikai jogok kiterjesztése által a törvény előtti egyenlőség szent és magasztos elvét valósitani igyekeztek; és másrészt a felelős ministerium szentesítése által alkotmányos életünk biztosítására is nagyszerű eszközt létesítettek.

Ezeket kell jövő alkotmányozó országgyűlésünknek, valamint a következő törvényhozásoknak is szem előtt tartani, hogy azok alapján folytassák a nemzeti átalakulás nagy művét, és a parlamentaris rendszer tökéletes keresztül vitelét.

Az örök szentesítési záradékok érvénye.

A törvényhozási jog gyakorlatának terén nagy jelentőségű kérdésül szolgál, vajjon mily erő és jogi érvény tulajdononitando az u. n. *örök szentesítésű záradékoknak* — *clausulae perpetuae sanctionis*, melyek által valamely törvényhozás azt mondja ki: hogy bizonyos rendeletei, törvényei örökre érvényesek s megváltoztathatók ne legyenek.

Ily törvényeket nemzeti törvénykönyvünk is mutathat fel, mint nevetesen 1486 az 1492. 107. az 1741 : 8. t. cz. Az utóbbi a nemességnek

kiváltságait, szabadságait, melyek különösen az I. r. 9. cz.-ben foglaltaknak, nevezetesen az adók s köz terhektől metességét örökre megalapított-nak nyilváníttja.

Azonban a nemzet legfőbb érdekeinek tekintetéből azt kell mondanunk, mikép ily örök szentesítésü záradékok kötelező erejét elismerni nem lehet.

Nem lehet és nem szabad azoknak több érvényt és jogi erőt tulajdonítani, mint magoknak alaptörvényeinknek. —

Már pedig semmi kétséget sem szenved, hogy a mint az alap törvényeink -- két oldalú szerződésként -- a nemzet s Fejedelen közötti viszonyos egyezés kifolyásaiul szolgálnak s mint ilyenek ugyanazon szabad megegyezés által megváltoztathatók, vagy eltörülhetők Azt tanusítja világosan az 1848 törvényhozásunk, mely előbbeni alap törvényeinket, különösen a politikai jogokban, lényegesen módosította.

Ez okból más egyéb törvényeknek sem lehet örök érvényt tulajdonítani. Ez ellenkeznek a nemzet érdekeivel, mert megkötné kezeit a jövőre, mert lehetetlenítené a reformokat, melyeket az előhaladott korigényei, a polgárisodás szelleme követel, mert akadályozná a politikai viszonyokkal való kiegyezést, mi sokszor a nemzet lételének feltételévé válik.

Nem is lehet belátni, mikép lehessen joga valamely nemzedéknek arra, hogy a jövő törvényalkotási hatóságát korlátozza és így annak

kevesb törvényhozási hatalmat engedjen, mint a melyet ön maga igényel s gyakorol.

A nemzetnek minden időben csak ugyanazon hatalma s fensősége lehet, mely a nemzeti lét összes ügyeinek minden tekintetbeni vezényletére kiterjed, s melyet elvenni, korlátozni nincs joga s hatalma senkinek.

A magyar törvényhozás azt nem is imerte el. Így különösen épen azt a nemesi adómentesség kiváltságát, melyet a 1741. 8. t. cz. örökre érvényesnek nyilvánított, az 1848-i törv. teljeseen megsemmisítettek.

II. *Az adó megajánlási és kivetési jog.*

A nemzetnek ezen joga abban áll, mikép az adó meghatározása országgyűlésén kívül nem történhet; az adót a nemzet beleegyezése nélkül felemelni vagy leszállítani nem lehet, nem annak nemét sem megváltoztatni; a köz adó csak egy országgyűléstől a másikig ajánlatik meg; és csak úgy szedethetik be, mint az országgyűlésen kivettettet.

A nemzetnek mindezen joga, az 1715 : 8 és 1791 : 19 t. cz. folytán, melyeket fentebb egész terjedelmükben közlénk, kétségbe nem vonható. Felhozandó még e tekintetben az

„1827 : 4. t. cz. Ő Felsége biztosokká teszi a KK. és Rendeket, hogy az adózás és bármily nevű közsegélyzés ügye, akár pénzben, akár terményekben, akár ujoncokban álljon ¹⁾ az 1715

¹⁾ A nemzet e fontos jogához oly szorosan ragaszkodott, mikép a kormány még a szükséges várépítések-

és 1791 tör. folytán, de az 1715 és 1741 : 22 t. cikknek az adóra vonatkozó rendelkezése fenn-tartásával — az országgyűlési tárgyalástól sem-mi, még rendkívüli esetekben sem vonható el, és azon adózás országgyűlésileg megállapított ne-mére s mennyiségére nézve országgyűlésen kívül semmi változás sem fog tétetni, hanem az mint egy országgyűléstől a másikig meghatározottat, fog behajtatni.

Ezen törvény azért is fontos, mert az a köz-adózás ügyét épen úgy mint a subsidiumokét átalában az országgyűlés elébe tartozandónak nyilvánítja.

Tehát az adó megajánlása a nemzet kétség-telen joga lévén, annak megtagadása iránti kér-dés, mi különösen a parlamentáris életben a ko-rona ellenében, az alkotmányosság legfőbb biz-tositékaul tekintetik, a közjog általános elvei sze-rint döntendő el.

III. A katonai — honvéderők — meghatáro-zása és kiszolgáltatása.

A nemesi felkelés — insurrectio — képezé a 18-ik századig a honvédelemnek legnevezete-sebb erejét, s arra nézve, melyet igénybe venni a fejedelem joga volt, a kivitel módja és terje-delme az országgyűlés tanácskozása és elhatá-rozása alá tartozott. Ezen honvéderő azonban, mint az ország rendei az 1715. 8. t. cikkelyben

re sem használhatott kézimunkát közmunka fejében, ha csak az országgyűlés fel nem hatalmazá, hogy az iránt a megyékkel egyezkedjék.

önmagok is bevallák, elégtelenné válván, helyét az állandó rendes katonaság váltotta fel.

A nemzetnek erre is megmaradt lényeges befolyása és intézkedési joga.

Az állandó katonaság Magyarország részéről, külön az összes birodalom kötelezettségétől határozottatott meg, és pedig az ország rendjei által akkép, hogy az újabb időkben — 1848 előtt — 12 gyalog és 11 lovas ezredből állt — mintegy 100,000 főig (a jelen század elején még csak 64 ezer) a tiszteken kívül.

A nemzetnek a legujabb időkig kétségbevonhatlanul fenállt azon joga, hogy az ujonczozás által kiegészítendő és ekkép fentartandó magyar katonaság számára a szükséges *ujonczoknak számát és kiállítását módját mindig csak az országgyűlés közbejöttével lehet meghatározni és kiszabni.* — Hasonlóan a katonasági önkényes ajánlatok is az országgyűlés elébe tartoznak. Befolyást gyakorlottak arra is, hogy mily katonaság tartathassék az országban, mire nézve I. Lipót kir. hitlevelének 13. pontja s az 1681. 8. t. cz. határozottan tilalmazza az idegen katonaságnak hazánkban tarthatását és követelék annak kivitelét.

E nemzeti fontos jog újabb korban az 1715. 8. és 1791. 19. többször idézett és fennebb szó szerinti is előadott törvénycikkelyek által minden kétségen kívülé helyezettett, miután benők megalapított, mikép a fejedelem által Magyarországon semmi közsegélyzés és tartozás, nem különösen az ujonczokban sem másként

mint csak az országgyűlés útján követelhető és vehető igénybe.

A magyar közjog által is el van ismerve a fejedelemnek azon felségi joga, hogy mint hajdant a felkelést, úgy azután az állandó katonaságot legfelsőbb hatalmával igazgathassa és kezelhesse, azonban mindazon eszközöket, melyek arra szükségeltetnek, csak hazai törvényeink értelmében alkalmazhatja a foganatosíthatja p. o. az elszállítás, élelmezés stb. iránt. Erre nézve különösen megalapíták törvényeink, hogy az adózó nép a katonaság számára fuvarozással, termény és más kiszolgáltatásokkal tulságosan ne terheltezzék, ne másképp mint csak a törvény-szabta határokig (így rendelé az 1655. 22. 1723. 100. stb. t. czikk) hogy a katonaság által a népnek kár vagy jogsérelmek ne okoztassanak (1808. 11. t. cz.) továbbá hogy a katonai szolgálati idő 10 évnél tovább ne terjedjen (1840. 2.) hogy a kiállítás egyszerre és pedig sorshuzás által történjék, hogy az önkénytesek beszámíttassanak; hogy az ujonczkivétel és felosztás az országgyűlésen megalapított kulcs szerint eszközöltessék; hogy ujonczaink csak a magyar ezredekben szolgáljanak, hogy azokat nem magyar ezredekbe áttenni semmi szin alatt sem legyen szabad.

A nemesi felkelés az állandó katonaság behozatala után még nem szűnt meg, de 1848 után a közteherviselés és ujonczkötelezettség megalapításával megszűnt azon egyedüli alap, mely azt igazolá és fentartá. Ha felkelésnek helye lehet, az csak az egész nemzetre, osztály különbség

nélkül érthető. A *nemzetörtség*, mely az 1848-ki törvényczikk által államintézményeink közé törvényes uton és módon behozatott, a nemesi felkelést pótolandja.

A határvidéki katonaság feletti rendelkezés a magyar király kizárólagos jogai közé tartozik, de számos törvényeink vannak (p. o. az 1647. 40.; 1635. 46.; 1662. 13.; 1741. 18.; 1765. 33.; 1807. 25. stb.) melyek azt tanusítják, hogy a határvidék sem állt egészen a nemzet befolyásán kívül, azon s több más törvények a nemzet rendelkezéseiről tevéen tanúságot.

IV. Az ország sérelmeinek orvoslása.

Ez szinte egyik legfőbb hivatása a magyar országgyűlésnek, mint ezt századok gyakorlata tanusítja, századokon keresztül, mindaddig míg csak a nemzetnek joga volt szólhatni és panaszkodhatni — tehát 1848-ig — folytonosan tartván azon jogsérelmek, melyek az ausztriai kormány s befolyása által nemzetünk alkotmányos jogain elkövettettek. Ezen sérelmek — közjogi kihágások s visszaélések által számtalan alkotmányellenes dolgok jöttek ugyan elő, melyekből azonban az illető alkotmányos jog hiányára csak a legnagyobb elfogultság vagy tudatlanság vonhat következtetést. A sérelmes visszaélések gyakorlatából keletkezett tényleges állapot nem képezhető, s nem is képezett rendes jogállapotot, mert a nemzet sohasem szünt meg országgyűlésein az ellen hangosan óvást tenni.

Az országgyűlésnek ebbeli joga — nem említve az 1559. 1563. 1572. 1580. 1587. 1608.

1688. évi törvényeket — különösen az 1659-ki kor. hitlevél 2-ik feltételében világosan meg van alapítva következőkép :

„I. t. cz. 3. §. *Második feltétel* Hogy a sérelmek, melyek ő fensége kormányzatának kezdetéig bármikép előjönnének, ő fensége által mindjárt kormányzása kezdetén *a 6 hó alatt összehívandó országgyűlésen teljesen orvosoltassanak.* Azon sérelmek pedig, melyeket az ország összes Rendei idő folytával ő felsége uralkodása alatt szenvednének, azok mindenik országgyűlésen ugyanazon országgyűlés tartama alatt eltávolíttassanak és orvoslásuk eszközöltessék.“

Az 1723. 7. t. cz. pedig így nyilatkozik :

Minthogy a közországgyűlés tartása az 1659. 1. t. cz. értelmében az orvoslandó sérelmeknek üdvös eszközüül szolgál, azért az az 1715. 14. cz. szerint megtartassék.“

Ily szellemben szól az 1827. 5. t. cz. is és pedig :

„Miután a gyakorlat és századok tapasztalata tanusítja, hogy az országgyűlés tartása az ország üdve és boldogságának legnagyobb előmozdítója, a *sérelmek eltávolításának és megakadályoztatásának pedig üdvös eszközt képezi*; annál fogva biztosíttatnak a Rendei, hogy az országgyűlés megtartásáról szóló törvények mulhatlanul megtartatni fognak.“

V. *A benső zavarok és viszályok kiegyenlítése.*

Ez iránt világos tanubizonytságot tesz a bécsi és linczi békekötvény, valamint újabb korban a vallásszabadság biztositékaül szolgáló 1790. 26.

törv. czikkely; melyeknek fent terjedelmesen közlött tartalmára utasítjuk olvasóinkat.

VI. Azon viszályok elintézése, melyek szomszédokkal a határok iránt keletkeztek.

Ezt tanusítja nevezetesen az 1715. 39. t. cz. mely szerint a szomszédtartományokkal, nevezetesen: Austriával, Morvaországgal, Siléziával, Stiriával, Lengyel és Erdélyországgal létezett határ-viszályok kiegyenlítése végett, a határok bejárására az országgyűlés által biztosok nevezettek ki; kik azt teljesítsék, az iránt ő felségénél jelentést tegyenek, ki az ország Rendeinek igazságot ki fog szolgáltatni.

Igy az 1729. 11. t. cz. mely a szepesi városok visszaállításáról előbbi törvényeinket megerősíti, és egyszersmind rendelkezik azon határ-viszályok eltávolittatása iránt, melyek ugyanazon helyek irányában keletkeztek.

Igy az 1791. 11. t. cz. mely rendeli :

„Ő felsége az ország Rendei előterjesztése folytán a királyi hivatásához tartozónak nyilváníttja, hogy Magyarország s kapcsolt részeinek határai el ne idegenitessenek, mindazon határ-viszályok pedig, melyek a szomszédokkal függőben vannak, vagy nem a törvény útján intézettek el, vagy jövőben keletkezendnek, országgyűlésileg kinevezendő biztosok által, hozzájuk járulván az illető tartományok részéről ő felsége kinevezettjei is, mindjárt az országgyűlés végeztével megvizsgáltaassanak, s a felek kihallgatásával kiegyenlitessenek, és az elvont részek habár azon szomszéd tartományok adótáblázataiba be-

vezetettek is, királyi hatalom által visszaadásának.”

VII. Az indigénák és a kiváltsággal felruházott sz. k. városoknak törvényczikkelyeibe való beiktatása.

Az 1550. 77.: 1729. 11.: 1790. 11. stb. tör. czikkelyeink bőven tanusítják.

VIII. Nádor és koronaőrök választása.

Mellőzve számos ebbeli törvényeinket (p. o. 1622. 33. 1638. 1. 1659. 1. 1681. 2. stb.) melyek a nádor választási jogról rendelkeznek, megemlítjük csak az 1608. kor. előtti 3. t. czikkelyt, melyben mondatik: Ugyanazon KK. és Rendekek a nádorra nézve elhatározzák, hogy ő felsége kettőt jelöljön ki a katkolikus statusból és kettőt az evangelikus vallásfelekezetből, kik közül azok egyikét az Ieten segélyhívása mellett a legalkalmasabbat megválasztandják. És ha az elhunyt, helye betöltése végett ő felsége megtartandja, hogy egy év lefolyása alatt új nádor választása végett közországgyűlést hivand össze. (1. §) És ha ezt ő felsége nem tenné vagy tenni nem akarná, akkor az ország birájának, vagy ennek nem létében a tárnokmesternek teljes és mindennemű hatalom adatik (méltósága és hivatala elvesztésének terhe alatt) a nádorválasztási külön országgyűlést ki hirdetni s összehívni.”

A koronaőrök választásáról az 1464. 2.; 1500. 23.; 1715. 37. stb. t. czikkelyek rendelkeznek.

Az utóbbi czikkely mely Nádasdy Tamás és Kolonics Adám grófoknak koronaörökké lett megválasztatását bizonyítja, egyszersemind biz-

tosítja előbbi törvényeink alapján azt is, hogy a sz. korona bent az országban tartassék, biztos helyen, s helyéről csak veszély esetében és csak a nádor tudtával vitessék máshova.

Sőt az országgyűlés jogai s hatáskörébe tartozik.

IX. A *kirdly választás* is — azon esetre ha az austriai jelenleg uralkodó család a Sanctio Pragmatica értelmében kihalna.

Az alatt pedig a *kirdly koronázás* tartozik minden trón örökös esetében az országgyűléshez, mint ezt az eddig is közlött s lejjebb a koronázásról szóló törvényeink tanúsítják.

X. A *külggyek elintézésére* s hadüzenetek eszközésére való befolyás, mint ezt tanúsítja az 1681. 4. t. cz.

Megjegyzendő még, mikép a magyar országgyűlés hatásköre az előbbi századokban az imént előadottaknál még terjedtebb volt. Így oda tartozott nevezetesen

A *felség sértés és hűtelenség* eseteinek megapitása s azok felletti bíraskodás. Az országgyűlés ebbeli jogát tanúsítja nevezetesen II. Ulászló 1495-i II. decretuma 3. t. cikkelye mely ekkép rendelkezik:

„Hogy ha ő Felsége valakit a honlakosok közül hűtelenség vétségében elmarasztalni kívánná, akkor bizonyos időre országgyűlést hívjon össze, a melyre az is, ki ellen hűtelenségi vád emeltetik, személyes s nem meghatalmazott általi

megjelenésre külön levél által meghivatassék, (1. §.) Ki ha megjelenik s magát kitisztázhajja, jól van; természetesen ha nem jönne, vagy megjelenvén bár, magát ki nem menthetné, nótában vagy hűtelenségi büntetttben elmarasztassék (2. §.)

Igy rendeli *Mátyás király II. decret 3. cikkelye* is t. i. „Hogy mi az ország lakosai közül valakit vagy többeket, a főpapok és országbároi tanácsa nélkül nótában vagy hűtelenség büntetében el ne marasztalhassunk.“

Továbbá az 1478. 10. t. cz. szerint a király a főpapok, országbároi és nemesek közül nem száműzhetett vagy fogathatott el, ha csak nem az ország Rendjei ítélete folytán.

Az 1606. 2. t. cz. folytán a városok elleni panaszok az országgyűlés ítélete alá tartoznak.

A káptalanok s konventek pecséjeit s jegyzőkönyveit visszaadni vonakodók a kir. Fiskus felléptére az országgyűlés elébe idezendők voltak (1622. 15).

A templomok s parochiák elfoglalói az első bírótól az országgyűlésre fölebbezhetének birton kívül (1647)

HATODIK FEJEZET.

A király megkoronáztatásáról.

**1687. 2. t. cz. 1741. 4. t. cz. 1723. 1. t. cz.
4. §. II. Ferd. III. Károly hitt. 5. §.
1791. 2. t. cz. (koronázási hitlevél) s
1791. 3. t. cz.**

Már államrendszerünk alapítója, sz. István királynál a megkoronáztatás a királyi hatalom elnyerésének és kezdetének jelvényeül, tanuságául vétetett.

Azóta történelmünk összes századain át minden királyainknál lényeges kellékül szolgált a koronáztatás a királyi szék elfoglalására. Ez a folytonos gyakorlat által szentesített szokás lőn, mi később törvények által is megalapított s örököltetett.

A mi jelen — 1848. előttre visszamenő jogunkat illeti, világos törvényeink értelmében a megkoronáztatás oly kelléknek tekintendő, mely a felségi jogok gyakorlatára, tehát a királyi legmagasb hatalom bírására elkerülhellen szükséges.

Kimondatott ez már a hármas törv. I. 4. 9. czimjében is, de később is, mint nevezetesen az 1741. 4. t. czikkelyben — tehát az *austriai uralkodás* alatt is — hol ez áll: *Suprema tamen Potestas, privilegiorum item collatio et alia jura Maiestatica velut de lege Regni, solis legitime coronatis Regibus competentia, penes solam coronatam Regiam Maiestatem remanebunt.* („A legfelsőbb hatalom, és a kiváltságok adományozása és a többi felségi jogok, mint az országos törvények szerint csak a törvényes megkoronázott fejedelmeket illetők, csupán a megkoronázott felség mellett maradandnak.“) Ugyanezen felségi hatalom kifolyása a törvényalkotás is, miért az 1791. évi 12. t. cz. világosan mondja: „*Magyarországban és kapcsolt részeiben a törvényhozatala, eltörlése és magyarázatának hatalma — az 1741. 8. t. cz. épségben tartásával — a törvényesen megkoronázott fejedelmet s az országgyűlésen törvényesen összegyűlt ország rendjeit illeti közösen stb.*

Ez szerint alkotmányos jogunk értelmében a felséget s felségi hatalmat teljesnek s így a királyi uralmat és országlást kellő kellékekkel ellátottnak nem tekinthetni, míg a király megkoronáztatása törvényes módon nem eszközöltetik.

Különbeu magok azon törvényeink, melyek kétségtelenül alaptörvényeinket képezik, mulhatlanul megkívánják a király megkoronáztatását.

Igy az 1687. évi 2. törv. czikk, mely mint fent láttuk, valódi alaptörvényül szolgál, egyzersmind a koronázásról rendeli: *et erga semper*

totiesque quoties eiusmodi inau guratio instau randa erit, praemittendam praeinsinuatorum ar ticularum Diplomaticorum acceptionem seu regiam assecurationem, deponendumque supe rinde Juramentum in ea qua a Majoribus suis praestitum esset forma diaetaliter intra hoc Re gnum Hungariae rite coronaturi..

Tehát az örökösödési rendet megalapító alaptörvény a megkoronáztatás — és pedig ősi formájában — kellékül és feltételül tűzte ki.

Átalában minden királyi hitlevelek, melyek szinte kétségbevonhatlan alaptörvényt képeznek, különösen az austriai ház fejedelmei alatt, min dig megerősítik és szentesítik a koronázás lé nyeges kellékét mint nevezetesen *II. Ferdinand* hitlevele, melynek 5. §-ban mondatik: Nos in Regem juxta antiquam consuetudinem et liber tatem eorum semper observatam unanimi con sensu rite eligere proclamare invocatoque nu minis divini auxilio *Coronare* promptos paratos que fore, declaraverint.“

Ugyanezt rendeli és tartalmazza *III. Károly* hitlevele is, melynek 5. §. azt mondván: *Primo quod praeter ab antiquo deductam haereditariam Regiam successionem Coronationemque, in reliquo universus libertates immunitates stb. confirmatas observabimus stb.* a 8. §-ban megalapítja: Ut praemissum est quoties eiusmodi *Inauguratio Regia* instauranda erit, toties haeredes nostri masculi futuri neo coronandi haereditarii Reges praemittendam habebunt praesentis assecuratio nis acceptionem stb.

Ugyanez ismételtetik és újra szentesítettik M. Terézia, II. Lipót, Ferencz s Ferdinand kir. hitleveleikben.

A III. Károly királyunk alatt szentesített 1723. évi alaptörvényt képező I. cz. 4. §-ban hasonlóan kimondatik: Ita ut illa vel masculus eiusdem haeres eodem successionis jure etiam *pro infallibili Rege Hungariae habeatur et coronatur.*“

Ezekből is világosan kitetszik, mikép a megkoronáztatás a felségi hatalom lényeges feltételeül tekintendő, és így azon törvények, melyek felette rendelkeznek, valódi alaptörvények. Legvilágosabban tanúsítja ezt — ha még szükséges — az 1791. 3. t. cz. mely így szól: Ad penitus e medio tollendum omne dubium, quod ex tenore quorundam verborum acceptati a Sacrat. Regia Maiestate et extradati inauguralis diplomatis, *de coronatione per haereditarios Reges Hungariae suscipienda, contra fundamentales Regni leges obmotum est, futurisque temporibus obmoveri posset, clementer annuit* Caes. Reg. Apost. Maiestas *ut inauguratio coronatioque Regia cum singula Regiminis mutatione intra sex mensium a die obitus defuncti Regis computandum spatium, ritu legali inominasse suscipiatur* salvis tamen intermedio tempore omnibus juribus haereditarii Regis, quae ad publicam, constitutionique conformem Regni administrationem pertinent, salvis non minus eidem Regi debitis homagialis Fidei Obligationibus; privilegiorum nihilominus Collatione im-

posterum quoque penes solam legitime coronatam Regiam Maiestatem permansura.“

Ebben világosan kimondatik, *hogy alaptörvényeink rendelkeztek a koronázatás kellékéről*, mert az idézett törvényczikk épen azon kételyek eltávolítására hozatott, melyek azon alaptörvények ellenében keletkeztek vagy felmerülendnek. Világosan kimondatik egyszersmind a megkoronázatás szüksége, *sőt megalapittatik általa, hogy annak az országlds változásától 6 hó alatt meg kell történnie.*

És épen azért ezen 1791. 3. t. czikketj is alaptörvényünknek kell tekintenünk, minthogy oly kellék s feltételről határoz, mely Magyarorszában a királyi felség törvényes lételére mulhatlan szükséges.

A meg nem koronázatás következményei.

Törvényeink és pedig sarkalatos nemzeti jogainkról szóló alaptörvényeink Magyarorszában a királyi felség teljességére mellözhetlenül megkivánják a megkoronázatás feltételét.

Másrészt a Sanctio Pragmatica által behozott s megalapított örökösödési jog folytán a magyar sz. korona s királyi trón azt illeti, ki az elhunyt király után arra az örökösödési rend szerint hivatva van. Ezen örökségi jog változhatlan és mellözhetetlen.

Mig tehát törvényeink csak a megkoronázott fejedelmet ismerik el királyi felségnek, addig az

öröködési törvények a trónt átruházzák minden-
kire, ki az örökösödésben következik.

Kérdés tehát : hogyan egyeztethető össze
ezen két közjogi feltétel, és vajon az örökösö-
dési jog mellett van-e még a koronáztatásnak
lényeges szükségessége ?

Kérdés továbbá : hogy annak, ha a megko-
ronáztatás elmulasztatnék, mily közjogi követ-
kezményei leendnek ?

A fentebbi törvényekből a következő köz-
jogi eredmények állnak elő :

A megkoronáztatás szükséges kellék ;

de azon austriai főherczeg, kire az előbbi
király elhaltával az örökösödési jog rendje sze-
rint a királyság jut, törvényes uralkodónak el-
ismerendő ;

azonban az előbbi király elhunytától számi-
tandó hat hó alatt köteles magát megkoronáz-
tatni ;

azok, melyeket e hat hó alatt királyi hatal-
mánál fogva intézkedik, ki nem terjeszkedhetve
a kiváltságok osztogatására — különben tör-
vényes erejűeknek tekintendők ;

csak hogy azon feltétel alatt, hogy országlása,
kormányzása az ország alkotmányának, tehát
törvényeinek megfelelő legyen ;

ha tehát oly intézkedéseket tesz azon 6 hó
alatt, melyek az ország alkotmányos jogait sér-
tik, azokkal ellentétben állanak, azok nem
leendnek érvényesek, tehát azok megsemmisi-
tendők ;

valamint másrészt ha az utolsó trónüresedéstől 6 hó alatt a megkoronáztatást nem eszközöltetné, a 6 hón túl terjedő időszak állapotja és intézkedései érvényeseknek és törvényeseknek nem tekinthetők.

HETEDIK FEJEZET.

Az ország területi épségéről s fentartásáról szóló alaptörvények.

Valódi alaptörvényeink közé sorolandók azok is, melyek országunk területi épségének fentartását biztosítják.

Ilyen újabb időkben M. Terézia koron. hitlevelének 5. §.-ban foglalt 3-ik cikk, mely világosan rendeli és szentesíti, hogy Magyarországnak s hozzá kapcsolt tartományoknak mind azon részei, melyek visszaszerezettek, vagy Isten segélyével ezentúl visszaszereztetni fognak egészen az országhoz és kapcsolt részeihez a kir. eskü értelmében visszacsatoltassanak.

Ezzel kapcsolatban biztosítatik az ország, hogy határaiból, s hozzá tartozó részeiből mi sem idegeníttethetik el. *Fines Regni nostri Hungariae* — foglaltatik M. Terézia kir. esküjében — *et quae ad illud quocunque Jure aut titulo pertinent, non abalienabimus ac minuemus, sed quoad poterimus augebimus, et extendemus* stb. stb.

Hasonló tartalmú I. Lipót kir. hitlevelének 12. §. is, mely így szól: *Undecima Ceditio*: Quod metas Regni Hungariae et Partium ei subiectarum non abalienabit imo differentias ratione metarum cum Polonis, Silesiis, Moravis et Austriacis, nec non Stirianis, Carinthis, Carniolis, exertas et vigentes, omni Studio ac ope Serenitas sua componet, determinabit aut recuperabit. A 16. §. ban pedig szentesítettik, hogy Lubló vára tartozékaival s a 13 szepesi városokkal, melyek az ország tetemes kárával és sérelmével a Lengyelek által biratnak, vissza fognak szereztetni.

III. Ferdinand hitlevele 12. 15. 16. §§. ban ugyanezek köttettek ki és köteleztettek; valamint III. Károly hitlevelének 7. §.-ban is ugyanazon biztosítás foglaltatik, melyet fent M. Terézia hitleveléből idéztünk.

Azon biztosítás hasonlóan, hogy az országnak semmi része sem fog elidegenítettetni; sőt az elesett birtokok lehetőségig vissza fognak szereztetni és csatoltatni — *non alienabimus nec minuemus, sed quoad poterimus, augebimus et extendemus* — ezen feltétel rendesen minden kir. esküben is, mely a királyi hitlevélre letétetni szokott, bennfoglaltatik.

Ennek kifolyásául szolgál az 1836. 21: t. cz. mely Kraszna, Közép Szolnok, Zaránd megyéket, Kővár vidékét, Zilah városát Magyarországhoz visszacsatoltatni rendeli; és az 1848. VI. t. cz., mely annak foganatosítását szentesíti. Ilyen az 1848. VI. t. cz. is, mely Erdélynek Ma-

gyarországgali egyesítését szentesítette. Mert mindezen területek Magyarországhoz tartoztak, annak kiegészítő részei valának — tehát alaptörvényileg ahhoz visszacsatolandók valának. *Sajnos hogy ezen alaptörvényünk — mint több mások is — még jelenben sincs valósággra emelve, még mindig teljesítettlenül vesztegel.*

NYOLCZADIK FEJEZET.

Az 1848-ki törvények közjogi tekintete.

I. Általános szempontok.

Midőn Magyarország alaptörvényeit és ezekben a nemzet sarkalatos jogait taglaljuk és ismertetjük, lehetetlen, hogy kiváló figyelemmel s kegyelettel meg ne emlékezzünk azon törvényekről is, melyek mint 1848-kiak az összes nemzet által mint a nemzeti szabadságok valódi szent ereklyéi tekintetnek s tiszteltetnek.

És lelkiismeretesen megvallva, nem ok nélkül.

Ezen törvények részint kimondották és szentesítették azon nagyszerű, azon magasztos elveket, melyek a nemzet összes testrészeit a jogokban egygyé összeolvasztják, és így az osztályok közötti gyűlöletes különbségeket lerontva, valódiilag egy nemzetté alkotják; részint magokban rejtik azon magvakat, melyekből a jogegységnek és egyszersmind a nemzeti szabadságnak elemei foghatnak kicsirádzani.

Az, hogy nemzetünk a művelt európai államok sorába léphessen, az hogy a polgárisodás dicsőségére érdemesítettessék, csak oly törvények által eszközölhető, melyeket 1848-i törvényhozásunk alkotott.

Nem kereshetők egyebükt azon források se, melyekből egyedül lehető a nemzeti vagyonság kifejlődésének, a nemzeti jólétnek, a közboldogságnak kiszivároghatni.

Azon elemek, melyek a nemzetnek mind szellemi mind anyagi haladását és felemelkedését eszközölhetik, valódilag legelőször csak 48-i törvényeinkben vannak lerakva. Az előbbi törvényhozások, és pedig főleg az 1836-i és 1844-i lelkesen megkezdették ezen átalakulási műtétet, de a kezdeményezésnél tovább alig is haladhattak, egy későbbi kornak hagyván fel, hogy a szerencsés viszonyok és események hatálya alatt a nagyszerű munkát bevégezhessek.

Ugyanily fontosságot kell tulajdonitanunk a 48-i törvényeknek a politikai jogosultság tekintetéből is.

Azon törvények, melyek a királyi eskü és hitlevelek szentesítéseivel a nemzetnek, illetőleg egy részének, alkotmányos jogokat, és az austria tartományokkal kapcsolat után politikai önállást, és minden alárendeltséget, s beolvasztást kizáró függetlenséget biztosítottak, melyek tehát a nemzetnek mint ilyennek saját nemzeti létet biztosítottak, tökéletesb kifejlődésüket és valóstításukat csak a 48-i törvények üdvös szabályaiban találhatják fel.

Mind oly szempontok, melyek a közelgő s az alkotmányos életünkre s kifejlődésünkre nagy jövőjű országgyűlés küszöbén, nagy mértékben igényelik, hogy a 48-ki törvényekre, mint azon alkotmányos lét új alapjaira kiváló figyelmet fordítsunk.

E tekintetből két feladatot tűzünk ki rövid fejtegetésünk s közjogi vizsgálódásunk tárgyává :

először mily elvek alapították meg a 48-i törvényekben, melyek az alkotmányos és társalmi életben a korszerű átalakulás és szabadelvű kifejlődés alapjaiul tekinthetők ;

másodszor : mily közjogi tekintet alá veendők ezen 48-i törvények, s nevezetesen : vajjon azok oly alaptörvényeknek mint az eddig előadottak, tekinthetők-e ?

II. Az 1848-i törvények alapelvei.

Az 1848-ki törvények oly elveket szentesítettek, melyekre a nemzeti lét kifejlődhetése és egy szebb nemzeti jövő alapjai biztosan lerakhatók. Ezen elvek nagyszerű reformot képeznek mind a társalmi életben, mind a szorosan vett alkotmányos rendszerben.

A társalmi életre vonatkozólag megszüntették azon bilincseket, melyek a földre és személyre a keresetre s tulajdonjogra nehezedének, megsemmisítették a különféle kiváltságokat és jogkülönbségeket, melyek osztályt osztály ellenébe állítottak, és a nemzeti testet szerteszaggatták.

Az alkotmányos életben pedig megalapított-

ták azon jogokat, melyek nélkül az alkotmány egy nemzetnél sem lehet biztos és valóság.

Ez elvek, melyektől saját kárunk nélkül nem szabad eltérnünk, hanem inkább azokat még tovább kellend fejlesztenünk s tökéletesíteniünk, a következők:

1. *A közös teherviselés* a mint azt a VIII. t. cz. mondotta ki, midőn világosan rendeli „Magyarország és a kapcsolt részek minden lakosai, minden közterheket különbség nélkül egyenlően s aránylagosan viselik.“

Midőn e törvény világosan s határozottan minden közterhekről szól, akkor természetesen nem csak az adóknak, hanem más egyebeknek, u. m. a katona kötelezettségnek, közmunkáknak stb. terhét is közössé tette.

Hogy ezen elvtől törvényhozásunk semmikor sem térjen el, hogy azt semmi tekintetben meg ne csorbitsa, nem csak jogosság igényei követelik, melyek meg nem engedhetik, hogy azok, kik az államban az egygyüttlét javadalmiban egyformán részesülnek, a közterhekben is egyenlően ne osztozzanak; hanem azt teszik szükségessé a társalom legfőbb érdekei is, melyek a közboldogulás, anyagi kifejlődés szempontjából tetemes csorbulást szenvednek mindenütt, hol bizonyos osztályok a teherviselésre nézve kedvezményekben részesültek.

2. *Az urbériség megszüntetése.*

A IX. t. cz. ugyanis megalapította „hogy az urbér s azt pótló szerződések alapján eddig gyakorlatban volt szolgálatok, (robot) dézsma és

pénzbeli fizetések e törvény hirdetésétől fogva örökösen megszüntetnek.“

Ez által szabaddá tétetett a személy, mely a volt jobbágynál az urbériség folytán különösen az urbéri munka kötelezettsége által tökéletes alárendeltségben szenvedett; és ezen felszabadítás által az ipar és szorgalom is szabaddá tétetett, felmentetvén bilincseitől, melyek a robottól elválhatlanok valának. De mi nem kevésbé fontos, szabaddá tétetett a föld is, mely a volt urbéreseknél szinte a földesuraságnak s rendelkezésének volt alávetve. Ez által megalapított minden osztálynál a szabad földtulajdon, mely nélkül a földművelés, a mezei ipar nagyobb kifejlődésre és virágzó állapotra még sehol sem emelkedhetett.

Az urbériség megszűnte által tehát a polgári szabadságnak nagy fontosságú elemei s feltételei hozattak létre, t. i. a személy és tulajdon szabadsága.

3. Az *ösiség megszüntetése* a XV. t. cz. alapján, melynélfogva a tulajdonjog az ingatlanok nagy részére nézve teljes érvényre emeltetett, midőn a nemesi ingatlan jószágokról való szabad rendelkezés lehetővé tétetett, és megszüntettek azon korlátok is, melyek a kir. fiskus tulterjesztett örökösödési joga folytán léteztek.

Valamint akkor, midőn az urbériség eltörlése által a volt jobbágynak földbirtoka szabaddá, szabad rendelkezésüvé tétetett, úgy akkor midőn az ösiség megszüntetett, a nemesi jószágok is felszabadítottak a szabadrendelkezhetőség bilin-

csei alól, a társalmi kifejlődésnek egyik legfőbb alapja szereztetett meg. Mert a magasb fokra emelendő iparnak, szorgalomnak, a mezei gazdaszat tökéletesítésére szükségelt beruházásoknak, a gazdaszati iparral járó különbféle vállalatok létesítésének, lényeges és elkerülhetlen feltétele az oly tökéletes tulajdonjog, mely az illető vagyronról és hasznairól korlátlan rendelkezhetést engedjen meg — mi azonban a volt jobbágyok földbirtokánál az urbériség miatt, a nemeseknél pedig az ősiség folytán merőben lehetlenné tétetett. És itt rejlettek a mezei gazdaszat, a földmivelés hátramaradásának legfőbb okai.

4. *A jog s törvény előtti egyenlőség*, mely különösen a X. s XXIII. t. cikkely által szentesítetett, midőn az urbéri bíróságok megszüntetvén s a városi bíróság s hatóság irányábani kivételes állapotok is eltörültetvén a bíróságok közössé s így a bíróság s törvénykezés előtti egyenlőség valósággá alakittattak.

Ezen jogegyenlőség valósítására működik a XXI. t. cz. is, mely t. i. a vallásfelekezetek jogegyenlőségét alapította meg.

5. *A népképvisélet létrehozatala* midőn az V. t. cz. az alkotmányos jogok legfontosbikát, az országgyűlési követek választhatási jogát, mely addig a nemesség és némely kiváltságos rendek kizárólagos jogát képezé, a nép minden osztályára kiterjesztette, s így eszközölte, hogy az országgyűlésen ne csak egyes osztályok, hanem az egész nép képviselve legyen.

6. *Az országgyűlésnek évenkénti tartása*; mi-

dön a IV. t. cz. rendelé „Az országgyűlés jövőben évenként és pedig Pesten tartandván üléseit, az évenkénti ülésre az ország Rendeit Ő Felsége minden évben, és mennyire a körülmények engedik, a téli hónapokra hivatandja össze. És a képviselők három évig tartandó egy országgyűlésnek mindhárom évi üléseire választatnak.“

7. A *felelős ministerium alapítása*; midőn a III. t. cz. azt határozta: hogy Ő Felsége s az ő távollétében a nádor s kir. helytartó a végrehajtó hatalmat a törvények értelmében független magyar ministerium által gyakorolják, s bármely rendeleteik, parancsolataik, határozataik, kinevezéseik csak úgy érvényesek, ha a Buda-Pesten székelő miniszterek egyike által is aláíratnak. Es a ministeriumnak mindenik tagja mindennemű hivatalos eljárásáért felelős.

Ezen elvek, melyek az 1848-i törvényhozában irányadóul szolgáltak, eléggé tanusítják a 48-i törvényeknek nagyszerű jelentőségét. Azok a magyar alkotmánynak és jogviszonyoknak alapjait gyökerestül megváltoztatták. A személyjogoknak más alakot adtak, a birtokviszonyokat új rendszerre fektették.

Ezeknél fogva az *arany bulla*, mely a nemzeti szabadságnak, kiváltságoknak és politikai jogoknak leglényegesebb forrását képezé, teljesen átalakított, lényegében megváltoztattatott, mint lényeges módosítást szenvedtek mindazon későbbi alaptörvények is, melyek a nemzet alkotmányát s közjogi viszonyait szentesíték.

A mi az *arany bulla* lényegét s ennek felfor-

gatasát illeti, abban fő elemet képezett az *általában szentesített politikai szabadság*, mely már első királyunk által adatott, s melyhez ellenmodási sőt ellenállási jog is kapcsoltatott. Ezen alkotmányos szabadság azonban csak a nemességnek — servienteseknek — adatott; míg ellenben a 48-i törvények azt — az országgyűlési képviselőlet joga által — az egész népre, a nemzet minden osztályaira kiterjesztették. Az arany bullának azon pontja tehát 48 után érvényesnek többé nem tekinthető.

Egy másik lényege azon biztosíték, miszerint *idézés s elítélés nélkül senki el nem fogatthatatik, rendes bírósága előtt senki el nem vonatthatatik*. Azonban e jog is, mely a polgári szabadságnak egyik legfőbb biztosítékát képezi, csak a nemességnek adatott meg, mely kiváltságos helyzet a 48-i törvényhozás szellemével s lényegével össze nem férhet. Az nem mondotta ki ugyan határozottan s világosan a törvény előtti egyenlőséget; de oly intézkedéseket tett, és oly elveket állított fel, melyek a törvény és jogegyenlőséget szükségkép magokban foglalják. Midőn ugyanis az 1848-i törvények az urbéri viszonyok eltörlése által a volt jobbágyok személyét és földjét szabaddá tették, midőn a földesuri hatóság iránti alárendeltségből kiszabadították, midőn falukon s városokban a bírósági kivételeket megszüntették s a bíróság előtti egyenlőséget kimondották; akkor azon törvények az osztályok közötti különbségeket is lerontották, és így a törvény előtti jogegyenlőséget is megalapították.

Ezen jogegyenlőség annál inkább feltételezendő 48 után, minthogy a polgári jogoknak legfőbbike, a követválasztási jog is kiterjesztetett a nép összes osztályaira.

Ha pedig ily jogegyenlőség létesítettett a 48-i törvények által, akkor abból önkényt következik az is, mikép az arany bullának fent idézett biztosítéka sem lehet többé egy osztálynak kiváltsága, hanem a 48-i törvények alapján az a nem nemesi osztályokra is kiterjesztettnek tekintendő. Mert azon biztosíték kiváltságos állása nem lehetne összhangzásban azon törvény előtti és valódi jogegyenlőséggel, melyet a 48-i törvények kétségen kívül megalapítottak.

További kiváltság, mely az arany bullából származott az is: mikép a *szabad birtok rendelkezési és tulajdon jog* különösen a nemeseknek biztosított. Miután azonban az urbériség eltörlésével a földbirtok a volt jobbágyoknál is teljesen szabaddá tétetett, természetes, hogy a 48-i törvények után a szabad birtok rendelkezési jog szinte minden osztályt illet, mi által ismét lényeges pontjában szenved az arany bulla változtatást.

Végre az arany bulla a nemesi osztálynak teljes *közteher mentességet* biztosított. Láttuk azonban fentebb, mikép e tehermentesség a 48-i törvények által végkép eltöröltetett, a teherviselés közössége szentesítettén.

Az arany bullán kívül azon alaptörvényeink, melyek alkotmányos jogainkról s a közjogi viszonyokról rendelkeznek a 48-i törvények által

szinte lényeges változtatást szenvedének, a mennyiben a nemzetnek azon *önkormányzata s politikai függetlensége*, az austriai örökös tartományok irányábani önállása, a köz élet s törvényhozás minden nemében, mely az előbbi alaptörvények által biztosított, azok értelmében testületi hatóságok által gyakoroltatott, melyeknek felelőssége a nemzet s azt képviselő or.gyűlés irányában nem létezett; ezen önkormányzat a 48-i törvények által felelős ministerium által rendeltetett gyakoroltatni, minélfogva a kormányzatot kezelők felelőssége is szentesített.

Ily változatokat idéztek elő az 1848-i törvények.

III. A 48-i törvények alaptörvényi minőségének kérdése.

Nem csekély fontosságu azon kérdés: vajon a 48-i törvények, melyeknek főbb szabályait s intézkedéseit fentebb megismertettük, tekinthetők-e már jelenben is alaptörvényeknek vagy sem?

Nem szükség mondanunk, mikép a szentesített törvények és az alaptörvények között lényeges különbség forog fenn.

Az, hogy a 48-i törvények érvényes törvényeknek tekintendők-e, némelyek által némileg kétségbe vonatott ugyan, de közjogilag még be nem bizonyított, s nem is fog bizonyítani. Mert azon törvények törvényesen összehívott országgyűlésen hozattak, és azután annak rende

szerint ő Felsége által szentesítettek. Érvényük tehát minden kétségen kívül esik.

Az azonban, mi a törvény érvényességét eszközli, még nem elég arra, hogy az alaptörvénynek is tekintethessék.

Az is való, hogy a 48-i törvények a nemzet sarkalatos jogairól rendelkeznek, mint nevezetesen a képviseleti jogról, a kormányzat módjáról, a kormány felelősségéről stb. Ez azonban szinte nem elég még az alaptörvényi minőség előállítására.

Vannak számos törvényeink, melyek szinte nagy fontosságu, valódi sarkalatos jogokról intézkedtek, de azért még sem soroltattak az alaptörvények közé.

Ilyen különösen az *I. rész 9. cikke*, mely a nemesség legfőbb szabadságait s kiváltságait szentesítette. Innen azonban csak az ismertetett el, hogy e törvény a nemzet sarkalatos jogairól szól, de nem az is, hogy azért már alaptörvény nyé is vált légyen. Azon okból az I. r. 9. cz. a magyar közjogban az alaptörvények sorában nem szokott megjelenni.

Azon törvényeink, melyeket fent már elősoroltunk, s melyekben a nemzetnek az országgyűlésen gyakorlandó jogai foglaltatnak, szinte sarkalatos jogokról szólnak, de azért szinte nem soroltatnak az alaptörvények közé.

Azon kívül, hogy a törvény a nemzet sarkalatos jogait tartalmazza, megkívántatik az alaptörvényi minőségre még az is, hogy oly kellék-

kel birjon, melyek kitűnőbb szentesítést eszközöljenek. Ilyen az p. o. hogy későbbi törvényekben alaptörvényeknek nyilvánitassanak, s mint ilyenek megerősitessenek, mi történt p. o. az 1827. 3. t. czikkben; vagy hogy a fejedelem s nemzet közti viszonos egyezkedés és szerződés kellékeit mutassák elő, mint a bécsi s linczi békekötések, s mint általában a koronázási hitlevelek; vagy hogy oly feltételekről szóljanak, melyek a fejedelem s nemzet közti közjogi viszonynak lényeges feltételeül tekintendők, mint a koronázás, törvényes örökösödés, mi nélkül törvényes királynak senki sem ismerhető el.

Már pedig ily kellékeket a 48-i törvényekben fen nem találhatunk. Az erősebb szentesítésnek, az alapul vehető szigorúbb kötelezettségnek azokban semmi nyoma.

Azonkívül, mi különösen figyelembe veendő, a 48-i törvényeknek nagyobb közjogi súlyát, milyen az alaptörvényeknél feltalálható, tetemesen csökkenti az, mikép azon törvényeknek majd mindenike csak ideiglenes törvényt képez, mint ez azokban maga az országgyűlés által világosan ki van mondva.

Már pedig az alaptörvényeknek egy fő tulajdona s következménye a tartósság. Ha bár az örök érvényesség záradékát kötelezőnek nem tekintjük is, azt még is el kell ismernünk, mikép az alaptörvények épen fontos közjogi tartalmuk folytán, valami rövid időre, ideiglenesen nem hozattathattak, s nem is hozattak soha. Azok

mindig oly szabályt s intézkedést szentesítettek, melyet mindenki szorosan megtartani köteleztessék, mely megváltoztatható ne legyen, mely a fejedelem s nemzet közti jogviszonyokban állandó alapul szolgáljon. — Ezen kellékeket pedig az ideiglenesség tulajdona végkép kizárja s lehetleníti

Minden alaptörvényeink olyanok, melyeket nem csak az élő fejedelmek szentesítettek, hanem ezek azoknak megtartására még utódait is lekötöztették. Ez a 48-i törvények ideiglenessége által kizáratott.

Az igaz, hogy van egy-két törvény közülök, melyek ideigleneseknek nem nyilváníttak, miután azonban a többi ideiglenesen hozottnak mondatott, ennek a nem ideiglenesen hozottakra is oly befolyást kelle gyakorolni, mely az állandó tartósság és szentesítés kellékét kizárja. Az, hogy a törvényhozók mindenben többnyire ideiglenesen intézkedtek, oly állapotot feltételez, melyben általában nem lehet a tartósságra gondolni és számítani.

Mi tehát azt állítjuk, hogy a 48-i törvények alaptörvényeknek nem tekintethetnek.

Azon jogok azonban, melyek bennök foglaltatnak, méltán megérdemelhetik, hogy alaptörvények tartalmává alakitassanak, kivált ha némely hiányaik kipótoltatnak, u. m. azok, melyek a jogegyenlőséget sértik, midőn a követválasztási jognál még némely különbségeket megengednek a néposztályok között.

De ha azt akarjuk, hogy alaptörvények ere-

jére emeltessenek, akkor legelső tőendő léend, hogy a kellő átvizsgálás után a koronázási hitlevélbe beiktattassanak.

Az okt. 20-i diploma.

Meg kell még ezen közjogi tényezőt is említenünk, főkép miután a szomszéd tartományokban arra mint alaptörvényre szokott hivatkozás történni.

Ugy hisszük egy gondolat sem képződhetik az iránt, hogy azt mi Magyarországon alaptörvénynek ismerjük el.

Az mint a fentebbiek mutatják, épen semmi kellekkel sem bír az alaptörvényi minősítésre.

Az nem is keletkezett törvényesen összegyűlt országgyűlésen, tehát nem is azon az uton, mely hazánkban a törvény alkotására mellőzhetlenül megkívántatik. Sőt az még ellenkezésben van alaptörvényeinkkel, alkotmányos jogainkkal is, mi törvényeink által még azoknál sem engedtetik meg, kik örökösödés útján trónra jutván, felhatalmaztatnak, hogy a 6 hó alatt összehívandó országgyűlésig a törvényhozatal rendes útján kívül rendeletek s ily intézkedések által kormányozhassanak.

Hogy az okt. 20-i diploma alaptörvényeinkkel ellenkezik, eléggé kitűnik már abból is, mi-kép oly jogokat von el országgyűlésünk jogköréből, melyek a nemzet politikai önállására, ön-

álló törvényhozására lényegesen megkivántatnak és a melyek minden kétségen kívül nemzeti törvényhozásunkat illetik.

Ily közjogi tényező alaptörvények közé soha sem sorolható.

Laufer és Stolp

kiadókönyvkereskedésében Pesten

váci-utca 7 sz.

következő művek kaphatók:

- Bernát Gáspár**, Ki a vivát? Népszimű a kor-
tes-világból 3 felvonásban . . . — ft 84 kr.
- Beöthy Zsigm.** Elemi magyar közjog 1 ft 40 kr.
— — Követ választás. Eredeti politikai vigjáték 3
szakaszban . . . — ft 20 kr.
- Csengery Antal**, Történelmi tanulmányok I. köt.
2 ft 12 kr.
- Hatvani Mihály**, Rajzok a magyar történelemből.
Történelmi zsebkönyv. 1859. . . 3 ft 88 kr.
- Kövy Sándor**, Magyar közpolgári törvény tudo-
mány elemei . . . 3 ft 30 kr.
- Mocsáry Lajos**, Programm a nemzetiség és a
nemzetiségek tárgyában . . . 1 ft — kr.
- Szalay**, Magyarország története. I—VI. kötet
23 ft 12 kr.
(A hatodik kötet második fele most van sajtó alatt.)
I—V. diszkötésben . . . 22 ft 42 kr.
- Szlemenics Pál**, Fenyítő törvényszéki magyar
törvény . . . 1 ft 12 kr.
- Thali K.** Zengő liget költ. 2 köt. füzv. 2 ft — kr.
vászonba kötve aranyvágással . . 2 ft 80 kr.
- Vahot Imre**, Országgyűlési szállás. Eredeti vigjá-
ték 4 felvonásban . . . — ft 22 kr.
- Verbőczy István**, Hármas könyve . . 2 ft 50 kr.
- Zsoldos Ignác**, A szolgabírói hivatal- közrend-
tartási rész . . . 3 ft — kr.

1847 ⁷ / ₈ -ik évi törvényezikkek	Ára	30 kr.
Bovankovics József bírói parancsok magyar példányokkal. Alkalmas kézikönyv bírák ügyvédek és perlekedők számára	Ára	1 ft.
Irhóczy Kovács Lajos új kimerítő tisztirási szótár. Hatóságok, hivatalnokok, ügyvédek és mindazoknak számára, kik az 1844 II. törv. czikk, rendeleténél fogva a latin nyelv helyett a magyart használni kötelesek legújabb hivatalos kútfőkből.	Ára	36 kr.
Kriebel Tivadar. A főméltóságú királyi főtörvényszékeken 1847-ben váltó és csődügyekben hozott nevezetesebb bírói határozatoknak gyűjteménye	Ára	22 kr.
Robot és Dézma erkölcsi és anyagi mező és státuszgazdasági tekintetben. Három közorozott példamunka	Ára	2 ft.
Zsoldos Ignác. A magyar váltótörvény miképen az 1840 XV. t. cz. némelly szakaszai az 1844 V. t. cz. által világosítottak, s illetőleg módosítottak. Magyarország váltó törvényhatósági térképeivel	Ára	54 kr.
Zsoldos Ignác. A magyar váltó-törvény táblákban	Ára	1 ft.

Az előbbi törvényezikkek 1847⁷/₈ előtti szí-
nálunk kaphatók.

Pest, 1861. Nyomatott Herz Jánosnál.

